

XXXI. évfolyam, 5. szám

2024. november 15.

PRIETENIA

PRZYJAZŃ

ПРИЯТЕЛСТВО

URTÁSJÉ

PRIJATELSTVA

PRIAELSTVO

ДРУЖБА

PRIJATELSTVO

FREUNDSCHAFT

ΦΙΛΙΑ

ПРИЯТЕЛСТВО

ԲԱՐԵՎՈՒԹՅՈՒՆ

AMALIPE

ПРИЯТЕЛСТВО

BARÁTSÁG

KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

BARÁTSÁG

Magyarország népei
kölcsönös megismerkedését szolgáló
folyóirat

Megjelenik hatszor egy évben.

Alapította 1994-ben:
Ember Mária és Mayer Éva

Kiadó:
Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége

A kiadásért felel:
Hollerné Racskó Erzsébet elnök

Felelős szerkesztő:
Mayer Éva

Olvasószerkesztő:
Hegedűs Sándor

Művészeti szerkesztő:
Szélpál Éva

Szerkesztő munkatárs:
Balányi Klára

A szerkesztőség postacíme:

Barátság szerkesztősége

1519 Budapest, Pf. 452.

Telefon: 203-2858

E-mail címeink:

baratsagujsag@gmail.com

eva.mayer@nemzetisegek.hu

ISSN 1218-0149 (nyomtatott)

Terjeszti az ONÖSZ

és a Lapker Zrt.

Nyomdai előállítás:

Croatia Kulturális, Információs és Kiadói
Nonprofit Kft.

Felelős vezető:

Skrlinné Sákán Tímea ügyvezető igazgató

www.croatika.hu

ISSN 2061-0718 (Online)

Online szerkesztő:

Boros Árpád e.v.

<http://nemzetisegek.hu>

E lapszámunk megjelenését

a Miniszterelnökség

Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért

Felelős Államtitkársága,

a Közhasznú Hermann-Niermann Alapítvány,

az Országos Horvát Önkormányzat

és a Bethlen Gábor Alapkezelő

támogatta.

Hock Ferenc alkotásaiból

Téli templom (olaj)

Szánkózók a Sepsin (olaj)

Cikkünk a 11634. oldalon olvasható!

Címlapunkon – Hock Ferenc: Bogdányi kőbánya cseresznyefákkal
olaj, Tóth Csilla felvételei

20 éves a Zentrum

Zentrum karácsonyi rendezvény a Magyarországi Németek Házában, 2016

A Zentrum 15 éves jubileumán készült felvétel. A képen: dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet, Engländerné Hock Ibolya, Ambach Mónika, dr. Kozma Ákos, Ritter Imre

Abgedreht! 2019 – Csoportfotó

Zentrum-gyermekrendezvény a Magyarországi Németek Házában, 2018

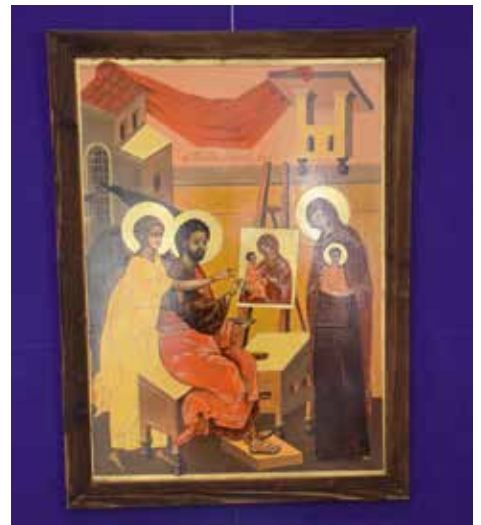

Blickpunkt 2019 – Díjátadó a Múcsarnokban

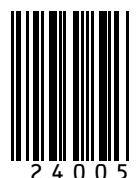
Zentrum zenés irodalmi est a Magyarországi Németek Házában, 2020
Zentrum.hu/Spengler László felvételei

200 éves a gyulai román katedrális

László Anita felvételei

Ára: 300 Ft

BARÁTSÁG

XXXI. évfolyam, 5. szám

2024. november 15.

TARTALOM

KÖZÖS EURÓPÁNK

Megalakultak a nemzetiségek országos önkormányzatai (összeállítás)	11584
Átadták a felújított pécsi Lenau Házat	11591
Kincsek az értéktárakból	11594
Eltelt 20 év. . . Ünnep a Zentrumban	11600
Konferencia az őshonos kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való jogáról	11602

30 ÉVES A BARÁTSÁG

Kondacs Pál: Szökés (elbeszélés)	11614
Varga Ilona: Joka XXV.	11617

XX. SZÁZAD

Romák a „Gulágon” (tanulmány)	11621
-------------------------------	-------

ÉVFORDULÓ

200 éves Gyulán a Szent Miklós román ortodox katedrális	11630
---	-------

KIÁLLÍTÁS

Hock Ferenc 100 – Emlékkiállítás Dunabogdányban	11634
---	-------

HÁZAINK TÁJA

Bolgár ételek	11636
---------------	-------

INHALT, CONTENTS	11638
------------------	-------

Előfizethető az Országos Nemzetiségi

Önkormányzatok Szövetsége

Barátság folyóirat számlaszámán:

11743057-26413457

Előfizetési díj: 1 évre 3000 Ft

Kapcsolat: Somogyi Zsuzsanna, ONÖSZ

e-mail cím: zsuzsanna.somogyi@slovaci.hu

telefon: +36 30 211 3980

Kányádi Sándor

Novemberi szél

Lefonnyadt rég az áfonya,
deres a medve lábnyma.
Lecsupaszult a málnavész.
Minden toboz a földre néz.
Hályogos szemmel pillogat
olykor néhányat még a nap.
Se cirpelés, se csipogás,
hallgat minden kis muzsikás.
Csak a szél, csak a szél,
egyedül ő zenél.

Ág se moccanhat nélküle,
minden kis hang az ő műve.
A medve helyett ő morog.
Övé minden csőr és torok,
ő játszik minden furulyán,
harsonán, dobon, pikulán.
Táncoltat erdőt, bokrokat,
lebbent az égre fodrokat,
s annak, ki ellene szegül,
annak a hátán hegedül.

Nemes Nagy Ágnes

November

Mint langyos emlék, úgy dereng fel
a kék és rózsaszín november,
az év emlékszik. Téveteg
tollakkal hull a szürkület.

S mint akit a szerelem elhagy,
de vele még a szerelem-vágy,
úgy áll a fa a dombtetőn.
lombtalanul, de reszketően.

Kovács-tűz lobban a barakkban,
kint egy ló méléz, takaratlan,
reásuhint oldalt a fény,
parázslík a szőke sörény.

Megalakultak az országos nemzetiségi önkormányzatok

A nemzetiségi választópolgárok június 9-én választották meg nemzetiségük országos önkormányzatának képviselőit, akiknek megbízatása október 1-jén kezdődött. Az országos nemzetiségi önkormányzatok alakuló üléseit a nemzetiségek jogairól szóló törvény alapján Sasvári Róbert, a Nemzeti Választási Bizottság elnöke hívta össze. Az országos nemzetiségi önkormányzatok október 2-19. között tartották alakuló üléseiket. Bemutatjuk az új testületeket.

Az alakuló ülés minden nemzetiségnél azonos hivatalos protokoll szerint zajlott. A képviselők az ülés kezdetén a nemzetiségi és magyar himnusz elhangzása után esküt tettek. Az ülésen a nemzetiségi önkormányzat – testületének tagjai közül – megválasztotta az önkormányzat elnökét, elnökhelyettesét vagy elnökhelyetteseit, bizottsága tagjait, megalkotta, illetve elfogadta vagy módosította szervezeti és működési szabályzatát, továbbá döntött a tiszteletdíjakról, illetményekről. Az alakuló ülést a közgyűlés elnökének megválasztásáig a jelen lévő legidősebb nemzetiségi önkormányzati képviselő, mint korelnök vezette.

Országos Horvát Önkormányzat

Az Országos Horvát Önkormányzat alakuló ülésén október 2-án Soltész Miklós, a Miniszterelnökség egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkára mondott köszöntő beszédet. „A legfontosabb egy közösség életében a hit, s ahol van hit és kereszténység, ott a megmaradás is sokkal erősebb” – hangsúlyozta. „A nemzetiségi közösségeknek óriási a felelősségük, az általuk végzett munka azonban sokszorosan megtérül. Erőfeszítéseiket, megmaradásukat, kapcsolataikat és a fiataljaik életét, nagymértékben segíti a nemzetiségi anyanyelv és kultúra” – mondta.

Az államtitkár szavai szerint a magyarországi nemzetiségi önkormányzatok közül a horvát volt az egyik legeredményesebb közösség az elmúlt időszakban. „Sok olyan elképzelést tudtunk megvalósítani közösen, amiről tizenöt-húsz éve álmodni sem mertünk” – tette hozzá. Példaként emelte ki a köznevelést, megemlítve, hogy több nemzetiségi iskolát újítottak fel és bővítettek a közelmúltban. „Egyebek mellett Kőpházán, Szentpéterfán, Horvátcsidányban és Hercegszántón is megszépült az iskola az elmúlt ciklusban” – sorolta.

Soltész Miklós az elmúlt időszak eredményei között említette a kulturális támogatásokat is; közlése szerint a horvát közösség élen járt a nemzetiségek között a kulturális és közösségi programok szervezésében. Megemlítette a koronavírus-járvány idején elindított, „hiánypótló” energetikai beruházásokat is, amelyek révén – kormányzati segítséggel – tájházak, faluházak és közösségi helyiségek korszerűsítésére nyílt lehetőség. A beruházásokat folytatják – jelezte.

Az államtitkár fontosnak nevezte a két szomszédos ország, hazánk és Horvátország kapcsolatának erősítését is. Hangsúlyozta: a magyarországi horvátok és a horvátországi magyarok kapcsolata nagyban függ attól, hogy a két ország vezetése, a két kormány miként viszonyul egymáshoz. A kormánykapcsolatokról sokat elárul, hogy a horvátországi földrengés szörnyű pusztítását követően a magyar kormány „mindenkit megelőzve Európában”, elsőként nyújtott segítséget a horvátoknak – állapította meg.

Az Országos Horvát Önkormányzat irodájában megtartott, a 2024-2029 közötti ciklusban működő testület alakuló ülésén teljes létszámmal, 31 fővel vett részt. *Gugán Iván* elnököt újraválasztották, alelnöknek *Markovics Józsefnét* szavazták meg. A munkát hat bizottság segíti.

A *Gazdasági, Pénzügyi és Ellenőrző Bizottság* elnöke *Kovács László*, elnökhelyettese *Kubatov Márton*, tagjai: *Mihovics Tibor* és *Muity Tamás*.

Az *Oktatási és Nevelési Bizottság* elnöke *Ronta Róbert*, elnökhelyettese *Biczákné Popovics Anna*, tagjai: *Blázsevné Dervár Veronika*, *dr. Huszárné dr. Fábiánkovits Erzsébet*, *Tóth-Novák Renáta*.

A *Kulturális Bizottság* elnöke *Steiner Mirjana*, elnökhelyettese *Bosnyák Balázs*, tagjai: *Gyurity István*, *Lukács Mária*, *Szigecsán Józsefné*.

Az *Iffjúsági és Sportbizottság* elnöke *Kovácsné Kővágó Anna Mária*, elnökhelyettese *Hajdu Zoltán*, tag: *Martinschich Balázs*.

A *Jogi és Ügyrendi Bizottság* elnöke *Pilsits Mária*, elnökhelyettese *Preksen László*, tagjai: *Grubits Ferenc*, *Havasi Viktória*, *Konczér Katalin*.

A *Vallásügyi Bizottság* elnöke *Rónainé Bárics Márta*, elnökhelyettese *Vargovics József Árpádné*, tagjai: *Kissné Krály Mária*, *Tomola Ágnes*.

A horvát nemzetiségi társadalompolitikai feladatok ellátásáért, felügyeletéért felelős tanácsnok *Bality Szilveszter*.

Közgyűlési tagok (31 fő): *Bality Szilveszter*, *Biczákné Popovics Anna*, *Blázsevné Dervár Veronika*, *Bosnyák Balázs*, *Grubits Ferenc*, *Gugán János*, *Gyurity István*, *Hajdu Zoltán*, *Havasi Viktória*, *dr. Huszárné dr. Fábiánkovits Erzsébet*, *Kissné Krály Mária*, *Konczér Katalin*, *dr. Kovács Enikő*, *Kovács László*, *Kovácsné Kővágó Anna Mária*, *Kubatov Márton*, *Lukács Mária*, *Markovics Józsefné*, *Martinschich Balázs*, *Mihovics Tibor*, *Muity Tamás*, *dr. Payrits Ferenc*, *Pilsits Mária*, *Preksen László*, *Rónainé Bárics Márta*, *Ronta Róbert*, *Steiner Mirjana*, *Szigecsán Józsefné*, *Tomola Ágnes*, *Tóth-Novák Renáta*, *Vargovics József Árpádné*.

Országos Ruszin Önkormányzat

Az Országos Ruszin Önkormányzat szintén október 2-án tartotta alakuló ülését *Budapesten*, a Gyarmat utcai székházban. Az ülést *Kozsnyánszky János* korelnök vezette, s jelenlétével megtisztelte *Soltész Miklós* államtitkár, aki köszöntőbeszédében további hatásos munkára biztatta a képviselőket, és kihangsúlyozta munkájuk fontosságát.

A 15 tagból álló közgyűlés *Kramarenko Viktort* választotta meg újra elnöknek. A közgyűlés tagjai: *Kramarenko Viktor*, *Kozsnyánszky János*, *Szónoczi János*, *Szilcer-Likovics Olga*, *Mudra József*, *Telenkó Bazil Mihály*, *Varga Gábor*, *Szkiba Evelin*, *Giricz Viktor*, *Hladinec Péter*, *Duliskovich Viktor*, *dr. Erdélyi Tatjana*, *dr. Ljavinyec Sztjepán*, *Holovackij András*, *Tancsinec Mihály*. Az elnökhelyetteseket, tanácsnokokat, valamint a bizottságokat a közgyűlés a következő ülésen választja meg. A most kezdődő ciklus alapvető irányelve a ruszin nemzetiség érdekképviselete, amely a ruszin anyanyelv, hagyománykincs és kultúra megőrzését jelenti.

Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata

A Magyarországi Görögök Országos Önkormányzatának alakuló közgyűlését október 2-án tartották. Az alakuló ülést *dr. Korani Lefki* korelnök nyitotta meg, és az elnök megválasztásáig vezette. *Hristidoulou Konstantinost* ismét elnökké választották. Helyettese *Cukalasz Hrisztosz* lett. Képviselők: *Agárdi Szpírosz Bendegúz*, *Cukalasz Márkosz*, *Darida-Mutafisz Viktória*, *dr. Korani Lefki*, *Fokasz Nikosz*, *Georgiu Achilles*, *Kipru Miranda*, *Kolea Nikoletta*, *Kollátosz Fotisz*, *Kollátosz Jorgosz*, *Petridisz Hrisztosz*, *Puros Alexandrosz*, *Szekula Szilvia*.

Pénzügyi Bizottság: *Georgiu Achilles* (elnök), *Papalexisz Kosztasz*, *dr. Walterné Zguralisz Vasziliki*.

Kulturális Bizottság: *Petridisz Hrisztosz* (elnök), *Fokasz Nikosz*, *Kollátosz Fotisz*, *Kolea Nikoletta*, *Bakirdzi Kalliopi*.

Oktatási, Sport és Ifjúsági Bizottság: Purosz Alexandrosz (elnök), Cukalasz Márkosz, Dimanovszka Mahi, Kakukné dr. Partics Krisztina, Jordandisz Leonidasz.

Országos Örmény Önkormányzat

Az Országos Örmény Önkormányzat október 3-án tartotta alakuló ülését a frissen felavatott új székházban. Az ülést *Avanesian Alex* korelnök nyitotta meg, az eskütétel és a napirend elfogadása után az első napirend keretében újraválasztott elnök folytatta az ülés levezetését. A közgyűlés összetétele (az egyes tagok funkcióinak jelölésével):

Elnök: Dr. Czárán István; elnökhelyettesek: Diramerján Artin Gábor, Dr. Issekutz Ákos.

Jogi és Vagyonnyilatkozat Bizottság: Fabók Dávid elnök, tagok: Avanesian Alexan Artin, Dr. Csernus Gábor, Vartapetján Gábor János, Ghorkh-mazyan Gayane.

Pénzügyi Ellenőrző Bizottság: Szűcs Bálint Péter elnök, tagok: Dávid Márton Aron, Balogh Réka, Szappanos László, Venesz György Miklós.

Érdekvéleményi és érdekvédelmi tanácsnok: Dr. Abkarovics Anikó.

Kulturális tanácsnok: Soltész László.

Az alakuló ülésen jelen volt *Akopjan Nikogosz* örmény nemzetiségi szószóló is.

A következő ciklus legfőbb irányelvei az előző ciklusban is alkalmazott, a kötelező és az önként vállalt feladatok ellátása során a konstruktív együttműködés fenntartása és folytatása, a döntéshozatal során a lehetőleg teljeskörű konszenzuson alapuló, a magyarországi örmény közösség egészének érdekeit szolgáló döntések meghozatalának fenntartása, a Magyarország és Örményország között újraindult diplomáciai kapcsolatok elmélyítésében történő közreműködés, az anyaországi kapcsolatok szélesítése és ápolása, elsősorban a kulturális és hagyományőrző rendezvények terén.

Magyarországi Romák Országos Önkormányzata

Az *Országos Roma Önkormányzat* október 3-ai alakuló ülésén az új összetételű testület nevet váltott. A debreceni *Aba-Horváth István, a Cigány Közösségek Szövetsége (CiKöSz)* jelöltje lett az országos nemzetiségi testület elnöke, amely ezután a *Magyarországi Romák Országos Önkormányzata* nevet viseli. A közgyűlés társadalmi megbízatású elnökhelyettesévé választották a CiKöSz képviselőit, *Tatai Ferencet, Duka Lászlót, Rézműves Jánost és Erősné Balogh Szilviát.*

Az alakuló ülés előtt közös hálaadást tartottak, majd esküt tettek a 47 tagú testület öt évre megválasztott képviselői. A közgyűlés tagjai: *Aba-Horváth István, Horváth Elemérné, Nádasdi József, Lukács József, Brandt Róbert, Virág István, Balogh Zoltán, Bogdán Ferenc, Balogh András, Váradi József, Rézműves János, Bernáth Bálint, Tatai Ferenc, Zsigmond Károly, Károlyi Zsolt, Sárközi József, Sztojka István, Orsós Margit, Szegedi József, Menyhért Attila, Szőrös Vilmos, Pálfi István, Jakab István,*

Dancsné Iváncsik Erika, Németh Tibor, Vajda László, Barkóczi Géza, Turó Tamás, Tar József István, Galyas József, Erősné Balogh Szilvia, Duka László János, Orsós Ferenc, Góman János József, Patkás Julianna, Rupa Éva Borbála, Bordás Géza, Farkas Sándor, Makula Zoltán, Váradi Gábor Elemér, Tóth Áron, Horváth József, Balogh Mihály, Horváth Zsolt, Varga Zoltán, Sempergel Kálmán, Dancs Mihály.

Pénzügyi Bizottság: Bordás Géza elnök, tagok: Vajda László, Németh Tibor, Lukács József, Balogh Mihály.

Roma hagyományokért és nyelvápolásért felelős tanácsnok: Bernáth Bálint.

Közművelődési tanácsnok: Orsós Ferenc.

Roma nemzetiségi pályázatokért felelős tanácsnok: Horváth Zsolt.

Magyarországi Románok Országos Önkormányzata

A Magyarországi Románok Országos Önkormányzata október 4-én Gyulán, a Román Kulturális Központban tartotta alakuló ülését, melynek elejét Mihucz György mint korelnök vezette. A Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának tagjai a tanácskozás elején letették esküjüket, majd döntöttek az elnök személyéről.

A képviselők az önkormányzatot az előző ciklusban is vezető Kozma Györgyöt (MRKSZ-MRE-ERE-SZRKE) választották a szervezet elnökévé, az elnökhelyettesi tisztséggel pedig Magyar Péter Máriuszt bízták meg. Az önkormányzat döntése értelmében az oktatási tanácsnoki feladatokat Szöllősiné Kondoros Beáta látja el, a nemzetiségpolitikai tanácsnokként pedig Tát Margit kapott bizalmat. A munkát négy bizottság segíti majd.

Pénzügyi és Ellenőrző Bizottság: Netye Bertold elnök, Rózsavölgyi Péter, Ianosné dr. Gurzó Mária, Pál-Árgyelán Elvira, Borszéki György.

Oktatási és Nevelési Bizottság: Sutyá Miklósné elnök, Szöllősiné Kondoros Beáta, Martyinné Orosz Marianna, Csotyé Jánosné, Benye Györgyné.

Kulturális Bizottság: Botás László elnök, Márk Róbert, Árgyelán Mihály, Nedró János, Sarkadi Ferenc.

Civil és Ifjúsági Bizottság: Patkás György elnök, Ruzsa Róbert, Mihucz György, Szelezsán Gergő, Burján-Bálint Ildikó.

Kozma György hangsúlyozta, a választók többsége a négy jelölő szervezet választási együttműködésére, így a változásra szavazott. „Számatalan célunk van, amelyek mind jobba tehetik közösségünk életét. Azért fogunk dolgozni, hogy intézményeink fejlődjenek, hagyományainkat egyre aktívabban élhessük meg, és mindenki büszkén felvállalhatta román nemzetiségi identitását.”

Országos Szlovák Önkormányzat

A tisztéviselőkről és a többi bizottságról, azok tagjairól első rendes, novemberi ülésén dönt az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése.

Október 8-án az *Országos Szlovák Önkormányzat* alakuló ülésén *Soltész Miklós* államtitkár köszöntötte a közgyűlés tagjait. Az elnök megválasztásáig *Klausz né Fúzik Ildikó* korelnök vezette a közgyűlést, amely *Hollerné Racskó Erzsébet*et egyhangúan ismét elnökké választotta. A testület megválasztotta a *Pénzügyi Bizottságot*: *Lénártné Orliczki Judit* elnök, *Kesjár Mátás*, *Papucsek né Glück Márta*, *Kissné Gogolák Mariann* és *Dobrovolni Máté*. Az alakuló ülésen jelen volt *Paulik Antal* szlovák parlamenti szöszöló is.

Terveiről, elképzeléseiről tájékoztatta a *Ludove novini* szlovák hetilapot terveiről az újválasztott elnök: az elkövetkező időszak egyik legfontosabb feladata a *Szlovák Kulturális Központ* beruházásának befejezése a volt pesti evangélikus templomban. „További feladatunk” – mondta –, „hogy újragondoljuk intézményeink rendszerét, alkalmazkodjunk a megválozott körülményekhez, a megválozott igényekhez. A testület terve között szerepel a *Magyarországi Szlovákok Múzeumának* létrehozása, amely a volt pesti evangélikus templomban kap majd helyet. Fontos oktatási intézményeink fejlesztése, új utak keresése a szülőkhöz és a gyerekekhez, annak érdekében, hogy a szlovák nemzetiségi iskola a nyelv oktatásán kívül egyéb hozzáadott értéket is képviseljen. Kezdeményezni fogom egy magyarországi szlovák alapfokú művészeti iskola létrehozását – amennyiben a Közgyűlés is egyetért vele –, amelynek országszerte lehetnek telephelyei, ahol biztosíthatók a személyi és tárgyi feltételek ahhoz, hogy a gyerekeket már egészen kicsi kortól bevonjuk, és megismertessük velük a magyarországi szlovák néptáncokat, népdalokat és a hagyományos népi hangszereket.”

Bolgár Országos Önkormányzat

A *Bolgár Országos Önkormányzat* alakuló ülését október 9-én tartották meg. Az ülésre *Soltész Miklós* egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár, *Tircsi Richárd*, az államtitkárság főosztályvezetője és *Varga Szimeon* bolgár nemzetiségi szöszöló jelenlétében került sor. Egybehangzó szavazással újválasztották az előző ciklus elnökét, *dr. Muszev Dancsot*. Az alelnökök: *Belosinov Dragetta*, *Hadzsikosztova Gabriella*, *Karailiev Iván*, *Valcsev Ivanov János*. Tagok: *Andonov Alekszi Petrov* tanácsnok, *dr. Irinkov Dimiter Mihály*, *Kirov Milán*, *Kusev Nikola*, *Miskolczi Dimitranka*, *Ruszev Teodora*, *Szilvainé Deleff Anikó*, *Tanev Dimiter*, *Tütünköví-Hrisztov Jordán*, *Vladova Ivanova Ivánka*.

Ukrán Országos Önkormányzat

Október 11-én tartotta meg alakuló ülését az *Ukrán Országos Önkormányzat*, amelynek újonnan megválasztott elnöke *Jedlicska Jevgenija*, elnökhelyettese *Szarvas Andriana* lett.

Megválasztották továbbá a bizottságvezetőket is. A *Pénzügyi Bizottság* elnökének *Bernáth Viktóriát*, tagjainak *Potapenko Alexandert* és *Viktória Petrovszkat*. A *Kulturális és Média Bizottság* elnöke *Nincz Erzsébet* lett, tagjai *dr. Csáva Katalin* és *Szanyi Viktor*. A *Vallási Bizottság* elnöke *Zakar Irina*. A bizottság tagjait a legközelebbi közgyűlésen választják meg. Az *Oktatási és Ifjúsági Bizottság* elnökének *Szofilkanics Juditot* választották, a bizottság tagjai *Bernáth Viktória* és *Yaroslav Lopit*.

Országos Szlovén Önkormányzat

Az *Országos Szlovén Önkormányzat* október 14-ére hívta össze alakuló ülését, melyen részt vett *Kissné Köles Erika* országgyűlési szöszöló, *Soltész Miklós* egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár és *Tircsi Richárd*, az államtitkárság főosztályvezetője, *Dubravka Šeko*

ranja, Szlovénia szentgotthárdi főkonzulja, valamint *Orbán* István, a Vas Vármegyei Kormányhivatal főigazgatója.

A képviselők a szlovén nyelvű eskütétel után az első napirendi pont keretében ismét elnökké választották *Holecz* Károlyt és elnökhelyettesét, *dr. Kondor* István Pétert. Létrehozták a bizottságokat és megválasztották a bizottságok tagjait is.

Pénzügyi Ellenőrző Bizottság: *Soós* László elnök, *Gyécsek* Alexandra, *Trajbár* István.

Oktatási Bizottság: *Bajzekné Labricz* Gabriella elnök, *Kovács* Andrea, *Labritz* Regina, *Faschingné Libricz* Irén, *Wachter* Gábor.

Kulturális Bizottság: *Bartakovic*s Ilona elnök, *dr. Dancseczné Kovács* Tünde Irén, *Grebenár* Tamás, *Monek* Lászlóné, *Császár* Róbert.

Elfogadták az Országos Szlovén Önkormányzat Közgyűlésének Szervezeti és Működési Szabályzatát, valamint határoztak a képviselői tiszteletdíjakról.

Országos Lengyel Önkormányzat

Az Országos Lengyel Önkormányzat közgyűlésének alakuló ülésére október 15-én Budapesten került sor az önkormányzat Állomás utcai székhelyén. Az alakuló gyűlés határozatképes volt, tizenöt képviselő volt jelen. Az eseményt megtisztelte *dr. Rónayné Stába* Ewa lengyel nemzetiségi szószóló, valamint a Kormányhivatal képviselője.

A képviselők *Felföldi Máriát* újra elnöknek, *Bátori Zsoltot* általános elnökhelyettesnek, *Tóthné Szegedi Iwonát* gazdasági elnökhelyettesnek választották. Két bizottság alakult meg. A *Kulturális, Ifjúsági és Sport Bizottság*, melynek elnöke *Kövesdi Hanna* lett, és a *Pénzügyi Bizottság*, melynek elnöki tisztét újra *Szalai Árpád* töltheti be. A *Koordinációs Bizottság* megalakulása későbbi időpontban várható. Az OLÖ következő közgyűlése várhatóan novemberben lesz.

Szerb Országos Önkormányzat

Október 16-án tartotta alakuló ülését a *Szerb Országos Önkormányzat*. A 15 tagú közgyűlés tagjai a testület elnökévé *dr. Lásztity Jovánkát*, elnökhelyetteséivé *Brczán Krisztfort* és *Raczkó András*t választották meg. A testület tagjai: *Vukovits Dusán*, *Gorjánác Radovan*, *Dunai Péter*, *Gyorgyev Bránimír*, *Gyurity Milán*, *Kotorcevic Dusán*, *Krkeljics Mirkó Mitar*, *Málbáski Náda*, *Neményi Milica*, *Nikic Slobodan*, *Nyári Melinda Mária*, *dr. Urkom Aleksander*. Három bizottság összetételéről is döntöttek.

A *Pénzügyi Bizottság* elnöke *Gorjánác Radovan*, tagok: *Dunai Péter*, *Málbáski Náda*, *Neményi Milica*, *Kosznovszki Zorica*.

A *Kulturális Bizottság* elnöke *Kotorcevic Dusán*, tagok: *Brczán Krisztfior*, *Gyorgyev Bránimír*, *Gyurity Milán*, *Dujmov Deján*.

Az *Oktatási Bizottság* elnöke *Krkeljics Mirkó Mitar*, tagok: *Nikic Slobodan*, *Nyári Melinda Mária*, *dr. Urkom Aleksander*, *Kotorcevic Lázár*.

Magyarországi Németek Országos Önkormányzata

Az országos német önkormányzat ünnepélyes alakuló ülésére október 19-én *Budapesten*, az önkormányzat központi székházában került sor. A most esküt tett képviselők nevét felvonultató egységes német listát a magyarországi német közösség a június 9-i nemzetiségi önkormányzati voksoláson választotta meg. Ez az új, 47 fős testület határozza meg a következő öt évben a német nemzetiségi közelet főbb irányvonalait.

A közgyűlési tagok az ország különböző régióiból és közösségeiből származnak, ez biztosítja a teljes hazai németiség érdekeinek képviseletét. A testületben a számos tapasztalt nemzetiségi politikus mellett új közgyűlési tagok is helyet kaptak, akik várhatóan friss szemlélettel és lendülettel gazdagítják majd a grémium munkáját.

Az alakuló ülés egyik legfontosabb napirendi pontja az országos német önkormányzat elnökének és elnökhelyetteseinek megválasztása volt. A szavazás eredményeképpen a közgyűlés az eddigi elnököt erősítette meg tisztségében. Az újra bizalmat kapott *Englenderné Hock Ibolya* 2019 májusa óta irányítja a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának munkáját. Az elnökhelyettesek személye ugyancsak változatlan: *Schubert Olivía* főállásban, míg *Waldmannné Baudentisztl Éva* és *Schindler László* társadalmi megbízatásban segíti az elnök munkáját. Változás történt azonban néhány bizottság élén: az oktatásügyekért felelős grémiumot mostantól *Szauter Terézia*, a kulturális bizottságot *Werner Gábor*, az ifjúságügyekkel foglalkozó testületet *Richolm Erik* irányítja; a pénzügyi és ellenőrző, valamint a közbeszerzési döntéshozó bizottság élén továbbra is *Tázer Marianna*, illetve *Friedl Tamás* állnak.

A közgyűlés arról is határozott, hogy két új tanácsnok kezdheti meg tevékenységét. *Manz József* a nyelvhasználatért és identitásmegőrzésért, *Koch Emil* pedig a kommunikációért felel.

Englenderné Hock Ibolya elnök első nyilatkozatában megköszönte a bizalmat: „Nagy elköteleződéssel és felelősségtudattal folytatom a munkámat a hazai német közösség érdekében. Bár a negyvenhét tagú közgyűlésünk összetétele regionalitást tükröz, azt kérem a képviselőtársaimtól, hogy mindvégig és mindnyájan az egész német közösségünkért dolgozzunk, mert mindenkinek szüksége van ránk annak érdekében, hogy a nemzetiségünk fennmaradjon és tovább fejlődjön.”

„Összefogásra és együttgondolkodásra hívunk”

Megújult a Lenau Ház

Október 3-án ünnepélyes keretek között zajlott le az újjáépített **Lenau Ház** hivatalos átadása. A magyarországi németek dél-dunántúli kulturális központja kormányzati és németországi támogatás segítségével újulhatott meg. A **Pécs** belvárosában található egykori lakóház a XX. század végén került a **Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület** tulajdonába, és immár több mint három évtizede tölti be jelenlegi szerepét. A már régóta esedékes felújítás révén megújult a homlokzat és az udvar, a belső terek pedig nemcsak szebbé, de jobban kihasználhatóvá is váltak.

Az átadóünnepségen megjelenteket a Lenau Ház felújításába beruházó, az épületet nemrég tulajdonló Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke köszöntötte. **Englenderné Hock Ibolya** megköszönte a 750 millió forintos kormányzati, valamint a Német Szövetségi Belügyminisztérium által nyújtott támogatást. Elmondta: az országos német önkormányzat már régóta tárgyal a Lenau Egyesülettel a kulturális központ jövőjéről, egyetértve a két intézmény közötti együttműködés fontosságával és szükségességével.

Itt volt az ideje annak, hogy az egyesület és a ház is megújuljon – jelentette ki. „A helyzetünk megváltozott, törekednünk kell arra, hogy megértsük az új kor üzenetét, és annak megfelelően cselekedjünk. Fontos feladatunk van származásunk tudatosításában, anyanyelvünk használatában, valamint a fiataljaink nevelésében annak érdekében, hogy legyen, aki továbbviszi azt, amiért a felmenőink küzdöttek. A Lenau Egyesület pedig sokat tehet ez ügyben. A célhoz vezető első lépés – az épület felújítása – megtörtént. Most az a feladatunk, hogy újra megtöltsük élettellel a házat.”

Soltész Miklós egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár ünnepi beszédében a magyarországi németek jelentőségét hangsúlyozta. Egyebek mellett kiemelte: hazánk elmúlt évszázada tele volt tragédiákkal, pusztításokkal, ideológiákkal és szenvedéssel. A német közösséget pedig – amely Magyarország jelentős és értékes részét képezte – igazságtalanul bűnbakként kezelték. Hazánk – hangsúlyozta – a németek elűzésével az egyik legkitartóbb, legszorgalmasabb és számos dologban követendő részét veszítette el. Szólt az elűzött és itthon maradt németek kapcsolatának fontosságáról is. „Annak a nemzedéknek, amelyet elűztek, emlékei vannak az óhazáról, az itteni közösségről, a katolikus és evangélikus hitről és sok minden másról. Ez a nemzedék azonban sajnos lassan kihal, ezzel együtt pedig megszűnik az az erős kapocs, amely az elmúlt évtizedekben megvolt: a rendszeres találkozás az elűzött rokonokkal és barátokkal. Velük, akik sokat segítettek. Gazdasági kapcsolatokat köszönhetünk nekik, továbbá sok templom, közösségi ház, és adott esetben közösség megújulását is.”

Az ünnepségen **dr. Hoppál Péter** országgyűlési képviselő, kormánybiztos is felszólalt. Egyebek mellett elismerését fejezte ki az ünnepi műsorban fellépett gyermekeknek – a pécsi **Koch Valéria Iskolaközpont** óvodásainak – rendkívül színvonalas táncuk, valamint a fiatal zenészek – **Kramm András**, **Harashti Marcell** és **Brückner Bálint** – előadása kapcsán. Ezt követően saját emlékeit is felidézte. „Vannak még családok, akiknek a felmenői teljes mértékben a német kultúrát áptották. Még én magam is emlékszem számos baranyai településen azokra a gyönyörű rakott szoknyás nénikre, akik törték a magyar nyelvet, és akik számára magától értetődő volt a »sváb« anyanyelv. Mára ez már nem jelen idejű valóság, de a leszármazottjaikban ott van a dédszülő, nagyszülőök öröksége. Jól látszik, hogy ez beléjük plántáltatott, s viszik is tovább.”

Előtérben **Englenderné Hock Ibolya** és **Kerner Lőrinc**

Vendégek az avatóünnepségen:
Prof. Dr. Gerner Zsuzsanna, Németországi Szövetségi Köztársaság pécsi főkonzulja,
Gugán Iván, az Országos Horvát Önkormányzat elnöke és **Gallai Gregor**, az MNOÖ tagja

A felújított Lenau Ház Pécssett

A Lenau Ház története

Nikolaus Lenau (1802-1850) hazánkban született és nevelkedett osztrák költő volt. A magyarországi német nemzetiség pécsi kulturális intézménye létrejöttékor az ő nevét vette fel. Lenau korában, a XIX. század közepén Pécs még inkább német városnak számított, semmint magyarnak: belvárosában németül, a szigeti városrészében magyarul, másutt horvátul beszéltek. Mivel a mai német anyanyelvű lakosság több mint fele a Dél-Dunántúlon él, a baranyai megyeszékhely a magyarországi németek kultúrájának egyik legfontosabb városa. A Lenau Ház ezért is jelent kiemelkedő értéket a német nemzetiség számára.

Ez az épület volt a Németországi Szövetségi Köztársaság második világháború utáni első kelet-európai beruházása, így már ezzel a ténnyel is beírta magát a történelemkönyvek lapjaira. A történet 1985-ben kezdődött, amikor a Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület – a keleti blokk első független német civil szervezete – megalakult. 1986 októberében Pécs testvérvárosa, Fellbach tízezer márkát adományozott az egyesület és kulturális tevékenysége otthonának szánt Lenau Ház felépítésére.

A pécsi városi tanács 1987. januárban a Lenau Egyesületnek adományozta a belvárosban található, műemlékvédelem alatt álló egykori német kereskedőházat, amely azonban újjáépítésre, illetve átépítésre szorult. 1987 áprilisában Fellbachban Lenau Ház Támogatói Kör létesült. A Német Szövetségi Külügyminisztérium és a második világháború után Magyarországról elűzött németek szervezetei, valamint más egyesületek végül másfélmillió márkát adományoztak az épület felújítására.

Pécs és Fellbach városa s a Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület 1988-ban írta alá a szerződést, amelyben Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa a Lenau Ház udvara régészeti feltárásának kiadásait, a német fél pedig a ház beruházási és építési költségeit vállalta magára. Ennek nyomán 1988 júliusában megkezdődtek s 1989 őszéig tartottak a munkálatok. A hivatalos és ünnepélyes átadás többhónapos próbaüzemet követően 1990 pünkösd vasárnapján történt meg.

A Lenau Ház (Pécs, Munkácsy u. 8.) – az ugyancsak pécsi Koch Valéria Iskolaközpont mellett – a vármegye oktatási-kulturális életének egyik legtekintélyesebb ilyen jellegű intézménye. Az egyemeletes, klasszicista stílusú épület kertjében Trischler Ferenc szobra emlékeztet a svábok kitelepítésére.

Az ünnepség utolsó felszólalója *Flódung János*, a Nikolaus Lenau Közművelődési Egyesület elnöke volt, aki a Lenau Ház méltó továbbélésére szólított fel. A Lenau Házat működtető egyesület vezetőjeként emlékeztetett arra, hogy számos – a mai magyarországi németek számára már a mindennapok részévé vált – kezdeményezés ennek az épületnek falai között fogalmazódott meg, és innen terjed el az egész országban. „Nem volt és nincs olyan elnöke a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának, aki ne tekintette volna, illetve ne tekintethetné a Lenau Házat és az itteni szellemiséget későbbi sikereinek egyik első, ösztönző tényezőjének.” Felemlítette azt is, hogy az egyesület a ház átépítése során is végezte a tevékenységét, ám az e munkálatok miatt elmaradt rendezvények hiányában kevésbé volt érzékelhető. „Idén ősszel azonban egy új korszak veheti kezdetét, hiszen egy, a XXI. század előírásainak megfelelő, korszerű Lenau Ház falai között folytathatjuk tevékenységünket. Ahhoz, hogy az elkövetkező négy évtized sikeres lehessen, összefogásra és együttgondolkodásra hívunk minden egyesületi tagot. Elődeink óriási szolgálatot tettek nekünk azzal, hogy megvilágították azokat az értékeket, amelyek őseink mindennapjait jellemezték. Az őket követő nemzedékek viszont többnyire megelégedtek azzal, hogy csupán a fény által megvilágított dolgok árnyékképeit ismerjék meg. Legyen a Lenau Egyesület az a közösség, amely – *Platón* görög filozófus barlang hasonlatának értelmében – tovább merészkedik, hogy megismerhesse az árnyékképek mögött rejlő dolgok eredeti mivoltát is!”

LdU Presse

Óvodások a színpadon:
„Schuster flick mein Schuh...”

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandó értékek, azok azonosításában, rendszerezésében, adataik nyilvántartásba vételében és folyamatos frissítésében, gondozásában a megyei önkormányzatok működhetnek közre. Ezúttal is az értéktárakba felvett, ott nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

Táti Német Nemzetiségi Dalkör (Táti települési Értéktár)

Először 1976-ban csendültek fel a táti könyvtárban a szebbnél szebb dallamok, amikor *Kátai* Ferenc bízattására a honismereti szakkör keretében a bátrabb sváb asszonyok összegyűjtötték leánykorban énekelt dalaikat. A dalkör *Góra* Andrásné vezetésével 1981-ig működött. 1990-től *Pothorszki* Lászlóné vezetésével alakult újjá fiatal tagokkal, de a régi hagyományokat ápolva. A régi pártház épületének egy szobájában kaptak helyet, ahol az elődöktől hallott dalokat megtanulták, hogy fennmaradjanak az utókor számára.

A dalok előadásában *iff. Rotbauer* László, *Mezei* László, *Schreck* József, majd *Mechler* Ferenc harmonikajátéka segítette a tizenkét fős kórust. A dalkör zenei vezetője *Nagy* Szilvia, aki gitár kíséretével tette felejtetlenné a dalokat. 1994-ben a már tizenhat főre bővült énekkar az összegyűjtött énekekből kazettafelvételt készített. 1995-től a mai napig gombos harmonikájával *Kubalek* János kíséri a dalkört.

1996-ban a magyarországi német kórusok Felsőgallán rendezett országos minősítésen a legmagasabb „Arany Rozmaring” díjat, majd 2001-ben kiemelt aranyat értek el *Gallyasi* Géza vezetésével. 2003-tól *Steinmann* Vilmos a kórus zenei vezetője, akivel 2004-ben arany minősítést és 2016-ban kiemelt arany minősítést ért el a kórus.

A dalkör huszonöt éves jubileumára a legszebb dalokat CD-felvételen örökítették meg. Rendszeres szereplői a városi rendezvényeknek. A kórust szoros kapcsolat fűzi a szomszédos falvak és városok népdalköreikhez, de felléptek már az ország távolabbi településein, sőt külföldön: Ausztriában, Németországban, Szlovákiában és Romániában is. Előadásaikban a német néphagyományra jellemző kétszólamú előadásmódot követik. Hitvallásuk: a zene, a dal, a közös éneklés nem csak örömet nyújt, hanem formálja, neveli az embereket. A működésük alatt összegyűjtött és előadott több mint százötven német és sváb dallal céljuk a nyelv, a hagyományok és a táti népviselet megőrzése és átadása a fiatalabb nemzedéknek.

Kunhegyesi Ferenc képzőművészeti munkássága (Kiskőrösi települési Értéktár)

Kunhegyesi Ferenc a vizuális művészettel autodidaktaként kezdett el foglalkozni, főként grafikai tevékenységet folytatott. Kifinomult tárgy- és emberábrázolásaiban kezdettől megbújta a humor és az objektivitás kettőssége.

Hatással voltak rá a rutinos kiskőrösi művészek is (Kecskeméti István, Babucsikné Zeikfalvy Anna), sokat tanult tőlük. Később saját kifejezési formát keresve az olajtechnika felé fordult. 2000-tól Szentandrassy István Kossuth-díjas roma festőművész tanítványa volt, a közönség közös kiállításokon többször is találkozhatott a mester és tanítványa műveivel.

Folyamatos és kitartó munkával elérte, hogy önálló kiállításokkal hívták meg az ország különböző településeire (Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Kiskőrös: a Petőfi Múzeum, Kiskunhalas, Budapest: a József Attila Színház, a Kossuth Klub és a Karinthy Szalon, Baja: Nemzetiségek Háza). Folyamatosan dolgozik, művészi teljesítményét szakmai zsűrivel mérte meg, amikor 2014-ben beadta felvételi kérelmét a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületébe. Ezzel a szakmai szervezeti tagsággal ismerik el Magyarországon az alkotó munkásságot profeszszionistának. A MAOE-tagság a művész tehetségnek és szakmai színvonalának biztosítója. Kunhegyesi Ferenc képzőművészeti munkásságára jellemző az igényesség. Közkedvelt, egyéni képeivel már nem csupán szülővárosa, hanem az egész megye fontos, kisebbségi tematikájú rendezvényeken országos jelentőségű a munkássága. Szívesen fogadják önálló kiállításait. Szentandrassy István és szakmai bírálói dr. Feledy Balázs és Aknay János is elismerőleg szólt Kunhegyesi Ferenc képzőművészről.

Táncsics Mihály szülői háza (Komárom-Esztergom vármegye Értéktára)

Táncsics Mihály (született Mihajlo Stančić, 1799-1884) gyakran használt névalakja szerint Stancsics Mihál magyar író, publicista, az első szegénypárti, munkásbarát politikusok egyike. A magyar sajtószabadság bajnoka volt. 1847-ben sajtóvétség (a cenzúra kijátszása) és izgatás vádjával ítélték börtönbüntetésre, melyből ismert módon az 1848. március 15-i forradalom vezéralakjai szabadították ki. 1848-ban országgyűlési képviselővé választották. Ezt a „bűnét” nyolcéves bujdosásában az osztrák önkény ellen írt röplapjaival tetézte, amiért is a hatalom jelképesen kivégezte. Írói álneve: Andorlaki Máté volt. A későbbi amnesztiával ugyan mentesült a valóságos akasztástól, ám egy engedély nélküli március 15-i ünnepség szervezésért tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. (Börtönének ajtaját ezúttal a kiegyezéssel együtt járt amnesztia nyitotta meg.)

Ácsteszeren egy jobbágy családban született, s életének első húsz évét a ma álló ház elődjében töltötte. Édesanyja szlovák volt, édesapja horvát származású. A most is látható épületet 1907 és 1910 között építették, Táncsics szülőháza épületszerkezeti elemeinek felhasználásával. Népi műemlék, melyet nagy felújítás után, Táncsics születésének évfordulóján, 2006-ban avattak fel ismét. Ugyanebben az évben, az 1971-ben megnyitott, Táncsics életútját bemutató kiállítást szintén felújították. Ez alkalmából a falu Táncsics Mihály nevet viselő általános iskolájának diákjai a nagy személyiség önéletírásából adtak elő jeleneteket.

A ház és berendezése tisztos módon élő szorgalmas falusi családot sejtet. A reformkor meghatározó alakja, az 1848-as forradalom aktív résztvevője emlékéért az 1886-ban Andrejka József által készített szobor őrzi, melyet 1948-ban újítottak fel. Táncsics Mihály írói és főszerkesztői tevékenységének a település közterén elhelyezett ősnymotató állít emléket, mely Veszprémi Imre alkotása.

Hindu templom (*Balástya települési Értéktár*)

A balástyai hindu templom 2000-ben épült *Szigeti Gyula* építész tervei alapján. A tájba illeszkedő épületben a magyar és hindu építészeti jegyek ötvöződnek. Az alföldi épületeket idéző tornáca cseréppel díszített templomtornyot ölel körbe. A torony tetején a vaisnava templomokat Indiában is díszítő úgynevezett csakra látható. A templom 70 m² alapterületű, 50-60 fő befogadására alkalmas belső terében 2013. július végén szentelték fel a kazettás mennyezetet. A freskó alkotója *Krasznai Barbara* festőművész a hindu hitvilág legfontosabb szereplőit, a tíz legfontosabb avatárt ábrázolta. Az avatár szanszkrit szó, azt jelenti, „aki alászáll”. A hinduk úgy tartják, hogy Isten időről időre alászáll az emberek világába.

Mivel a templom oltára kifordítható, így a mögötte lévő templomtérren több százan elférnek. A toronyban az egymázsás harang a magyar hagyományt is követve naponta megszólal. A templomot szentélypark veszi körül, amelynek építményeit indiai mesterek vörös homokkőből faragták. Egyik monumentális eleme a kéttonnás, egy kőből kifaragott, két méter magas Alázat-oszlop.

A balástyai tanyavilágban a községbe települt néhány elkötelezett fiatal 1979-ben hozta létre a magyar vaisnava hindu közösség központját Nandafalvát – mely nevét az indiai szent helyről, Nandagramról kapta.

Summerfest Nemzetközi Folklorfesztivál és Népművészeti Vásár – Százhalombatta

(*Pest vármegye Értéktára*)

A Nemzetközi Folklorfesztivál-szervezők Világszövetsége (CIOFF) által is elismert Summerfest Magyarország és Pest megye egyik legfontosabb kulturális, művészeti hídjává vált, ahol az 1994 óta eltelt évek során a világ minden földrészéről megfordultak már táncosok, énekesek, zenészek a folklórművészet elismert szereplői közül. A fesztivál egyedisége azonban nem csupán ebben rejlik: másik különlegessége az, hogy a fellépők valamennyien a százhalombattai családoknál nyernek elhelyezést, így az egész város folyamatosan együtt lélegzik a külföldről érkező művészekkel. Emellett a fesztivál önkéntes segítői is a battai fiatalok közül kerülnek ki nagyon magas számban.

A Summerfest Európa legnagyobb folklorfesztiválja. Minden évben közel kilencszáz külföldi ismeri meg a város nevét. Pazar látvány, amikor a Szent István-templomban rendezett ökumenikus istentiszteleten a világ minden tájáról érkezett vendégek népviseletükben imádkoznak, s ezt követően a negyven méter hosszú Szeretet Asztalán már várja őket a helyiek által készített rengeteg finomság.

Bánki szlovák tájház (*Bánki települési Értéktár*)

A Szlovák Nemzetiségi Kiállítás egy, a XIX. század végén épült vegyes falazatú, poltári cseréppel fedett szabadkéményes parasztházban a környék zömében evangélikus szlovák lakosságának életét mutatja be. A szoba, a konyha és a kamra berendezése egy közepes gazdaságú, gyermektelen házaspár otthonát tárja elénk XX. század eleji állapotában.

A tisztaszobából, pitvarból és kamrából álló tájházban a látogatók megcsodálhatják az egykori szlovák szőtteket és hímzéseket, a bánki népviseletet, a sokféle berendezési tárgyat és felszerelést. A megye szlovák lakói lakásberendezésükben nem, inkább viseletükkel tértek el legjobban a környék magyar falvaitól. Ez elsősorban a gazdag, változatos hímzésnek volt köszönhető, amellyel szinte minden ruhadarabjukat díszítették, gondosan alkalmazkodva azok szabásvonalához.

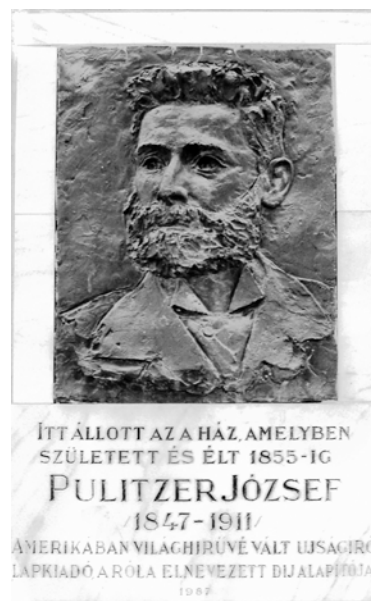

Pulitzer József tevékenysége (Makói települési Értéktár)

A modern újságírás atyjaként tisztelt *Pulitzer József* 1847-ben született Makón. A szülői ház egykor a Megyeház mellett, a mai Úri utca 4. szám alatt állt. A Pulitzer család a makói zsidó közösség egyik leggazdagabb és legbefolyásosabb famíliája volt. Tagjai terménykereskedelemmel foglalkoztak, emellett boltjuk és üzletházuk is volt a piactéren.

Pulitzer József nyolcévesen, családjával együtt Pestre költözött, majd tizenhét évesen nekivágott a világnak. Hamburgban egy toborzó ügynökség közvetítésével az Egyesült Államok hadseregének New York-i lovasezredéhez került. Előbb Saint Louisban, egy német hírlap (*Westliche Post*) újságírójaként működött, majd miután 1867-ben megszerezte az amerikai állampolgárságot, előbb egy Saint Louisban megjelenő napilap, később a nemzetközi hírű *New York World* kiadója és az *Evening World* sajtóbirodalom tulajdonosa, vezetője lett. 1911-ben hunyt el Charlestonban. Végakarátának megfelelően született meg az újságírók legnagyobb híró elismerése, a Pulitzer-díj, amelyet 1917-ben adtak ki először.

Pulitzer Józsefet 1990-ben Makó városa posztumusz díszpolgári címmel tüntette ki, amelyet unokája vett át.

Magyar–ukrán–román hármás határ (Garbolci települési Értéktár)

Garbolc a Petőfi által megénekelte „kis Túr” partján Szabolcs-Szatmár-Bereg megye – s így Magyarország – legkeletibb települése. Felsőszölnöktől, az ország legnyugatibb településétől 525 km távolságra fekszik. A trianoni békeszerződésben a 2022. évi népszámlálás szerint 137 fő által lakott kisközség határától nagyjából két kilométerre, külterületén jelölték ki három ország államhatárát is. Az egykor csehszlovák, ma ukrán határ itt fut össze a románnal és a magyarral. Az előbbi az ukrainai *Фертешилман* (Fertősalmás), az utóbbi a romániai Bercu (Szárazberek) külterületeitől választja el.

Aki megáll a hármás határnál, egységes tájat lát, bármerre néz. Az elválasztást csak a térképek pontvonalai, az összefutó határoszlopok

jelzik. A térség – határok ide, határok oda – ma is alkalmas lenne arra, hogy lakói együttműködésben éljenek, s mióta Románia is az Európai Unió tagja, abban az irányban ez meg is valósulhatna. Ukrajna jelenleg hadban áll, békéje messze. Az itteni mindkét szomszédjában élők aggodva figyelik sorsát.

A hármaskorú határ így többszörös jelkép. A kényszerű különválás, majd a közeledés évtizedei, s a reménybeli megbékélés szimbóluma. Garbolc lakói véleményét tükrözi, hogy Értéktárunkba jegyezték.

Szrsen András emlékműve (Penci települési értéktár)

Szrsen András 1828-ban született, csak 1842 után költözött családja Penc-re. A húszéves ifjú 1848-ban kerülhetett katonasorolásra, mégpedig *Damjanich* vörössipkás hadtestéhez. A szabadságharcban köztűzér volt.

Részt vett a tápióbicskei-nagysallói csatában, majd az oroszok elleni, második váci ütközetben július 15–17-én, amikor is Csörögnél megsebesült. Mellét szuronnal átszúrták, mindkét lábát keresztüllőtték. Szrsen András sebesülése után ott feküdt a halottak között, s magához térve óriási fájdalmak között sikerült elvánszorognia Pencig. A Bok-hegyen állt kunyhóban húzódott meg. A szőlőpásztor talált rá. Hosszú gyógykezelés után sok szenvedés közepette, de életben maradt. Mindkét lábára bénán. (Más források szerint a csatában ágyúgolyó vitte el mindkét lábát.)

Nővére, Zsuzsanna gondozta, s amikor 1858-ban *Pápay* Gáspár kovácmesterhez férjhez ment, magukhoz fogadták. A házaspárnak 1860-ig két gyermeke született, de az apa és egyik csecsemőjük az évben meghalt. Az özvegy is hamarosan sírba követte szeretteit. Ekkor a kis *Pápay* Ferencet Szrsen András maga vette gondozásba, és nevelte becsülettel. 1864-ben, harmincöt éves korában megnősült, feleségül véve az Alsó-Stubnyáról származó *Dubovesz* Annát, aki huszonhat éven keresztül hűségesen megosztotta vele életét, egészen a csonka honvéd elhunytáig. A település lakói 1998-ban emlékművet emeltek számára. A felavatott több tonnás sziklatömböt, rajta a példáját hirdető márványtáblákkal a penci múzeumkertben avatták fel.

Muszka-halom története (Hajdúdorogi települési Értéktár)

1849-ben a magyar szabadságharc leverésére érkező orosz hadak augusztus közepétől gyakorlatilag megszállták a Hajdúságot. Nem sokáig ünnepelheték azonban győzelmüket, mert soraikat a kolera kezdte tizedelni. A Hajdúdorogon állomásozó orosz cári csapatokkal is ez történt. A járványban meghalt a településen állomásozó egységek parancsnoka és számos katonája is. A főtitest úgy intézkedett, hogy őt és hasonló véget ért katonáit is közös sírba helyezték. A tömegsír felett elhelyezkedő dombocsk (halom) az 1980-as évekig 50-60 cm-rel kiemelkedett a gyepp szintjéből, de 1986-ban egy tereprendezés alkalmával teljesen elsimították.

A város lakói ezt nem nézték jó szemmel. A helyiek az ellapított területet továbbra is Muszka-halomként emlegették. Kevéssel később elindítottak egy kezdeményezést, hogy valami módon örökössék meg ezt a nevet, s a névadás történetét. A kezdeményezés azonban nem lelt hivatalos támogatásra. A XX/XXI. század fordulóján elindult egy nemzetközi mozgalom, mely a háborúk szaggatta Európában, a szülőhazájuktól távol meghalt, idegen földben nyugvó katonák sírjainak kölcsönös gondozását szorgalmazta. A halott ellenség: nem ellenség! – mondták. Mi gondozzuk a nálunk elhunyt idegen katonák emlékét, más országokban pedig a mi fiainkét. A Hajdúdorogi Honismereti és Városvédő Egyesület kezdeményezésére a város vezetősége elkészített

te a muszka-halmi orosz katonák síremlékét, melyet 2010 szeptemberében avattak fel. „A hajdúdorogi Muszka-halom története, 1848-1849” címmel Hajdúdorogi Honismereti és Városvédő Egyesület adott ki még az évben egy emlékező füzetet. Az emlékművet az önkormányzat tavaly felújította.

Görögkatolikus templom (*Hosszúpályi települési Értéktár*)

A görögkatolikus egyházközség 1768-ban szerveződött az itt otthonra lelő nagyobb arányú román és ruszin lakosokból, akiket az uradalom telepített le, mivel a dohánytermesztés miatt szüksége volt a munkaerőre. Az egyházközség alapító tagjai jobbágyok voltak, csak lassan magyarosodtak el. Az egyház anyakönyve 1768-tól kezdődött. Megalakulása idején voltak görögkeletiek és görögkatolikusok is. Csak később vált egységessé, amikor a nem egyesült görögök is görögkatolikusokká váltak.

Az egyházközség temploma 1868-ban épült fel Szent Mihály és Gábor főangyaloknak szentelve. 1912-ig még a szertartás nyelve is román volt. Papot Nagyváradról kaptak, aki esetenként még nevében is román volt. A szertartás nyelvi kérdését az 1912-ben kiadott bulla (Christi Fileles) döntötte el. Ettől kezdve lett a szertartás nyelve magyar. Az iskola megépítésére az 1810-es években került sor. A görögkatolikus és görögkeleti pályi lakosok kötelezték magukat az iskola fenntartására, a tanító és a kántor ellátására. A plébánia és az iskola fenntartásához az uradalom is hozzájárult, földet adott az egyház részére.

A gótikus vonásokkal romantikus stílusban épült templom az 1944 őszén folyó harcok idején kárt szenvedett, tornya súlyosan megsérült. Az egyházközség helyreállította, de 1958. augusztus 20-án a torony süvegét egy vihar ledöntötte. A hívek összefogtak, és helyreállították. 1964-ben a templom egyetlen kis harangját újraöntették, így súlya is nagyobb lett. A templom külsejét 1985-ben újították fel.

(h)

Eltelt 20 év...

A Magyarországi Német Kulturális és Információs Központ és Könyvtár 2004 októbere óta járul hozzá országos projektjeivel, mint például az **Abgedreht!**, a **Blickpunkt** és a **TrachtTag**, vagy éppen a **Zentrum-Programme im HdU** rendezvénysorozat eseményeivel a magyarországi németek sokszínű kulturális és társadalmi életéhez. Népcsoportunk kulturális örökségének megőrzése és továbbadása mellett az információszolgáltatás is az intézmény egyik alapvető feladata. A www.zentrum.hu weblapon és a közösségi média csatornáin keresztül a munkatársak minden érdeklődőt tájékoztatnak a magyarországi németiséget érintő témákról. A Zentrum életében most egy újabb mérföldkőhöz érkezünk.

Zentrum.hu/Spengler László felvételei

Hangulatos zene szól a Magyarországi Németek Háza (HdU) *Heinek Ottó-termében*, a *Werischwarer Streichkapelle* előadásában. A falakon csodaszép képek lógnak, amelyeket az évek során a *Blickpunkt* magyarországi német online fotóversenyre küldtek be. Lassan megérkeznek a barátok és kollégák, hogy felidézzék a múltat, beszélgessenek a jelenről, s megvitassák a jövőt. De főleg azért, hogy megünnepeljenek egy születésnapot. A szervezők örömeire 2024. szeptember 25-én számos vendég érkezett a Magyarországi Német Kulturális- és Információs Központ és Könyvtár, röviden *Zentrum*, jubileumi ünnepségére. Az eseményen részt vett *Soltész Miklós* egyházi és nemzetiségi ügyekért felelős államtitkár is, aki köszöntőjében méltatta a Zentrum – a magyarországi német közösség szolgálatában végzett – két évtizedes szakmai munkáját.

A HdU-ban működő valamennyi magyarországi német szervezet jó barátságot és partnerséget ápol egymással, de a *Neue Zeitung*, a Magyarországi Német Írók és Művészek Szövetsége (VUdAK) és a Zentrum között egészen különleges kapcsolat alakult ki. A *Zentrum-Programme im HdU* sorozat részeként számos közös rendezvényt szerveztek már az évek során, például kiállításokat, felolvasóesteket és filmvetítéseket. Beszédében *Schuth János*, a VUdAK első elnöke, a *Neue Zeitung* főszerkesztője is méltatta ezt a gyümölcsöző és kiváló együttműködést.

Véleménye szerint a Zentrum bőven megfelelt a nevében leírt küldetésének, nevezetesen a német nemzetiségi kultúra népszerűsítésének és az információszoftalkatásnak.

Englenderné Hock Ibolya, a Magyarország Németek Országos Önkormányzatának elnöke a Zentrum sokrétúségét hangsúlyozta. Az intézmény nemcsak cikket és beszámolót közöl, hanem a HdU-ban szervezett programjaival és országos projektjeivel is hozzájárul a nemzetiségi összetartozás érzésének erősítéséhez. A Zentrum az elmúlt húsz év alatt a szó szoros értelmében vett igazi központtá vált, ahol a magyarországi német lét minden szála összeér. A sikerhez azonban elkötelezett vezetőkre van szükség, akik lelkesen állnak neki a feladatoknak és motiválják a körülöttük lévőket – mondta az MNOÖ elnöke. Ilyen személy *Ambach Mónika* is, aki az alapoktól építette fel a Zentrumot, és folyamatosan új projektötletekkel állt elő, amelyek az évek során a népcsoport minden nemzedékénél lelkes visszhangra találtak. *Erdélyi-Pfiszterer Angelika*, aki hosszú éveken át a Magyarország Németek Országos Önkormányzatának kulturális referenseként dolgozott, ezáltal nem volt ismeretlen számára az intézmény munkája, most *Ambach Mónika* alapító igazgató helyét veszi át. Ő is méltatta elődje munkáját, és emlékeztetett arra, hogy a Zentrum jelenlegi profilja, a sikeres projektötletek és kezdeményezések, mint az *Abgedreht!*, a *Blickpunkt* és a *TrachtTag*, mind neki köszönhetőek. A Zentrum új igazgatója örömmel néz az új kihívások és feladatok elé, hiszen például 2025-től a három általános és középiskolai színjátszó fesztivál szervezését is átveszi az intézmény. Kiemelte, hogy a Zentrum sikeréhez elengedhetetlenek a munkatársak is: *Grund Lajos* irodavezető, *Elekes Fanni* könyvtáros, *Varga Szilvia* gazdálkodási referens és *Kovács Attila*, aki az online térben való megjelenésért felel, továbbra is mindent megtesznek a magyarországi német közösségért.

A Zentrum teljes csapata ezúton köszöni meg minden pártfogójának és barátjának a sokéves támogatást, és örömmel néz a további együttműködés elé!

Balról jobbra: Grund Lajos, Erdélyi-Pfiszterer Angelika, Varga Szilvia és Elekes Fanni

Konferencia az őshonos kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való jogáról

A Kisebbségi Jogvédő Intézet szeptember végén kétnapos konferenciát szervezett „Az őshonos kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való joga – elméletben és gyakorlatban” címmel a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. A **Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága** és a **Bethlen Gábor Alap** támogatásával megvalósult rendezvényen a nemzetközi és hazai szakmai közösség kiemelt szakemberei, valamint az érintett közösségek választott vezetői áttekintették a magyarországi nemzetiségek és a külföldi magyarság jogvédelmével kapcsolatos időszerű kérdéseket és a jogérvényesítés lehetőségeit.

A konferencia szakmai nyitóelőadását Szalayné Sándor Erzsébet nemzetiségi ombudsmanhelyettes tartotta „A kisebbségi identitásörzés nélkülözhetetlen elemei – nyelv és oktatás” címmel.

A program keretében Török Tamás titkárságvezető tartott előadást „Nemzetiségi nevelés-oktatás: intézményrendszer a pedagógia, a jog és a nemzet(iség) politika metszetében” címmel, majd moderátorként segítette „A magyarországi nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz való joga” című szakmai panel munkáját. A beszélgetés résztvevői Engländerné Hock Ibolya (a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke), Gyurity Milán (a Szerb Országos Önkormányzat akkori elnökhelyettese), Szabó Mónika (a Szlovák Tanítási Nyelvű Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium főigazgatója), valamint Sutyá Miklósné (a Magdu Lucian Román Általános Iskola és Óvoda főigazgatója, Battonya) voltak. A konferencia teljes programjáról utókiadvány készül, amely tartalmazza majd az előadások és a kerekasztal-beszélgetések szakmai leírását is. A magyarországi nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz való jogának szentelt panel előadásából válogattunk.

Gyurity Milán:

A szerb nemzetiség anyanyelvi oktatásának helyzete Magyarországon

Előadásomban a magyarországi szerb közösség oktatástörténetének izgalmas és sokrétű világába kalauzolom Önöket, továbbá ismertetném ennek az utazásnak mai gyümölcseit, melyeket közösségünk napjainkban élvezhet. Ez a történet több évszázadra nyúlik vissza, és bemutatja, hogyan őrizte meg a közösség oktatási hagyományait a történelem viharai közepette is.

A magyarországi szerbek történelmi jelenléte hazánkban mély gyökerekkel bír, egészen a középkorig nyúlik vissza. A XV. és XVI. században a Balkán-félszigetet érintő török hódítások következtében sok szerb menekült érkezett Magyarországra. Ezzel párhuzamosan a szerb közösség létrehozta saját intézményeit, amelyek a vallási, kulturális és oktatási igények kielégítését szolgálták. Ezek az autonóm közösségek kulcsfontosságú szerepet játszottak abban, hogy a szerbek az idegen földön is megőrizhessék nyelvüket, kultúrájukat és vallási hagyományait. A középkorban, a török uralom idején a szerbek iskoláik működését elsősorban kolostorokhoz kötötték. Ezek az iskolák nem csupán vallási oktatást nyújtottak, hanem a nyelvi és kulturális nevelés központjai is voltak. A Szerb Ortodox Egyház intézményei révén a szerb közösség a tudás és a műveltség megőrzésére törekedett, ami alapvető szerepet játszott abban, hogy nemzeti identitásuk fennmaradjon.

Kiemelném egy kivételes történelmi szereplő alakját. Gavriilo „Gavril” Stefanović Venclović (1680–1749) pap, író, költő, szónok, filozófus, neológus, poliglott és illuminátor (nyelvújító, kettőnél több nyelvet beszélő személy, könyveket-kódexeket kézi festéssel díszítő mester – a szerk.) volt. A barokk irányzatok a szerb irodalomban a XVII. század végén

kezdték megjelenni, s bár ő a XVIII. század első felében tevékenykedett, mégis a szerb barokk irodalom egyik első és legjelentősebb képviselője. Venclović tudományos munkásságának egyik legfontosabb hozzájárulása a köznyelv fejlesztése volt, amely egy évszázaddal később a szerb irodalmi nyelv alapjává vált. Közismert, hogy az első szerb tanítók és illuminátorok egyike, Kiprijan Račanin tanítványa volt.

A felekezeti iskolák megjelenése

A XVIII. század folyamán a kolostori iskolákat fokozatosan felváltották a felekezeti iskolák, amelyek a helyi ortodox egyházak irányítása alatt álltak. Ezek az iskolák biztosították az anyanyelvi oktatást, amely különösen fontos volt egy olyan közösség számára, amely befogadó ország területén élt. Nemcsak a nyelvi készségek elsajátítását tette ugyanis lehetővé, hanem a nemzeti öntudat erősítését is szolgálta. Az oktatásban központi szerepet játszottak a vallási és kulturális ismeretek, amelyek révén a diákok megismerhették a szerb népi hagyományokat, szokásokat és történelmet.

A XIX. században, különösen a *Habsburg Birodalom* oktatási reformjainak hatására, a felekezeti iskolák szervezeti szempontból egyre inkább modernizálódtak. Az iskolák szervezésében és működésében nagy szerepet vállaltak a helyi szerb vezetők, akik fontosnak tartották, hogy az oktatási intézmények autonómiája megmaradjon, miközben alkalmazkodtak az állami oktatási követelményekhez. Az iskolák fennmaradását és működését nagyban támogatta a szerb ortodox egyház, amely a közösség egyik legfőbb védelmezője volt. Ez a korszak egyben a szerb jótevők aranykora volt. Soruk nem végtelen, de hosszas, így közülük azt a kettőt emelném ki, akiknek a hatása talán a legnagyobb a mai szerb nemzetiségi oktatás szempontjából.

Thököly-Popovics Száva (1761–1842) volt az első szerb, aki megkapta a jogi tudományok doktora címet. Ő az alapítója az egyik legnagyobb szerb külhoni alapítványnak, a *Thökölyanumnak*, amely ma a *Budai Egyházmegye* tulajdonát képezi. Ezt az intézményt 1838-ban hozta létre Pesten, azzal a céllal, hogy itt tanulhassanak a szerb lakta területek szegény, de tehetséges szerb diákjai és egyetemistái. Sok év elteltével az épület fokozatosan kezdi visszanyerni régi ragyogását és fontos szerepet játszik a magyarországi szerbek vallási, kulturális és művelődési életében. Manapság ismét szerb diákok lakják, és tanáraikkal lehelnek új életet a patinás épületbe.

Dumtsa Jenő (1838–1917) szerb kereskedő, nagybirtokos és mecénás, akinek életrajza szorosan összefonódik a magyarországi szerb közösséggel, és annak XIX. századi és XX. század eleji fejlődésével. Gazdag cincár-szerb családból származott, mely a XVIII. század közepén telepedett le *Komáromban*. A szerb diaszpóra tagjaiként korábban az ősei is hozzájárultak a helyi gazdasághoz és kultúrához. Ő maga már fiatal korában megismerkedett a kereskedelemmel és azokkal a hagyományokkal, amelyeket nemzedékről nemzedékre adtak tovább. Huszonhét évig volt *Szentendre* polgármestere, és ez idő alatt jelentősen hozzájárult a város fejlődéséhez. Dumtsa jelentős hatással volt a magyarországi szerb közösség oktatására is, különösen a Budai Szerb Ortodox Egyházmegye területén. Ő volt az, aki több településen is (*Lóréven, Szigetcsépen, Százhalombattán, Budakalászon és Csobánkán*) iskolákat építtetett, melyeknek jelentős anyagi támogatást nyújtott. Elkötelezettsége révén sok fiatal számára nyílt meg a tanulás lehetősége. Tettei nemcsak a közvetlen anyagi támogatásra terjedtek ki, hanem az oktatással kapcsolatos küldetéstudatot is kifejezték, amely a magyarországi szerb közösség kultúrájának és identitásának megőrzésében játszott kulcsszerepet. Átfogóbb szemléletet tükrözött, amely a közösség oktatásának fejlesztését és a fiatal nemzedék jövőjének biztosítását célozta meg. Kortársai őt a „*legnagyobb jótevők*” között tartották szá-

mon. Dumtsa emléke tehát nem csupán egy gazdag üzletember öröksége, hanem egy olyan jótékony személyé, aki a közösségi értékek és a nemzeti identitás megőrzésére is nagy figyelmet fordított.

A XVIII. század során a kolostori iskolákat felváltották a felekezeti iskolák, amelyek egészen a XX. század közepéig az anyanyelvi oktatás színterei voltak. A szerb felekezeti iskolák egyesítésével, amelyek minden egyházi közösségben működtek, Pomázon megalakult a *Délszláv Körzeti Iskola és Kollégium*. 1954-ben az intézményt áthelyezték *Budapestre*, a *Rózsák terére*, ahol közös *Szerbhorvát Óvoda*, *Általános Iskola*, *Gimnázium és Kollégium* jött létre. Ez az iskola 1993-ig működött közösen, amikor a jugoszláviai konfliktus következtében külön szerb és horvát iskolává vált. A szerb oktatás így a mai Magyarországon harminc éve önálló.

A budapesti szerb iskola

Az iskola különválása, valamint az önálló szerb intézmény létrejötte volt a legnehezebb időszak. A jugoszláviai polgárháború súlyos hatást gyakorolt a magyarországi szerb közösségre, és semmiféle külső támogatás nem érkezett. *Nedelykov* Milán és *Lásztity* Péro, a szerb közösség vezetői küzdöttek azért, hogy az iskola megőrizze önállóságát és a mai épületében maradjon. Ehhez nagy segítséget nyújtott a magyar Kulturális és Oktatási Minisztérium két munkatársa, *Lásztity* Mária és *Vajda* Zsuzsa. Az önálló szerb iskola első igazgatójává *Szimity* Milosné *Csobán* Bojana történelem- és orosz tanárt választották, akinek rendkívül nehéz feladata volt: egy elhanyagolt, romos épületből kellett olyan iskolát teremtenie, amely ma *Nikola Tesla Szerb Iskolaként* ismert.

Az oktatás nehéz körülmények között, állványok között zajlott, a két ország, Szerbia és Magyarország kapcsolatai pedig korántsem voltak olyan kedvezőek, mint napjainkban. Jelentős támogatás nélkül kellett boldogulniuk. 1993 nyarán az akkori iskola vezetősége – *Szimity* Milosné *Csobán* Bojana igazgatónő és helyettesei, *Margaritovity* Radojka és *Petrovics* Sztevan nagy izgalommal és aggodalommal várták az új tanév kezdetét. Végül 198 diák iratkozott be, és a magyarországi tanári kar mellett szerbiai kollégák is segítettek az oktatást. Mindenki közös szándékok megvalósításáért dolgozott: a szerb oktatás megőrzése és fejlesztése, valamint az intézmény nevelési-oktatási munkájának előmozdítása érdekében, azzal a vízióval, hogy az iskola a magyarországi szerbek nevelési-oktatási központjává váljon. *Szimity* Milosné *Csobán* Bojana után *Rusz* Boriszlávné *Katica* vette át az intézmény vezetését, és hosszú éveken át sikeresen irányította az iskolát, jelentős eredményeket érve el. Őt követte *dr. Lásztity* Jovánka, aki két megbízási időszakon át vezette az intézményt, egészen 2023. december 8-ig, amikor a Szerb Önkormányzat Közgyűlésének döntésével távozott. Ma *Pandurović* Anica vezeti az intézményt.

Lórévi Szerb Óvoda

Lórév, a Csepel-sziget déli részén található község, az egyetlen olyan település Pest vármegyében, ahol a szerb lakosság többségben van. A nevelési és oktatási munkát ennek megfelelően alakítják. Az iskola pedagógiai koncepciója, hogy az óvodai nevelés keretein belül fejlessze a gyermekek képességeit és formálja személyiségüket, hangsúlyt fektetve a játékra és a tanulásra a kétnyelvű környezetben. Az óvoda egy vegyes csoporttal működik, szerb nemzetiségi óvodaként, szociálisan kétnyelvű nevelési és oktatási funkcióval a személyiség fejlesztésének céljából. Az óvoda ugyanabban az épületben található, mint az általános iskola. A helyiségek kényelmesek és esztétikailag vonzóak, a gyermekeket tiszta környezet várja.

Általános iskola Lórévben

A Lórévben található általános iskola, a Nikola Tesla Szerb Oktatási Központ tagintézménye, melyben szerb nyelven folyik az oktatás. Négy alsó osztály működik, és a tanulók az 1-4. osztályos csoportban vannak összefogva. 2022-től 5. osztály is indult. Az iskola felelős az anyanyelv megőrzéséért, a magyar nyelv és irodalom tanulmányozásáért, valamint az etnikai kultúráért, figyelembe véve a helyi adottságokat és a természet védelmét. Az iskola dolgozói nagy hangsúlyt fektetnek a szerb hagyományok ápolására. Az első osztály a szerb nyelvű oktatással indul, a tanulók megtanulják a cirill ábécét. A második osztályban kezdenek magyar nyelvet tanulni. A harmadik osztályban a latin betűs írás elsajátítása és angol nyelv tanulása is zajlik. A negyedik osztályt követően a tanulók szerb vagy magyar iskolában egyaránt folytathatják tanulmányaikat.

A Deszki Szerb Általános Iskola hosszú hagyományokkal és sikerekkel büszkélkedik, egyben modern intézmény, ahol fiatal nemzedékek kezdik meg tapasztalataik és tudásuk megszerzését. Az iskola teljes napos oktatási rendszert működtet, reggeli és délutáni foglalkozásokkal. A korábbi években a gyermekek a délutáni időszakot a magyar iskolában töltötték, ahol a partnerintézmény osztályaival együtt dolgoztak. A 2019/2020-as tanévtől a Deszki iskola a Budapesti Nikola Tesla Szerb Oktatási Központ tagintézményeként működik. Jelenleg körülbelül harminc tanuló tanul négy osztályban. A fejlődés érdekében a lehető legjobb munkakörülményeket biztosítják, minden osztálynak saját, a legkorszerűbb eszközökkel felszerelt tanterme van. A tanítás kétnyelvű, szerbül és magyarul folyik. A cél az, hogy a tudás megszerzése mellett – különféle szakkörök és programok révén – társadalmi, szociális és kulturális fejlődést is biztosítsanak a diákok számára. Zenei kultúra: a „Lieto” Zeneiskola tanárai az iskolában tartják óráikat. A diákok több mint 60%-a választotta ezt a tevékenységet, ahol különböző hangszeren tanulhatnak, és heti egy alkalommal elméleti szolfézs órákon is részt vesznek. Kézműves műhely: a tanulók sokféle projekten és versenyen vesznek részt, ahol megtanulják a kötést, hímzést, és különféle formákat készítenek agyagból, fából és más anyagokból. Folklor: a diákok az első lépéseiket a „Bánát” Szerb Kulturális Művészeti Egyesület ifjúsági csoportjában tanulják meg. Kézilabda-edzések: a magyar iskola helyiségeiben zajlanak, ahol a gyermekek koruknak megfelelő csoportokban edzenek. A szállítást is biztosítják számukra. Tervezik az úszásoktatás folytatását Szegeden is, amennyiben a körülmények ezt lehetővé teszik. Az iskolában a diákok három étkezést kapnak naponta. 2022 szeptemberétől az iskola fejlődését egy új épület segíti, amely modernebb megjelenésű és nagyobb alapterületű. Évente legalább egyszer kirándulásokat szerveznek Szerbiában vagy Magyarországon, ahol a gyerekeket a szerb nép történetével ismertetik meg. Az iskola közösségként működik a helyi szerb óvodával, így lehetőség van a legjobb együttműködésre.

2022 szeptemberétől a Szegedi Általános Iskolában olyan 5. osztály is elindult, amely lehetővé teszi a tanulók számára, hogy szerb nyelven folytathassák tanulmányaikat. Az iskola ehhez is szervezett buszjáratot biztosít.

A Szegedi Szerb Óvoda

A független Szegedi Szerb Óvoda 2020 augusztusában alakult, és 2021. augusztus 15-től a Nikola Tesla intézmény részeként működik. A szegedi szerb nevelési csoport már 2000 óta létezik, és a szülők érdeklődése iránta mindig nagy volt. A nevelési-oktatási munka szerb nyelven valósul meg. Jelenleg egy egységet képez az önálló Szegedi Szerb Általános Iskolával.

Szegedi Általános Iskola

A Szegedi Általános Iskola, mint a Budapesti Nikola Tesla Szerb Oktatási Központ tagintézménye, 2018. szeptember 1-jén kezdte meg működését, ma önálló intézményként működik. A Szegedi Szerb Iskola megalapítása nagy kihívás volt, mivel évtizedeken át nem működött ilyen a városban. A hangsúlyt a szerb nyelv, a hagyományok, a szokások és a kultúra oktatására helyezték. Az iskolában különféle szakköröket szerveztek, többek között táncoktatást, kirándulásokat és színházi előadásokat, hogy a tanulók számára érdekesebbé tegyék a tanítást. A következő, 2019-es évben az iskola a város központjában, a Stefánia út 7. szám alatt található vonzó helyszínre költözött, ahol ma is működik. A közelében van park, játszótér, színház, múzeum és a Tisza-folyó. Az adott tanévben az első osztályt hat, a második osztályt pedig tíz tanuló járta, a harmadik osztály indulásával a tanulók száma huszonháromra nőtt. A 2022/2023-as tanév jelentős, mivel elindult a felsőbb osztályok oktatása is, így az iskola harminckilenc tanulóval szamlál. Évről évre nő a tanulók száma. Sajnos egy elakadt építési projekt következményeként új épületbe, amely jobb oktatási körülményeket biztosíthatna, még mindig nem költözhetett be az iskola. Az oktatási program különleges jellemzői: a Szegedi Szerb Általános Iskolában a nevelés és oktatás egységet alkot. Az órák során kiemelt figyelmet fordítanak a differenciált tanításra. Az oktatás minden tanulóhoz igazodik, lehetőséget biztosítva számukra, hogy kibontakoztathassák képességeiket és tehetségeiket. A differenciált megközelítéssel sikeresen ösztönzik a tanulási vágyat, a kíváncsiságot és a kitartást. A tanulók támogatást kapnak saját tanulási stratégiáik kifejlesztésében. Cél, hogy minden gyermek sikeresen tanuljon, és elsajátítsa a szerb nyelvű tananyagot. A tanárok szeretetteljes hozzáállása, valamint a bizalomra épülő családi légkör nagy előny a kisebb létszámú osztályokban. A hatékony nevelési-oktatási munkában a tanárok mellett pszichológus, fejlesztőpedagógus, szociális munkás és logopédus is dolgozik.

Battonyai Két Tanítási Nyelvű Szerb Általános Iskola és Óvoda

A Battonyai Két Tanítási Nyelvű Szerb Általános Iskola és Óvoda Magyarország délkeleti részén, közvetlenül a magyar-román határnál helyezkedik el. Az intézmény magába foglalja az óvodát és az általános iskolát, biztosítva az alapfokú oktatást nyolc évfolyamon. Fő szempont a kétnyelvűség, így a gyermekek oktatása szerb és magyar nyelven folyik. Céljuk, hogy diákjaik biztonságban, érzelmileg gazdagon, befogadó légkörben, szeretetben érezzék magukat. Családias légkörben, egyéni sajátosságaikat figyelembe véve támogatják sokoldalú és harmonikus fejlődésüket. Döntéseik során mindig a gyermek érdekeit tartják szem előtt, figyelembe véve az oktatási, fejlődési és szociális szempontokat.

Újszentiván, Százhalombatta

Magyarországon nem kizárólag a Szerb Országos Önkormányzat által fenntartott oktatási intézményekben folyik szerb nyelvű oktatás. *Újszentivánon* és *Százhalombattán* is tanulhatnak szerbül az érdeklődő diákok.

Az oktatási intézmények fenntartásának átvétele, valamint a szerb-magyar jószomszédi kapcsolatok javulása – amelyek történelmi csúcst értek el – lehetővé tették, hogy a szerb oktatás Magyarországon új lendületet kapjon. Mindkét ország kormánya jelentős támogatásban részesítette az oktatási-nevelési intézményeket, különösen az infrastruktúra vásárlására és felújítására szánt pénzügyi segítség révén. Ez tette lehetővé a szerbiai és más régiókból érkező diákok számának növekedését, valamint a szerbiai pedagógusok bevonását, és számos

egyéb projekt megvalósítását. A magyarországi szerb iskolákból sok sikeres ember került ki. Az intézmények kiváló oktatói gárdájuknak is köszönhetik eredményeiket.

A magyarországi szerbek számára adott a lehetőség, hogy egészen az egyetemig anyanyelvükön tanuljanak. Az anyanyelv-használat az ortodox vallás mellett a szerb nemzeti-nemzetiségi megmaradás alapköve. Az anyanyelvi nevelési-oktatási munka fejlesztése Magyarországon kulcsfontosságú feladat, amely hozzájárul a szerb nyelv és írás megőrzéséhez, valamint a nemzeti identitás fenntartásához. Ezt az elhivatottságot iskola-tulajdonosként a Magyarországi Szerb Önkormányzat továbbra is támogatja.

A XXI. században a magyarországi szerb közösség folyamatosan küzd az anyanyelvű oktatás megőrzéséért és fejlesztéséért. Az iskolák, amelyek a közösség kulturális identitásának megőrzésében fontos szerepet játszanak, számos egyedi kihívással néznek szembe, beleértve a demográfiai változásokat és az integrációs folyamatokat. Az utóbbi években azonban számos kezdeményezés indult a szerb nyelvű oktatás erősítésére, amelyek célja a közösség kulturális örökségének fenntartása.

Összegzés

A magyarországi szerb közösség több évszázadra visszanyúló oktatástörténete gazdag és összetett. Az oktatás nemcsak a tudás átadásának eszköze volt, hanem a nemzeti identitás és a kultúra megőrzésének kulcsfontosságú eleme is. A közösség elkötelezett tagjai, mint például Gavriilo Stefanović Venclović, Thököly-Popovics Száva, Dumtsa Jenő és sok más jeles személyiség hozzájárultak ahhoz, hogy a szerb közösség megőrizze hagyományait és értékeit itt, Magyarországon területén. Az oktatás a jövő kulcsa, és reméljük, hogy a magyarországi szerb közösség továbbra is sikeresen megőrzi nyelvét, kultúráját és identitását.

Szabó Mónika:

A nemzetiségi oktatás időszerű lehetőségei a magyarországi szlovákok körében

Előadásomat, hozzászólásomat egy rövid áttekintéssel kezdem. Nem célom számadatokat és a törvények (köznevelési, nemzetiségi) adta lehetőségeket évekre bontva, folyamatában vizsgálni. Az itt jelen lévő szakemberek, előadók, kollégák számára ismert mindaz a háttér, mely lehetőséget biztosít a XXI. századi Magyarországon arra, hogy a nemzetiségek egyéni és közösségi jogként megfogalmazott nemzetiségi oktatásban vegyenek részt.

Ismert tény – számos szociológiai és nyelvészeti kutatást áttanulmányozva –, hogy a magyarországi szlovák nemzetiségre (a többi nemzetiséghez hasonlóan) a nyelvhasználatra megfogalmazott szórványlét a jellemző. A család már nem funkcionál anyanyelvet átörökítő közegként. A magánszférában használt nemzetiségi nyelv – saját tapasztalatomra hagyatkozva – egy bizonyos értelmiségi rétegben mintha egyre inkább fontosabbá válna. A nemzetiségi nevelési-oktatási rendszer ad esélyt arra, hogy a nyelvhasználat újra erőteljesen jelen legyen az oktatási intézményeinkben. A kétezres évek elején megfogalmazott nyelvvesztés, az asszimiláció folyamata így talán megállítható. Mindezek mellett gyakorló pedagógusként elmondhatom, hogy az oktatásirányítás, a nemzetiségi önkormányzatok, a nemzetiségi pedagógiai központ és szakemberek segítségével létrejött kerettantervek, nemzetiségi kerettantervek megteremtik az anyanyelv elsajátításához, fejlesztéséhez és a népcsoportok kultúrájának és történelmének megismeréséhez szükséges feltételeket.

A nemzetiséghez tartozó személynek joga van részt venni anyanyelvű oktatásban és művelődésben, a nemzetiségi közösségeknek

pedig joguk van ahhoz, hogy a nemzetiségi óvodai nevelés, nemzetiségi alap- és középfokú nevelés és oktatás, továbbá a felsőfokú képzés, illetve az országos nemzetiségi önkormányzat útján a kiegészítő kisebbségi oktatás feltételeinek megteremtését kezdeményezzék és kialakításában közreműködhessenek. A nemzetiségi törvény alapján a gyermek, tanuló joga, hogy nemzeti, illetőleg etnikai hovatartozásának megfelelő nevelésben és oktatásban részesüljön, illetve a szülő joga, hogy gyermekének nemzeti vagy etnikai hovatartozásának megfelelően választhat óvodát, iskolát, kollégiumot.

A nemzetiségi nevelés-oktatás – a magyarországi köznevelési rendszer részeként – megvalósítja az iskolai nevelés-oktatás általános céljait és feladatait, és emellett biztosítja a nemzetiség nyelvének tanulását, a nemzetiség nyelvén való tanulást, a nemzetiség történelmének, szellemi és anyagi kultúrájának megismerését, a hagyományörzést és hagyományteremtést, az önismeret kialakítását, a nemzetiségi jogok megismerését és gyakorlását.

A nemzetiségi nevelés-oktatás segíti a nemzetiséghez tartozó tanulót abban, hogy megtalálja, megőrizze és fejlessze identitását, vállalja másságát, elfogadja és másoknak is megmutassa a nemzetiség értékeit, erősítse a közösséghez való kötődést.

A nemzetiségi nevelés-oktatást folytató intézményekben fontos, hogy a tanuló számára nyilvánvalóvá váljanak a nyelvi és kulturális gazdagság előnyei, kialakuljon a valóságos nemzetkép és nemzeti-ségkép. Fontos az is, hogy a tanuló felismerje az előítéletek és kirekesztés megjelenési formáit, és megismerje a jelenség hátterét, veszélyeit, az emberi, állampolgári és nemzetiségi jogok megsértésének jelenségét, és a jelenség elleni fellépés jogi, illetve egyéb eszközeit.¹

Statisztikai számadatokat tekintve az elmúlt öt évben a szlovák nemzetiségi oktatás óvodai (anyanyelvi, kétnyelvű), általános iskolai (anyanyelvű, kéttannyelvű, nyelvoktató), középiskolai (gimnázium) tannyelvű, kéttannyelvű szinten van jelen. Óvodapedagógus képzés, tanítóképzés, tanárképzés felsőoktatási intézményeinkben: *Esztergomban, Budapesten, Szarvason, Szegeden* valósul/valósult meg. Hosszú folyamatot igényelt, de a végére értünk annak, hogy mára az ELTE Tanító- és Óvóképző Karán is indulhatott ettől a tanévtől szlovák szak.

A szlovák nyelvet leghatásosabb módszerekkel oktató egy és két tanítási nyelvű általános iskolák és gimnáziumok *Budapesten, Békéscsabán, Sátoraljajújhelyen, Szarvason és Tótkomlóson* működnek.² A törvény adta lehetőség sikereként könyvelhetjük el a nemzetiségi önkormányzatok számára biztosított jogot, mely szerint a nemzetiségi önkormányzat átveheti, működtetheti, fenntarthatja a nevelési-oktatási intézményt.

Lehetőség. Ezt a szót használtam előadásom címében, s nem véletlenül. A nemzetiségi jogunkkal élve úgy vélem, hogy az intézmények átvétele számos előkészítő tárgyalást követel meg, statisztikai adatokra építve, figyelembe véve a demográfiai adatokat, számolva a szakemberek segítségével, felmérve a pedagógus ellátottságot lehetőséget biztosít arra, hogy a nemzetiségi önkormányzatok átvegyék az intézményeket. Az Országos Szlovák Önkormányzat (OSZÖ) fenntartásában öt intézmény, a Nézsai Szlovák Önkormányzat és a Mátrászentimrei Szlovák Önkormányzat fenntartásában egy-egy intézmény, a bánhidai és a tardosi intézmény a Bánhida-Tardos Szlovák Nemzetiségi Intézményfenntartó Társulás működése biztosított.

Az OSZÖ és a nemzetiségi önkormányzatok által átvett intézményekben kormányzati támogatással felújítások, eszközbeszerzések valósulhattak meg. Az OSZÖ intézménye a *Magyarországi Szlovákok Pedagógiai Módszertani Központja* módszertani füzetekkel, oktatási eszközök megjelentetésével, tanácskozások és továbbképzések szervezésével segíti az oktató-nevelő munkát. A Magyarországi Szlovákokért Közhasznú Alapítvány a *Tehetséges tanulókért ösztöndíjprogram* által támogatja a tanulókat, szüleiket és a felkészítő pedagógusokat az identitás erősítésében.

¹ Nemzetiségi irányelvek. Utolsó letöltés: 2024. szeptember 24. https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat/iranyelvek_nemzetisegi_oktatashoz

² A magyarországi szlovákokról (2019. január-2020. december) – Országos Szlovák Önkormányzat K/250-1/2021 Beszámoló

A pedagógusképzésben a hallgatók ösztöndíjprogramban vehetnek részt, amely a magyarországi felsőoktatási intézmények pedagógiai karán tanuló szlovák nemzetiségű hallgatók számára létrehozott *Szlovák Nemzetiségi Pedagógus Tanulmányi Ösztöndíjprogram* keretében valósul meg.

A 2019-ben indított nemzetiségi pedagógus ösztöndíjprogramot feladatellátási megállapodás alapján az Országos Német Önkormányzat koordinálja, 2020-tól a német módszertani központ bevonásával.

Lehetőségek közt emeltem ki a fenntartó jelentőségét, de a lehetőségek sorát nem fejeztem be. Az elmúlt évek során jelentős figyelem hárult a pedagógusokra, az intézményekre és a köznevelési foglalkoztatottakra. Az elmúlt évben nagyobb szerepet, s bátran mondhatom, megbecsülést kaptak, s még folytatódik az a bérnövekedés, mellyel a pedagógus társadalom eléri majd a diplomás átlagkereset 80%-át. Nemzetiségi létünkben ez is egy jelentős változás. A teljesítményalapú értékelés bevezetésével bízunk benne, hogy a források biztosításával a pedagógusok társadalmunk elismert rétegévé válnak.

Nemzetiségünk számára az Országos Szlovák Önkormányzat, s annak munkacsoportja, illetve a Nevelési-Oktatási Bizottsága Konceptiót, majd Akciótervet dolgozott ki annak érdekében, hogy nemzetiségi oktatási-nevelési feladatainkra rátekintsünk, s azok fejlesztését a jó időgazdálkodás mentén meg tudjuk valósítani. Az akciótervben az oktatás minden területét megvizsgálva célokat, feladatokat, megvalósítandó projekteket vettünk számba.

Lehetőségként nem szabad kihagynunk a tankönyvek kiadását sem. Sajnos itt kell elmondanom azt a tényt, hogy ez a munkánk legnehezebb része. Gyorsan változó világunkban, a digitális eszközök adta új lehetőségek mentén, az oktatásirányítással folyamatosan egyeztetve talán ez az a terület, ahol – s ez az én magánvéleményem – lassan haladunk. Kisebb előrelépések, sikerek vannak, de ami a legfontosabb lenne, hogy a jó és szakmailag jól használható tankönyvek sorozatát folytatni tudjuk, az csak igen vontatottan halad. A nemzetiségi közneveléssel kapcsolatos döntések szakmai előkészítésében az *Országos Nemzetiségi Tanács* működik közre, ahol nemzetiségi képviselőnk is segíti a szakmai munkát.

És bennünk, pedagógusokban és intézményfenntartókban van a legnagyobb lehetőség. A pedagógus megújul, modern technikai eszközökkel fejleszt, tehetséget gondoz, s legfőképpen identitást erősít. Ennek az identitásnak az erősítésében látom a nyelvhez való ragaszkodást, a pedagógusok, az értelmiségiek egymás körében való nyelvhasználatának megújulását. Élni kell azokkal a pályázati lehetőségekkel, melyeket az Egyházi és Nemzetiségi Kapcsolatokért Felelős Allamtitkárság jóváhagyásával a *Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.* bonyolít le. A számos Erasmus projekt keretében megvalósuló mobilitások, csereprogramok, képzések lehetőséget nyújtanak ahhoz, hogy a nemzedéki különbségek leküzdése mellett olyan motiváló, munkáltató órákat tartsunk, amelyekbe beépíthetjük a nemzetiségi jogból adódó sikereinket. Ki kell használni azokat a nemzetiségi jó gyakorlatokat – szabadulósobák, workshopok – melyek segítik a tanulóban a nyelv iránti elköteleződést. A sort folytathatom a népismeret órák keretében is jól használható tájház-látogatásokkal, s a nemzetiségünkhöz tartozó szellemi és tárgyi kultúra megismerése mellett a hagyományápolást, a tánc- és a népdalkultúrát, illetve az anyaországgal szoros együttműködést, a digitális platformokon megjelenő oktatást segítő háttéranyagokat is megemlíthetem.

Úgy vélem, hogy egymással együttműködve, célunkat szem előtt tartva, a lehetőségeket jól kihasználva sikerül olyan intézményekben dolgozni, tanulni, felnőni, ahol a szolgáltatás magas színvonala mellett a tanulóink nemzetiségükhöz ragaszkodva, értelmiségünkhöz tartozónak fogják magukat vallani.

A románok a mai Magyarország területén való megjelenésének kérdése a mai napig vita tárgyát képezi a szakemberek körében. Ennek oka, hogy nincs egyértelmű válasz arra, hogy a török hódoltság előtt éltek-e románok ezen a területen. Egyes román történészek a római kor óta tartó román kontinuitásról (folyamatos jelenlétről – *a szerk.*) beszélnek, azonban a kérdést vizsgáló hazai román kutatók egyetértenek abban, hogy jelentősebb román jelenlétről csak a XVIII. századtól beszélhetünk. A román nemzetiség jelenléte Magyarországon így is évszázadokra nyúlik vissza, és mindmáig megőrizte saját kultúráját, nyelvét és hagyományait.³

Hálásak vagyunk elődeinknek, hiszen ha nem őrizték és ápolták volna kultúrájukat, nem maradt volna ránk az a gazdag örökség, amit ma birtokolunk. Előadásomban három alapvető szempontot kívánok kiemelni, amelyek kulcsfontosságúak a román nemzetiségi identitás megőrzése szempontjából.

A kulturális identitás jelentősége

A kulturális identitás az egyén vagy egy közösség azonosságtudata, amely a közös nyelvből, hagyományokból, értékekből, szokásokból és történelmi emlékekből ered. Ez az identitás határozza meg, hogy kik vagyunk, milyen kulturális közösséghez tartozunk, és miként viszonyulunk a világ többi részéhez. A kulturális identitás nemcsak az egyéni önazonosság része, hanem egyben a közösségi összetartozás alapja is, amely segít megőrizni és továbbadni azokat az értékeket, hagyományokat, amik egyedivé s különlegessé teszik az adott közösséget, meghatározza múltját, jelenét, jövőjét, és segít abban, hogy tagjai büszkén vállalják nemzetiségi hovatartozásukat. Ahogy Titu Maiorescu, a román kultúra kiemelkedő alakja (esztéta, irodalomkritikus, államférfi, műfordító) fogalmazott: „*Fără identitate culturală, suntem ca frunza purtată de vânt*” (Kulturális identitás nélkül olyanok vagyunk, mint a szél sodorta levél.). Ez a gondolat tökéletesen fejezi ki azt, hogy kulturális identitás nélkül egy közösség elveszíti gyökereit és irányát, elveszíti saját egyedi jellegét, s könnyen beolvad más kultúrákba. Egy nemzetiség kulturális identitásának megőrzése azonban nemcsak az adott közösség számára fontos, hanem az egész társadalom számára is az, mivel a kulturális sokszínűség azt is gazdagítja, és hozzájárul annak stabilitásához.

A nemzetiségi oktatás szerepe a kulturális identitás megőrzésében

A nemzetiségi oktatás egy összetett folyamat, melynek egyik legfontosabb feladata, hogy megőrizze és továbbadja a kulturális identitást. Ez azonban nem kizárólag a tudás átadását jelenti, hanem az értékek, hagyományok és szokások átörökítését is. A román nemzetiségi oktatás célja, hogy a fiatalok ne csupán nyelvüket tanulják meg, hanem megismerjék és ápolják a román kultúra gazdag örökségét is, hogy büszkén vállalják nemzetiségi hovatartozásukat, s képesek legyenek megőrizni s továbbadni ezt az örökséget az utánuk jövő nemzedéknek. Az *anyanyelvi oktatás* különösen fontos szerepet játszik a kulturális identitás megőrzésében, hiszen a nyelv nem csupán kommunikációs eszköz, hanem a kulturális örökség hordozója is. Ahogy Nicolae Iorga (történész, egyetemi professzor, irodalmi kritikus, drámaíró, költő és politikus) mondta: „*Limba este cartea de identitate a unui popor*” (A nyelv egy nép személyazonossági igazolványa.). A román nyelv állandó használata kiemelt

³ (A magyarországi románok – írta: dr. Petrusán György, Martyin Emília, Kozma Mihály
http://www.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/roman/pgy/publikaciok/moi_romanok.doc)

fontosságú az iskolai és óvodai nevelésben, mivel ez biztosítja a nyelvi és kulturális identitás folytonosságát és megerősítését. Az anyanyelvi oktatás mellett igen jelentős szerepe van a nemzetiségi iskolákban a *kulturális tevékenységeknek, hagyományápolásnak* is, mint például a néptánc, a népzene, vagy a hagyományos ünnepek megtartása. Ezek a tevékenységek nemcsak a kultúra megőrzését szolgálják, hanem a közösség összetartozását is erősítik.

A modern világ kihívásai és lehetséges megoldások

A modern világ számos kihívást jelent a kulturális identitás megőrzése szempontjából, különösen a kisebbségi közösségek számára. Az egyik legnagyobb kihívás a *globalizáció*, amely egyre inkább uniformizálja a kultúrákat, és fenyegeti a kisebbségi közösségek egyedi jellegét. A globalizáció hatására a fiatalok egyre inkább az angol vagy más domináns nyelvek és kultúrák felé fordulnak, miközben az anyanyelv és a hagyományok háttérbe szorúlnak. A *technológiai fejlődés* szintén komoly kihívást jelent a kulturális identitás megőrzése szempontjából. A fiatalok a digitális világban gyakran szintén angolul vagy más domináns nyelven kommunikálnak, s kevesebb lehetőségük van arra, hogy anyanyelvüket és kultúrájukat gyakorolják. A közösségi média és az online platformok globális tartalmakat kínálnak, amelyek gyakran nem veszik figyelembe a kisebbségi közösségek sajátos igényeit és értékeit. Ez a folyamat hozzájárulhat ahhoz, hogy a fiatalok eltávolodjanak kulturális gyökereiktől, és kevésbé érezzék kötődésüket saját közösségükhöz. A *migráció és az asszimiláció* szintén komoly kihívásokat jelentenek. A fiatalok gyakran új környezetbe kerülnek, ahol nehéz megőrizni a hagyományos értékeket és szokásokat, így könnyebben beolvadnak a többségi társadalomba, elveszítve kapcsolatukat saját kulturális örökségükkel.

A kulturális identitás megőrzése szempontjából a *családok szerepe* elengedhetetlen, hiszen az identitás elsődleges formálódása az otthoni környezetben történik. A szülők és nagyszülők példáján keresztül a gyerekek megtanulják tisztelni és ápolni kulturális örökségüket. Ugyanakkor egyre kevesebb azon családok száma, akikre támaszkodhatunk, hiszen a vegyes házasságok révén, valamint a magyar nyelvű közegben élés miatt a családi beszélgetések során a magyar válik a közös nyelvvé, ami tovább nehezíti a román kulturális identitás átörökítését. Ennek következtében az oktatási intézményekre egyre nagyobb teher hárul, hiszen nemcsak az ismeretek átadása, hanem a kulturális identitás megőrzése és erősítése is egyre inkább az iskolák és óvodák feladatává válik.

Az oktatási rendszernek folyamatosan alkalmazkodnia kell ezekhez a kihívásokhoz, és olyan *pedagógiai módszereket* kell alkalmaznia, amelyek vonzóvá teszik a fiatalok számára a román nyelv és kultúra megőrzését. A teljesség igénye nélkül saját intézményünkben hozok példákat arra, hogyan milyen válaszaink vannak a kihívásokra.

Élményalapú tanulás: olyan tevékenységeket integrálunk, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a román kultúrához, például: múzeum- és színházlátogatások, fesztiválokra való részvétel. Az iskola valamennyi diákját elvittük a Temesvári Művészeti Múzeumba a nemzetközi hírű román szobrász, Constantin Brâncuși kiállítására, a Temesvári Operába, az Aradi Bábszínházba. Gyereknapi rendszerint román nyelvű produkciókat, színházi előadásokat, koncerteket szervezünk. Ezek az alkalomok segíthetnek a diákoknak jobban megérteni és átélni a kultúra különböző aspektusait, fejlesztik nyelvi készségeiket.

Nagy sikerrel valósult meg *A csepptől az óceánig* című környezetvédelmi táborunk, amelyet Romániában szerveztünk meg. A program során a tanulók mélyreható ismereteket szereztek a környezetvédelemtől, s mindezt román nyelvi környezetben, amely elősegítette nyelvi kompetenciáik fejlesztését.

A *projektalapú oktatás* keretében a projekt elkészítése egy olyan ismeretszerzési folyamat, amely az új ismeretek elsajátítását egy kreatív folyamatba ágyazva, annak részeként és eredményeként valósítja meg.

Az iskolai hagyományaink szerint több éve kiválasztunk egy-egy neves személyiséget a román kultúra, tudomány vagy művészet területéről. A diákok önálló projekteket készítenek, kutatómunkát végeznek a kiemelt személy életéről, munkásságáról, prezentációt állítanak össze, amit bemutatnak a társaiknak. Ennek a projektnek a címe: „*Akikre büszkék vagyunk*”.

Digitális eszközök és a média használata: Az „*Aki tud, az nyer!*” országos román népismereti versenyt bázisintézményi programként szervezzük a magyarországi román általános iskolák számára. A versenyt tabletek segítségével bonyolítjuk le, ahol a három fős csoportok a Kahoot! online kvíz rendszerén keresztül válaszolnak a kérdésekre. A verseny előtt minden intézményhez eljuttatjuk a több száz kérdésből álló feladatbankot. A kérdések több témát érintenek, például a román nemzetiség történelmét, hagyományait, Románia földrajzát és történelmét, irodalmát, művészetét, valamint nemzetiségünk ma élő képviselőit. A diákok a digitális eszközök segítségével kreatívan és interaktívan kapcsolódnak a román nyelvhez és kultúrához.

Kulturális események szervezése: Író-olvasó találkozókát szervezünk, melyek keretében a tanulók kortárs román költőkkel, írókkal és mesemondókkal találkozhatnak. Ezek az alkalmak célzottan járulnak hozzá az olvasási kedv felkeltéséhez és a román nyelvi kompetenciák fejlesztéséhez.

Interkulturális programok: Több éves hagyomány az anyanyelv nemzetközi napja alkalmából megrendezett csapatverseny, amelyen három nyelven (román, magyar és angol) oldanak meg a résztvevők játékos, szókincsfejlesztő feladatokat, nyelvi kvizeket, rejtvényeket, hogy a tanulás szórakoztatóbb és vonzóbb legyen. Az óvodában a kétnyelvűség fejlesztése érdekében a két nyelven történő mesélésnek köszönhetően az óvodások mindkét nyelven megtanulnak helyesen kommunikálni, kapcsolatot teremteni és kétnyelvűvé válni.

A *külső partnerek*, mint például kulturális intézmények, helyi közösségek, civil szervezetek, az egyház jelentős szerepet játszanak az óvoda és iskola kulturális identitásának megőrzésében.

Programok és rendezvények szervezése: Külső partnerek gyakran rendeznek kulturális programokat, mint például néptánc-, népdal- és népzeneesztiválokat, művészeti kiállításokat vagy hagyományőrző eseményeket. Ezek lehetőséget nyújtanak a diákoknak és a pedagógusoknak is, hogy megismerkedjenek a helyi hagyományokkal és kultúrával.

Szakmai fejlesztések: szakmai továbbképzéseket és workshopokat kínálnak a pedagógusok számára. Ezen a területen a legfontosabb partnerünk a *Magyarországi Románok Országos Önkormányzata*, amely szinte minden évben szervez anyanyelvi és módszertani képzést, gyakran az anyaországban.

A *Nemzetiségi Pedagógiai Oktatási Központ* számos képzést kínál oktatási-nevelési, módszertani, kulturális és hagyományápolás területen. Ezek a programok segítik a pedagógusokat abban, hogy hatékonyabban integrálják a kulturális elemeket a tanításba, és fejlesszék a kulturális érzékenységet.

Közösségi kapcsolatok erősítése: A helyi közösségek bevonása az iskolai és óvodai programokba elősegíti a kulturális értékek továbbadását. A közös események lehetőséget adnak a szülőknek és a helyi lakosoknak, hogy tevőlegesen vegyenek részt a gyerekek kulturális nevelésében. Ugyanakkor az iskola is aktívan vesz részt a partnerek által szervezett programokon.

A közösségi kapcsolatokat szintén erősíti az, hogy a *táncsoportunk* és az *énekkarunk* rendszeresen szerepel például falu- és városnapokon,

a helyi és a környező településeken működő román nemzetiségi önkormányzatok által szervezett kulturális programokon, román bálon, gasztronómiai fesztiválokon, a március 1-hez, karácsonyhoz kapcsolódó rendezvényeken. Óvodásainkat több éve meghívják Pécskára (Románia) a *Folklórfesztiválra*, amelyen táncokkal vesznek részt. Az *idén alsós tanulóink* bemutatkozhattak a békési Vármegyénapon. Rendszeresen részt veszünk különböző román nemzetiségi iskolák által szervezett *versenyeken* mesemondásból, versmondásból.

Az Oktatási Hivatal bázisintézményeként mi magunk is szervezünk versenyeket. Ilyenek az *Aranyhang énekverseny*, a *Magdu Lucian szavató- és illusztrációkészítő verseny*, az *Aki tud, az nyer!* román népismereti verseny, az óvodások számára szervezett rajzverseny.

A román népismeret órák keretében tanulóink számára templomlátogatást szervezünk, hogy a tankönyvi ismereteket személyes tapasztalatokkal mélyítsük el. A templom belső terének megtekintésével és az egyházi ünnepekhez kapcsolódó szertartásokon való részvétellel elősegítjük a tanulók kulturális és vallási hagyományokhoz való kötődésének erősítését.

Ezek a támogatási formák segítik az óvodákat és iskolákat abban, hogy megéljék nemzetiségi hovatartozásukat, megőrizzék és erősítsék kulturális identitásukat, miközben a gyermekek számára gazdag, sokszínű tanulási élményeket kínálnak.

Záró gondolatok

A kulturális identitás nem statikus, hanem egy állandóan fejlődő és változó folyamat, amelyet aktívan kell ápolni és továbbadni. Ahogy Vasile Alecsandri, a híres román költő mondta: „*Păstrează-ți cu sfințenie rădăcinile, căci din ele se hrănește viitorul!*” (Őrizd szentül a gyökereidet, mert azok táplálják a jövőt!). Ez a gondolat tökéletesen összefoglalja a nemzetiségi oktatás lényegét: a gyökerek megőrzését, hogy a jövő nemzedékei is büszkén vállalhassák kulturális identitásukat, és tovább építhessék közösségük jövőjét.

Kondacs Pál

Szökés

(elbeszélés)¹

Marienka Pákozdióvá váratlanul és titokban tűnt el a faluból, az eset az egész falut megrázta. Mindenki erről beszélt. A felnőttek az utcán, a gyerekek pedig a játszótéren pusmogtak a tanárnő eltűnéséről. Nem búcsúzott el senkitől. Kollégái, ismerősei és az utcabeliek sejtettek valamit eltűnésének okáról, de egyelőre senki nem mert róla nyíltan beszélni...

Marienka öt évvel ezelőtt, kiváló eredménnyel végezte el a pedagógiai főiskolát. Nagyon boldog volt, amikor megtudta, hogy szűkebb hazájában, szülőfalujában kezdheti pályafutását. Hogy tanító-nevelő munkáját ott kezdheti, ahonnan kilenc évvel azelőtt annak reményével indult, hogy általános iskolai tanárnő lesz. Beteljesült a vágya, hogy a falu családjainak gyerekeit taníthatja. Nagyon lelkes volt. Érezte, hogy vörös diplomával a zsebében oda kell mennie, ahol a legnagyobb szükség van rá: a faluba. A saját, személyes problémáival nem is törődött. Tanítani akart, megvalósítani nagy terveit, merész, ifjonti álmait és legalább annyit keresni, hogy ne legyenek anyagi gondjai. Reálisan gondolkodott: tudta, hogy kezdőként nem számíthat magas fizetésre. Úgy döntött, nyugdíjas szüleinél fog lakni, akik talán majd örülnek is annak, hogy öt gyerekük közül legalább az egyik velük marad, és segít nekik... Így nem kell albérletet fizetnie, több marad ruhákra, ételre és talán egy kis szórakozásra is... Túlórákat vállalt az iskolában, helyettesítette a kollégákat, és a tanórákon túli tevékenységekben is szorgalmasan részt vett. Megszervezte például az iskolai vegyes gyermekkórust, amely rövid idő alatt kitűnő eredményeket ért el. A rádióban is szerepelhetett gazdag repertoárjának néhány sikeres darabjával. Mindenhol ott volt, ahol a községi tanács elvárta a gyerekek vagy az iskola segítségét. Mondogatták is róla, új seprű jól seper...

Hamar megszerették a szülők meg a gyerekek is. Kollégái irigyelték az eredményeit és a népszerűségét. Pályája sikeresen alakult volna, ha némelyek nem fedezik fel benne a nőt. És őbenne is felmerült, hogy jó lenne, ha már a saját gyerekeit nevelhetné otthon, családi körben... Bizony, szalad az idő...

Tudni kell róla azt is, hogy már rég férjhez ment volna, ha csak a saját szívére hallgat... De az anyjára hallgatott. Mindig is úgy gondolta, hogy az édesanyja csakis jót akarhat neki.

A tornatanár volt a harmadik férfi az életében. Kisportolt alakja, határozott fellépése és modora nagyon jó benyomást tett rá. Peter elvált és egy gyermek után fizetett tartásdíjat. De Marienka nem bánta. Nem törődött az emberek megjegyzéseivel sem, akik ujjal mutogattak rá, mondván, hogy az a „vén” kujon Marienka Pákozdióvá is elkapta... Tudták, hogy titokban találkozgatnak Marienka szüleinek tóparti faházában, ott, ahol nyaranta olyan jól érezte magát... Odajárt fürödni meg napozni. Peter soha nem késett. A megbeszélte időben mindig pontosan megérkezett, és azután rögtön bezárták az egyszobás faház ajtaját...

Most azonban nem így történt. Marienka már reggel eldöntötte, nem hajlandó tovább így élni. Peter vagy elveszi őt feleségül, vagy kiadja az útját... Végére is Peternek ez így nagyon kényelmes, ő azonban mégis csak hajadon! És senkinek nem tesz jót, ha az emberek a szájukra veszik...

Peter aznap is nagyon pontosan érkezett. Hajtotta a hőség is. A hőmérő árnyékban harmincöt fokot mutatott. Szörnyen égetett a nap. Egykettőre lerakta a biciklijét, lerántotta az ingét meg a nadrágját, és belegázolt a vízbe. Jót tett neki a mindennapos fürdőzés, mivel a nyári szünetben kiegészítőként dolgozott a kiskocsmában, amelyet az édesanyja vezetett. Jól jött neki a mellékes, mert tanárként keveset keresett...

Fejest ugrott a vízbe, és amikor felbukkant a felszínre, vidáman odakiáltott Marienkának:

– Gyere Marienka, nagyon kellemes a víz. Ússzunk egyet együtt!

Marienka úgy tett, mintha meg se hallotta volna Petert, tovább olvasta az Amerikai tragédiát.² Peter rögtön észbe kapott. Érezte, hogy Marienkával történt valami. Kiúszott a partra és leheveredett mellé a frissen kaszált rét zöld gyepszőnyegére... és elkezdte faggatni.

¹ A szerző *Osudové prelomy/Sorsfordulók (Dolnozemské príbehy/Alföldi történetek)* című könyvéből.

² Theodore Dreiser amerikai író regénye.

– Mi van veled? Megint telebeszéltek a fejed marhaságokkal! Tudom, mit gondolnak rólam! Elvált ember vagyok, gyereke van, mit akarok én Marienka Pákozdióvától! Jobb lenne, ha szedném a sátorfámat és találnék egy hozzám illő nőt. De ki illik hozzám? Megelégettem a házasságot! Nehezen szánom el magam újra... Aki már egyszer megégette az ujját... Más sem viselkedne másképpen. És nem is lenne hol laknunk.

– Nem erről van szó – szólalt meg Marienka reszketve az idegességtől. – Te mindig csak magadra gondolsz! Már régóta együtt vagyunk. Vagy elveszel feleségül, vagy hagyj békén! Hagyjuk abba ezt az egész ostobaságot... Vagy azt hiszed, hogy velem kedvedre kiélheted a vágyaidat, szerelmes szavakat suttozhatsz? Hisz utána mindig elmész, én pedig töprenghetek azon, hogy elveszel-e egyáltalán? Belátom, neked is nehéz... De valamit tennünk kéne... Tudom jól, nálatok nem lakhatunk, és az én anyám sem engedi meg, hogy egy ilyen szoknyapecért vigyek hozzánk, abba a szent házba... De harmadik út is lenne. Elmegyünk együtt egy másik faluba vagy városba; tanárookra mindenhol szükség van...

– Marienka, nagyon jól tudod, hogy anyámat nem hagyhatom egyedül. Apámnak már nincs sok hátra. Nem hagyhatom el őket, csak azért, hogy én boldog legyek... Marienka, erről már sokat beszélgettünk, és mindig megértettél, Marienka...

– Mindennek van határa. És jól tudod, milyenek az emberek...

– Tudom, de mit csináljak? Esetleg keresek valami albérletet.

Az albérletet csak azért említette, hogy véget vessen a végeláthatatlan beszélgetésnek, ami gyakran megkeserítette a kellemesnek ígérkező perceket.

Marienka hajszál híján elsírta magát. Érezte, hogy megint nem jutottak dűlőre ebben a dologban. Talán az albérlet... Ha egyszer sikerülne valami... A kis faház ajtaja újra bezárult. Marienka ellenállását legyőzte a forró pillanatok iránti vágya. Peter tapasztalt férfi volt... Fontosnak tartotta, hogy Marienka se felejtse el ezeket a pillanatokat...

A forró csókokat és a testi-lelki összefonódást a vízben sem tudta elfelejteni. A hús vízű tóban a hátán lebegve, félig behunyt szemmel újra meg újra átélte a boldog pillanatokat...

Peter addigra már rég a faluban volt. A délutáni élményeket gyorsan elfedte vele a kiskocsmá vendég-hada... Az albérletet pedig amúgy sem gondolta komolyan. Egyszerűen nem is értette, miért ne lakhatnána Marienka anyjánál, ahol három szoba is üresen áll. Náluk otthon más a helyzet. Hárman laknak egy egyszobás lakásban...

Délután négy óra körül megjött Marienka anyja. A faházat a szüleitől örökölte. Kedvenc délutáni elfoglaltsága volt nagyokat sétálni, azután fürödni a langymeleg vízben. Marienka az albérlet ígérete felett érzett örömeiben úgy döntött, nem hallgat tovább. Amikor hazaértek, így szólt:

– Tudod, anyu, én már egy éve találkozgatok ezzel a Szamossal. Szeretném elmondani...

– Egy szót sem akarok hallani! – vágott a szavába az anyja. – Mindent tudok! Gondoltam, hogy nem tudod, de én mindent tudok rólatok – záporoztak tovább anyja epés szavai. – Csak türelmesen vártam, mikor mondasz el mindent nekem, aki a leginkább érintett. Hiába vártam! Hiába gondoltam, talán csak számítok annyit, hogy elmondod, hiszen nagyon jól tudod, mennyit dolgoztam érted az életben... Diplomát adtam a kezébe. Különbözően pedig jól tudod, hogy az öt gyereke közül egyiknek se volt olyan élete, mint neked. Mindenki a saját lábán áll, csak te élsz az én kenyereimen, és az ember még őszinteséget se várhat tőled! Mi más szellemben neveltünk téged... és azt is nagyon jól tudom, ki az... az a Szamos... Te biztosan nem tudod, mert ha tudnád, lenne benned legalább egy mákszemnyi szégyenérzet, és nem járnál vele. Hát én most megmondom neked, hogy ki ő. Pontos információim vannak. És ezeket nem az utcán szedtem össze. Ide figyelj!

Leült az asztalhoz, mint aki hosszú beszélgetésre készül. Marienka úgy reszketett, akár a nyárfalevél. A falnak kellett támaszkodnia. Jól ismerte anyja természetét és kíméletlenségét. Csakis és kizárólag neki lehetett igaza, és abban a házban csak az történhetett, amivel ő egyetértett... Nem ismert kompromisszumot. Marienka egyszeriben ráeszmélt, kár volt felvetni ezt a kérdést, felesleges minden szó, most az anyja unalmas és kétes szentenciái következnek, amelyek egy másik világban gyökereznek... Lábai reszkettek.

Anyja folytatta:

– Tudod, az a te Szamosod egy kujon, kujonok között is a legnagyobb szoknyavadász, amelyet még nem látott a világ. Mindenki lefekszik, aki egy kis hajlandóságot mutat. És sajnos, sokan vannak ilyenek a világon... De jól jegyezd meg, nem engedem, hogy te is közéjük tartozz... Mi másképp neveltünk téged...

Elhallgatott, látszott, hogy valami olyasmit akar mondani, amitől maga is fél...

– Talán már te is ágyba bújtál vele?

Marienka megijedt. Mintha villám csapott volna belé. Anyja fürkésző szemébe nézett, s mint aki esztét veszítette, tele torokból kiabálni kezdett. Még soha nem viselkedett így. Elhatározta, akkor is megmondja a véleményét, ha utána rögtön kidobja is az anyja...Vértelen, remegő ajkakkal, de meggyőződve a saját igazáról, kiadott magából mindent, ami már régóta nyomasztotta...

– Tudod, anyu, meg se mukkannék, ha én lennék az első a családban, aki cirkuszt csinál. De sajnos átéltem azokat az időket, amikor a testvéreim a saját útjukat kezdték járni... Azokat az utakat, amelyeket maguk választottak, és amelyekkel te soha nem értettél egyet. Ez készlet arra, hogy szemtől szemben elmondjam neked az igazat. Tudom, hogy ez nálunk nem volt szokás. Csak neked lehetett igazad...

Marienka nagyot sóhajtott, és gyorsan folytatta:

– Neked csak a címek meg a diplomák számítanak... A vagyon, az már nem! Jól megtanultad, hogy ma már nem lehet és nem is illik a vagyonról gondolkodni... De azt még nem tudod, hogy az emberekben bízni kell... Miért nem bízol például énbennem? Nem vagyok már csecsemő, hogy ne tudjam, kivel akarok járni és kihez férjhez menni... Magam szeretnék erről dönteni... Ne szóljon bele senki, még te sem...

Marienka érezte, hogy túl messzire ment...Elsírta magát és beszaladt a szobájába.

Bezárta az ajtót, nem akart látni senkit. Petert sem. Minden ízében remegett. Nőttön-nőtt benne az aggodalom. E szörnyű percek után mitévő lesz? Az anyja soha nem bocsájt meg neki. Eszébe jutott Peter. Csak őhózzá menekülhet. Felvette piros kardigánját és kiszaladt az utcára. Tudta, hogy Peter még a kocsmában van. Biciklire pattant és hajtott a sötét utcákon keresztül. Érezte, hogy valaki liheg mögötte, és el akarja kapni... Folyt róla a veríték, amikor megállt a kocsmá előtt, amely tele volt részegekkel... Fény vetült az arcára. Undor fogta el. A sörrel áztatott padlón papucsos férfi lábak tapodtak. Ő oda be nem teszi a lábát... Hol lehet Peter? Nem látott be a pult mögé. Megvárja, amíg bezárnak. Szörnyű volt: egyedül ácsorogni az utcán... Nincs utálatosabb a részeg embernél, beleköt mindenkibe... Trágárságok záporoztak rá...

Már éppen elindult volna, amikor az ajtóban megjelent Peter, kezében üres söröspoharakkal. Peter észrevette, és odaszaladt hozzá. A poharakból még csöpögött a sárga folyadék...

– Hogy kerültél ide? Marienka Pákozdióvának ilyenkor már ágyban a helye – ugratta, de Marienka sápadt arca és reszkető teste nem jósolt semmi jót!

Marienka görcsösen belekapaszkodott a biciklikormányba.

– Beszélnem kell veled. Nagyon komoly dologról van szó. Eljöttem otthonról... Lehet, hogy soha nem megyek vissza.

– Miért? Mi történt? Már megint az anyád...

– Nézd, ez az én dolgom. Amit mondani akarok, csak mi kettőnkre tartozik...

Peter vörös lett, mint az érett paradicsom. Hogy Marienka ne vegye észre, háttal fordult a fénynek. Nem tudta, mire gondoljon. Talán... talán csak nem az, amitől mindig félt, amikor Marienkától búcsúzott... Az borzasztó lenne! Fülében visszhangoztak Marienka szavai. Nem veteti el a gyereket, ha másállapotba kerül... Jóságos Isten... Megmondom neki, hogy csak akkor veszem el, ha megszabadul a „batyutól”... Az talán segít...

– Várj, mindjárt záróra, utána mindent megbeszélünk.

Fél óra múlva a lehúzott rolók mögött ültek.

– Ismerek egy kitűnő orvost, tudod, már beszéltünk róla – szakította meg a kínos csendet Peter. – Ha elmondom neki, diszkréten elvégzi otthon. Nem kell félned, kiváló orvos, a saját autóján odavisz és vissza is hoz... Meg kell értened, most nem nőülhetek... Te is tudod, hogy nincs hol laknunk... És gyerekekkel nem mehetünk albérletbe...

A szavak jégesőként hullottak Marienkára az üres, bűzös kocsmában.

Peter elhallgatott. Felötlött benne, hogy Marienka talán valami egészen más dolog miatt jött. Ő meg itt mindenféle ostobaságot fecseg... Úgy repkedtek fejében a gondolatok, mint méhek a virágzó akácfa körül. De miért nem beszél? Hiszen azért jött, hogy mindent elmondjon neki. „Beszélnem kell veled... nagyon komoly dologról van szó...” És most ez a hallgatás... jaj, ez borzasztó... Tulajdonképpen mi történt ezzel a lánnyal! Hiszen tudja, hogy szeretem...

– Marienka... Marienkám... mondj valamit...

Kinyújtotta feléje a kezét, tétován odalépett hozzá. Hosszú ujjaival átölelte Marienka vállát... Peterből hűvös idegenség áradt. Marienka összeresztette. Minden erejét összeszedte, és kitepte magát Peter öleléséből. Felhúzta a rolót, és nyomban felpattant a biciklire.

Peter utána kiáltott... Futott a bicikli után...

– Marienka... Ma-ri-en-ka-a... Várj! Hisz nem mondtál nekem semmit... Sze-ret-lek...

Marienka kivilágítatlan biciklije egykettőre eltűnt az utca sötétjében...

A biciklit másnap reggel találták meg a falu vasútállomásán.

István Anna fordítása

Joka XXV.

(részletek)

Hogyan tanul a cigány?

Az új házban töltött első éjszaka után mindannyian vidáman ébredtek. Mamó, aki elsőnek kelt, már finom reggelit készített számukra. Ott a szabad ég alatt, ahol eddig is reggelizni szoktak. Miközben falatoztak mindannyian gyönyörködve vetettek egy-egy tekintetet az épületre, amit közös erővel hoztak létre. Mindannyiuk munkája benne volt. Büszkék voltak rá... Büszkék, de még korántsem érezték az otthonuknak.

Évés után kis ideig zavartalanul élvezték a felkelő nap langymeleg sugarait, boldogan hallgatták tyúkjaik békés kotyogását. Janó a káralásukat hallva felállt, felvett a földről egy élesebb kavicsdarabot. Koma házikójához ment, s karcolgatott valamit az oldalára. Amikor végzett, jól megdögönyözte a műveletet félrekapott fejjel figyelmesen követő kutyát, majd visszatért az asztalhoz.

– Amikor a kemencét fested, kislányom, azt a róka farkat is pirosítsd ki, amit bekarcoltam. Legyen nyoma annak, hogy Koma milyen hős volt!

– Egy kiskondért is festhetnél – vetette fel Mirkó.

Nagyot nevettek az ötleten, de aztán egyenként felsorolták Koma minden hősiességét. Ha megakadtak, Mamó lendítette tovább őket. Nem hiába nevezte Komát a hősének, minden jótettére, bátorságára emlékezett. Végül megállapították, hogy túl kicsi a Koma-ól, ahhoz, hogy ennyi jel ráfesthető lenne.

– A legjobbat úgysem tudnánk képpé formálni, amit velünk tett – jelentette ki Mamó. – Azt, hogy minket választott a családjának... Az új családjának – nézett jelentőségteljesen Janóra.

– Az ám! – erősítette meg a tekintettel megcélzott személy, majd kissé később így folytatta:

– Nyicám! Metsszél le néhány ágat a rom melletti szélrózsáról! Kimegyünk a temetőbe. Meglátogatjuk az öreg Sárközit. Úgy hiszem, mióta elhantolták, nemigen gondozta senki se a sírját. Ez mostantól a mi kötelességünk. Ha megtiszteltük, nekikezdhethünk a romház nyomainak eltüntetéséhez.

Nyica belepirult abba, hogy Janó Nyicám-nak szólította. Először jelezte ily módon is, hogy a magáénak tartja. Mindez betetézte azt az örömet, amit múlt nap óta érez. Mióta gyerekek szóról szóra elbeszéltek az apjuk és Mamó közötti párbeszédet, ami az ő távollétében zajlott.

– Megyek, Janóm. Megyek – mondta, ám ebbe még inkább belepirult.

(Ettől kezdve Janóm-Nyicám járta már közöttük.)

Amikor indulni készültek Flaré és Mirkó is ment volna velük, s nagyon zokon vették, hogy az apjuk nem akarja őket magukkal vinni.

– Gyorsabban megjárjuk nélkületek. Hosszú az út oda-vissza. Csak lassítanátok.

Miután Janót hiába kérlelték, Nyicát kezdték puhítani.

– Anyici! Hadd menjünk mi is! Kérd meg te is, hogy mehessünk!

Nyica erre olyan rimánkodó képet vágott, hogy azon nemcsak a két gyerek, de Janó is elnevette magát.

– Ki tudna neked ellenállni? – jelentette ki. (Legalább meglátom – gondolta magában – bírja-e Flaré a hosszú utat a temetőig, s bírná-e azon túl is, az iskolás faluig.)

A hosszú út alkalmat kínált arra is, hogy elmondja szándékát, hogy ha lehet, ősztil iskolába jártná Flarét, s egy évre rá Mirkót is. Ha telik rá a jövedelmükből, de ha idén nem, jövőre bizonyosan. Akkor egy-

szerre lennétek iskolások – tette hozzá. Azután meg hosszan beszélt a tudás fontosságáról.

– Amíg vándoroltunk, minden tájon újakat láttunk, újakat tapasztaltunk. Más-más nyelveket hallottunk. Meg kellett tanulnunk legalább egy kissé, hogy szót érthessünk, kereskedhessünk a helyiekkel. Más-ként építettek, másként főztek, másként viselkedtek, másban hittek, száz szokásuk volt. Más törvénnyel vetettek volna hurkot ránk. Tudnunk kellett mindezeket, ez volt túlélésünk záloga. Hogy békén meglegyünk a helyiekkel, bárkivel is futottunk is össze, hírt és tapasztalatokat gyűjtöttünk. Jól jegyezzétek meg: az okos ember mindenkitől tanul!

Az volt aztán az igazi ünnep, amikor más kompániával találkoztunk! Ahány cigány, annyi út! Más törzsek bölcseivel beszélgetve olyan tudással is gazdagodtunk, amit nem a mi tapasztalásunk szerzett. Nézzétek meg Mamót! Nincs olyan fa, nincs olyan fű, amit nem ismer, amiről ne tudná milyen bajra jó, vagy milyen bajt okozhat. Ti is hallhattátok, a nagy tudású orvostudoroknál is jobb gyógyírt ismert.

Beás nagyapátok ránézett egy fára, éppígy tudta, melyik jó szárnnyélnek, melyikből lesz jó köpülő, jó tekenő, jó famozsár. Melyik, ami időt állóbb, s mely évszakban könnyebb megmunkálni.

Az én apám – a másik nagyapátok – a fémeknek volt valóságos tudósa. De számolni is tudtak mindketten. Annyira legalábbis, hogy fizetéskor be ne csaphassák őket.

Az, hogy nemcsak a nagyon buta emberek gondolják a cigányokat ostobáknak, csakis azért van, mert így védtük magunkat. Ha azt hiszik – gondoltuk okosan – hogy eszefogyottak vagyunk, akkor kevésbé félnek tőlünk. Többnyire be is vált. Megengedték, hogy letáborozzunk a falu szélén. Eltűrték, hogy átvonuljunk a földjeiken...

Aki sokat jár-ke, az sokat tanul, sokat tud. De mi most már nem fogunk vándorolni. Márpedig hogyan lenne okos, aki mindig csak a kemence mellett ül? Ezért vannak az iskolák. Nektek még előnyötök is van a falusi gyerekekkel szemben. Itt van nekünk Mamó. Tanuljatok meg tőle mindent, amit csak lehet. Különben olyan tudás fog vele sírba szállni, ami kincsekkel ér fel. Nyicám... Anyicátok már jobban főz-süt nála is. Persze könnyebb is a dolga. Könnyű ott a fakanálforgatás, ahol mindig akad főznivaló. Istennek hála, mióta lemaradtunk a kompániától, nekünk mindig adódott. A szekereken és alkalmi sátorhelyeinken nem lehetett kertünk. Ahhoz még Mamó sem ért. Nyica viszont varázsolt egyet az erdei kunyhónál. Minden zöldségünk megtermett benne. Tényleg, Nyicám! Honnan értettél hozzá?

– Tudod, az úgy volt, hogy amikor sátort vertünk és bántott valaki, vagy részeg volt a mostohaapám (márpedig mindkettő szinte mindennapos volt) messzire mentem egy időre. Beljebb a falukba. Fára másztam, onnan néztem, mit csinálnak a parasztasszonyok. Ahol kutya nem volt, a kerítésnél néztem. Akadtak nők, akik behívtak, adtak néhány falatot a kisírt szemű, maszatos, rongyokban járatott cigány kisleánynak. Ezekhez a jótét lelkekhez, amíg csak arra táboroztunk, többször visszajártam. Amikor nagyobb lettem, míg asszonyaink adományért jártak háztól házig, vagy a faáruinkkal kereskedtek, én segítettem a faluban azoknak, akik a kertjeikben sürgölődtek. Amit ültetésről, kapálásról, sarabolásról, locsolásról, trágyázásról tudok, azt mind így szereztem. Magokat is így kaptam, dughagymákat, vető krumplit is. Mindig volt nálam egy kevés. Őriztettem: hátha... aztán persze a legtöbb a szemétben végezte. De volt úgy, hogy a mostohám meglegelte, s a drága virághagymák felkarikázva a zsíros kenyerekön végezte. Úgy ették, mintha valami gyöngye vöröshagyma lett volna.

– Na, látjátok – mondta Janó – Anyicátok is miként tanult? Senki másnak nem volt fontos ez a tudás. De az első adandó alkalommal máris hasznát láttuk. És a tyúknevelést miként tanultad meg?

– Ugyanígy az asszonyoknál lestem el ezt, azt erről is. Mamóval tapasztaltak már parasztok tyúkolakat, meg fizettek neki a kitakarí-

tásukért, meszelésükért. Ő is megfigyelt, megtudott sok mindent. Te viszont, Janóm, megint más dolgokra emlékeztél. Ezeket mind összeraktuk, amikor tervezgettünk. Balinak is elmesélted a tervünket, és ő is mondott okosságokat, hiszen náluk bőven él baromfi. A legtöbbet Őrzsétől kérdeztem, amikor a kakast és a tyúkokat adta. Jó szándékú volt, minden veszélyre figyelmeztetett, amit ismert. Hát így...

– Erről beszéltem! Így adódik össze minden tudásunk. Kapjuk az öregeinktől, akik sokat megéltek, sokat láttak. Kapjuk az ismerőseinktől, akik tudásuk egy részét ugyancsak másoktól szerezték meg, más része a saját tapasztalásuk. És ehhez kell jönnie annak, amit saját szemetekkel láttok, amit magatok fedeztek fel, személyesen éltek át. Az iskola azért fontos, mert a helyben maradással egy seregnyi más tudásra lesz szükségünk, szükségetek. Sok mindent tudtok, amin Lacika barátotok elképedne. Ha csak azt látta volna, amit a keddhelyi vásárra készítettetek, elfogná a sárga irigység. Most már házat is tudnátok építeni. Láttátok, hogy miképp kell. A föld termésre fogásához, az állattartáshoz (disznóhoz, birkához, kecskéhez, tehénhez) viszont még nem értünk. A lovakhoz is alig. Bali bácsinak viszont ez a kisujjában van. Ő ebbe nőtt bele... Rengeteg időnkbe és kínunkba kerül majd, míg eltanuljuk mindezeket... Ha az iskolában kiokítanak a betűvetésre, az megnyitja előttetek a könyveket. Azokban pedig minden benne van, amit csak tudni lehet, amit csak tudni érdemes a világból. Minden tudományhoz elvezetnek... Így aztán jóval kevésbé szorultok majd másokra. A tudás a legnagyobb kincs, amire szert tehettek. És ami egyszer már a fejetekbe fészkelte, azt onnan senki nem orozhatja el... Nem kérdeztétek ugyan a miértjét, de ez a válasz rá: ezért szeretném, ha iskolába járnátok. Ugye, ti is szeretnétek?

– Akarok! – jelentette ki Flaré határozottan.

– Hát tulajdonképpen, én is – hangzott kétségekre okot adó bizonytalansággal Mirkó felelete.

– Nincs semmi baj, majd az okos nővéred kedvet csinál neked is. Talán túlon túl sokat papoltam...

– Sokat, de okosan! – fűzte karjába a magáét Nyica. – Én magam is most értettem meg néhány dolgot. Kár, hogy én már nem lehetek iskolás.

– Majd, ha asszony leszel, a férjed bizonyosan megtanít mindarra, amit ő tud.

– Akkor jó! – fűzte magát szorosabban Janóhoz.

Már a falu közepén jártak. Voltak, akik szúrós szemmel nézték őket, de akadtak kedvesek is, akik korábban már látták Janót a keresztállításkor, vagy Lacika hazavitelekor ismerték meg. Esetleg arra emlékeztek, amikor a templom előtt az írnok és a bíró is kedélyesen beszélgetett velük.

– Szervusz, Joka! – köszöntött rájuk egy fiatalember. – Kezit csókolom! Üdv nektek, gyerekek! Nem ismersz meg, Joka? Gergő vagyok. Engem szalasztottak az írnokért a keresztállításkor. Én segítettem lemérni az engedélyhez.

– Hát, persze. Gergő! Bocsáss meg, hogy nem ismertelek meg! – szorította meg a férfi felé nyújtott tenyerét.

– Gyönyörű, fiatal feleséged van – már meg ne sértődjön az ifjasszony, hogy kimondtam, de hát kikíváncszolt... A gyerekeid is szépek. Mi járatban vagytok erre? A bíróhoz mentek? Vagy a keresztünkhöz. Épp arról jövök. Elárulom, sok virágot hordtak elébe. Többször láttam előtte asszonyokat is imádkozni. Még az a lepcsés szájú Bözsi néne is (biztos emlékszel rá) odajár néha fohászni. Nem egyszer láttam már.

– A temetőbe indultunk. Az öreg Sárközi sírjánál akarnánk tisztelgetni. Talán hallottad: az ő hagyatéki földjét béreljük a falutól.

– Bérelitek?! Én azt hallottam: ajándékba kaptátok a bírótól, mert kigyógyítottátok halálos betegségből... Meg azt, hogy ez nem is így van. Mert nem adta nektek, ellenben gondnokká nevezett ki, hogy még

fizetést is adhasson a föld hasznai mellé. Aztán meg azt is hallottam, hogy mégsem lettél gondok, mégis megkaptad a földet és még házat is építtetett rá a bíró a sógorával... Ezt, hogy bérelitek, ezt csak most hallok először. De készségesen elhiszem, mert ez az első, amit nem Bözsi néne szájából hallok.

Janót szinte szétvetette a düh. Gergő igyekezett megnyugtatni.

– Nyugodj meg, Joka! Szóljon rá ifjasszony, hogy nyugodjon meg! Rendes ember, nem hihette, amit az a néember beszél. Néha például megkérdezi tőlem: „Hogy vagy, fiam?” No, hát én azt sem hiszem el.

Bélával, Péterrel egy nagyfröccs mellett beszélgettünk vagy egy hete. Őrájuk is emlékezhetsz. Ők kenték veled a vérceppeket keresztfára. Te is szóba kerültél. Béla mesélte, hogy milyen hír kanyarog rólad a faluban. Péter is ugyanazt mondta, amit én. Hogy te nem olyan cigány vagy.

– És Béla?

– Rendre utasított minket. Ne sápadj el! Csak kijavította, amit mondtunk. Hogy nem olyan *cigány* vagy? – torkolt le minket. Nem olyan *ember!* – mondta. És csakugyan az írnök, a bíró, a bíróné, a bíró sógora, de még a munkásai is csupa jókat mesélnek rólad. Az a történet, amit elmeséltél katonakorodból, amiért a kitüntetés kaptad közszájon forog a kocsmánkban, de a keddhelyi dicsőséged, ahogy azt a csalót leleplezted, s visszaszerezted a szegények pénzét... az is szárnyra kelt. Én meg a kereszteted mesélem annak, aki nem tud róla, hogy az is a te műved, meg hogy a püspök úr azt üzenté, hogy az egész vármegyében nincs még egy ehhez fogható. Valóságos legenda lettél! Mondom, senki rendes ember nem feltételez rólad rosszat. De ha mindez kevés lenne: a bíróról se képzeld senki semmi jót... Bözsi nenéről meg a bírónknál is kevesebbet.

– Köszönöm, hogy elmesélted, s főleg azt, hogy nem hittél, hogy nem hittetek a szóbeszédnek. Megkérnélek, Gergő, mondd el mindenkinek, akinek csak teheted, hogy pusztán bérlem azt a földet. Szabott összeget kell fizetnem érte évről évre. Egyetlen kedvezményként azt fogadtam el, hogy a házat, amit a romba roskadt régi helyett építettünk, és ami ettől kezdve a hagyatéki föld része lett, felbecsülik majd. Azt, amire az értékét tartják majd, levonják az első évi befizetendőkből. Mi építettük egyedül. Mi, akiket itt látsz. Meg egy öregasszony, aki nincs velünk. Még a szomszédok se segítettek. Felénk se néztek. Most már értem, miért. Ezek a gyerekek is dolgoztak nap mint nap, hogy tető alá hozzuk azt a házat. Csak a betetőzésében kaptunk segítséget. Azt mi, a két mozgásképes felnőtt, nem bírtuk volna egyedül. Borba Bálint a bíró sógora ugyan, de nekem jóbarátom. Ő érkezett segítségként az embereivel. Arra kérek, Gergő, mielőtt bárkinek is elbeszéled, amit mondok, kérdezd meg az írnök urat, hogy hogy volt. Ha elmondod, miért kérded, s ugyanazt állítja, amit most én... Akkor, és csakis akkor meséld el mindenkinek a dolgot. Ha teheted, intézd úgy, hogy szomszédjaimhoz is eljusson a hír. Megteszed, Gergő?

– Hát persze, hogy meg! Különösen, ha az ifjasszony is megkér.

– Tegye meg, Gergő, szépen kérem – vágott ugyanolyan túlesengő képet Nyica, mint amivel Janót a gyerekek elhozására bírta.

A hatás most sem maradt el. Gergő ezt látván elnevette magát, s szinte ugyanazt mondta, mint akkor Janó.

– Egy ilyen kérésnek képtelen vagyok ellenállni.

Romák a „Gulágon”

November 25-ét a 41/2012 (V.25.) országgyűlési határozat a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapjává nyilvánította. 1953-ban ugyanis a Gulag- és Gupvi-lágerekből ezen a napon érkezett vissza hazánkba a szabadon bocsátott nem hadifoglyok első csoportja. Magyarország 1944. január 1-jei közigazgatási határain belülről közel egymillió magyar állampolgárt hurcoltak a két táborrendszerbe, akiknek egyharmada lelte ott halálát, nem térhetett vissza.

A szovjet katonai vezetők a Sztálin által előírt sebességnél lassabb előrehaladásuk indoklásaként – és a felelősségre vonásuk elkerülése érdekében – rendre arról tájékoztatták a főparancsnokságot, hogy vártánál hatalmasabb ellenséges haderővel harcolnak. Ezt aztán az elejtett hadifoglyok számával is alá kellett támasztaniuk. Budapesten így tereltek be például kényszeresen és következetesen bármely egyenruhát viselő személyt (Beszkárt-kalauzt, postást, vasutast, rendőrt stb.), majd – polgári ruhába bújt katonának, nyilasnak jelölve meg – civileket is a valóságos hadifoglyok közé. Előírt normákat teljesítettek akkor is, amikor malenkij robotra (egy kis munkára) szedtek össze embereket a megszállt területeken. Előbb ugyanis a 4. Ukrán Front parancsnoka és Katonai Tanácsa 1944. november 17-én a 0036. számú szigorúan titkos hadparancs kiadásával a Kárpátalja hadköteles korú magyar és német férfilakosságának letartóztatását, s kényszermunkára hurcolását rendelte el.¹ Egy hónapra rá a Vörös Hadsereg Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása – élén Sztálinnal – pedig arra adott a parancsot, hogy Közép-Európa német lakosságát – férfiakat és nőket – jótételi munkára kell a Szovjetunióba szállítani. Az ő rabszolga-munkájukkal szándékoztak pótolni a háborúban elesett munkaerő egy részét.

A sok-sok áldozat – a fiatalságuktól, életerejüktől, sőt életüktől megfosztottak, örök életre megalázott és megnyomorítottak – között romák, szintik, romungrók és beás cigányok is voltak. Az ő sorsukról rendkívül csekély információval rendelkezünk. A Gulag- és Gupvi- táborokban² raboskodott romák tárgykörében elsőként – és mindmáig követetlenül – Magyarországon a Cigány Történeti, Kulturális, Oktatási és Holokauszt Központ folytatott kutatásokat. Az intézmény sajnálatos megszűnése-megszüntetése e projekt folytatását azonban már kezdeti szakaszában derékba törte. A következőkben a Gulag-táborokba hurcolt szovjetunióbeli és magyarországi cigányokra/romákra emlékezünk.³

Szovjet roma Gulág-rabok

A Szovjetunióban 1930-tól erőltetett ütemben hozták létre a (később GULAG-nak nevezett) munkatáborok hálózatát. Ezekben a proletárdiktatúra vagy a nép ellensége címmel felruházott, annak kikiáltott elemeket dolgoztatták embertelen körülmények között „javító-nevelő céllal”. Tömegével kerültek ide cigányok is – és nem csak, s nem elsősorban olyanok –, akik valóságos bűnelkövetők voltak. Feljegyzések szerint pusztán azért is jutottak ilyen sorsra romák, mert kitarítottak „a nép ópiumának” kikiáltott vallásosság mellett. (Bizonyára nem véletlen, hogy a kor cigány nyelven kiadott szovjet brosúráinak csaknem fele épp az ateizmust népszerűsíti, illetve hittagadásra mozgósít.)

Egész kalderás törzseket telepítettek át Szibériába „valutaüzérkedés” miatt is, mindössze azért, mert vándornépként csekélyke vagyonukat nemesfémekben őrizték. Tehetősebbjeik díszgombjait, vajdabotjaik egy részét ezüstbe vonták, asszonyaik-lányaik arany fülbevalót viseltek.

¹ DUPKA-KORSZUN 1997., 11-18.p

² A harcseményekben elfogott magyar katonákat, a katonai és a polgári internáltakat az 1939-ben létrehozott GUPVI (Главное управление по делам военнопленных и интернированных), vagyis a hadifoglyok és internáltak táborhálózatába, a politikai elítélteket a jóval szigorúbb GULAG (Главное управление исправительно-трудовых лагерей), vagyis Javítómunka-táborok Főigazgatósága táboraiába hurcolták el.

³ HEGEDŰS 2016 (Makai István – az egykori Cigány Történeti, Kulturális, Oktatási és Holokauszt Központot üzemeltető – Roma Polgári Tömörülés elnöke hozzájárulásával)

Ruháikat közönséges váltópénzekkel díszítették, melyeket őseik, illetve a maguk korábbi nyugati vándorlásaik során szereztek. Deportálásuk előtt „természetesen” teljes vagyonekborzásban volt részük. Gyűrűiket és fülbevalóikat is a „nép céljaira” vették át. (Ezt a példát követve egyébként később a Román Szocialista Köztársaságban kétszer is elkobozták a roma családok teljes nemesfém- és pénzérme-készletét.) A táborba szállítás embertelen körülményei semmiben sem különböztek a ma már jól ismert náci módszerektől. Az ottani munka-, élelmezési és egyéb életkörülmények gázkamrák nélkül is hatékonyak voltak.

Az 1932 decemberében bevezetett úgynevezett belső útlevél alapján (akkortól csak hatósági engedéllyel lehetett az ország valamennyi települését elhagyni, illetve oda bebocsátást nyerni) bármely, állandó lakóhellyel nem rendelkező roma közösség folyamatos céltáblává vált. *Szolzenyicin* A Gulag szigetvilág című dokumentumregényében idézi fel azt az esetet, amikor egy állambiztonsági tisztól a belügyi népbiztosság újabb nagyszámú, munkatáborba szállítandó népellenes követelt. Az illető zavarba jött, hiszen már szinte mindenkit elvitetett, s ürügye sem igen maradt. Akkor azonban emlékezetébe idézik a település határában tanyát vert cigányokat. Hogy meg legyen az előírt létszám, a tiszt őket fogatta le, s utalta válogatás nélkül a büntetőtáborba.

1932/1933-ban vette kezdetét az úgynevezett „külföldi cigányok” módszeres üldözése. Ellenük koholt kirakatpereket is lefolytattak. A szovjet állambiztonsági szervek szerint a külföldön született romák, illetve a korábban a cári Oroszország területén kívül is (egyebek mellett az Osztrák-Magyar Monarchiában) vándorolt kompániáik népessége tartozott az említett kategóriába. E törzseket kollektív bűnösneként, volt, illetve járt országaik javára kémkedő közösségként vonták felelősségre. A szovjetunióbeli cigányok „királyának” (vezetőjének) tekintett Jegor Mihail „Chula” elleni vádak és ítélete szövege arról is szólt, hogy eltiltotta a népét a Vörös Hadseregbe történő belépéstől, valamint több mint négyezer romániai cigányból szervezett Moszkvában vándorbádogos csapatokat Románia és Lengyelország javára történő kémkedésre.⁴

A zárt településsé nyilvánított, a kommunista hatalom számára kulcsfontosságú városok lakói számára jobb ellátást biztosítottak. Ezekben folytattak kiemelt fejlesztéseket. Csak itt biztosították a folyamatos fejlődés érzetét. Ezek voltak azok a kirakatvárosok, melyekben az elvéve odalátogató (beengedett) külföldiek számára propagandisztikus körülményeket igyekeztek láttatni, biztosítani. A propagandába nem fért bele a nyomorgó cigányok, a cigánytelepek látványa, ezért a romákat kitelepítették. Moszkva, Leningrád, Kijev, Odessza, Minszk, Harkov és más nagyvárosokból tüntették el ily módon a viszonylag frissen, a polgárháború után odatelepült cigányok mellett az évszázadok óta ott élt roma közösségeket is. Főként azok telepszerű körülmények között élő részét. Egy 1933. július 10-án kelt szovjet politikai rendőrségi (GPU) jelentés szerint 1933. június 23. és július 3. között a sztálini tisztogatások részeként csak Moszkvából és környékéről (három évvel Berlin náci „cigánymentesítése” előtt!) 1008 roma családot, 5470 embert (1440 férfit, 1506 nőt és 2524 gyermeket) deportáltak a Tomszk környéki Gulágra.

A leningrádi (szentpétervári) romák közösségét letartóztatásuk után hajóra tették és északra, a távoli Norilszk nevű település laktanyájába vitték munkára. Voltak, akik már a hajón meghaltak. Nehéz feltételek mellett dolgoztatták őket, s aki szökni próbált, lelőtték. Belorusszia több városából az Ob melletti hómezőkre, fakitermelésre hajtották a cigányokat (még a nőket és gyermekeket is). Olyan körülmények között szenvedtek, hogy többen az öncsonkítást választva tették munkaképtelenné (s örök életre nyomorekká) magukat. A Szovjetunió európai területeiről cigányokat deportáltak Kazahsztánba és Üzbegisztánba is.

És ez még csak az előszele volt a harmincas évek végén elindított úgynevezett Nagy Terror korszakának! Ebben az időszakban mindenki gyanús volt, aki élt. Még a kommunisták legfelső körei is rettegésben

⁴ ZSIVJUK 2023., 189-209.p

töltötték a napjaikat. Sorra tűntek el a bármi módon összeesküvéssel, szabotázzsal, külföldi ügynöki tevékenységgel, kémkedéssel bevádolható emberek.

A nagy terror idején az országos hadműveletek előkészítése és végrehajtása során az NKVD újabb hajtóvadászatot indított az „idegen cigányok” ellen. Ehhez 1937 nyarán a Munkás-Paraszt Milícia (RKM) Főigazgatóságának Bűnügyi Nyomozó Igazgatósága adott alapot. Részletes áttekintésükben tíz-tizenötezer lengyel, német, osztrák-magyar, szerb, litván és finn származású romáról adtak jórészt becsléseken alapuló számot. E korszakban minden olyan cigány közösség, amely valaha is megfordult külhonban, különösen, ha külföldi útlevelet is találtak náluk, életveszélyben volt. Koholt vádak alapján az egykor vándor rézművesként vagy szőnyegkereskedőként Szerbiában, Romániában megfordult cigányokat is kémként, szabotőrként végeztek ki, vagy küldtek 15-20 évre büntető munkatáborba. Mások mellett a szmolenszki cigányok is erre a sorsra jutottak. A „Visszatért Nevek” Központja által gondozott Leningrádi Mártírológia (Ленинградский мартиролог) 1937-1938. című kiadvány név szerint is hosszan sorolja a büntetőtáborba hurcolt, kivégzett – zömmel rézműves és bádogos – cigányokat.

1937. november 4-én tovább bővítették a kört. Ekkor adta ki a Belügyi Népbiztosság (az NKVD) azt az irányelvet, amely a „bűnöző elemek” elleni fellépést a nomád (értsd nem letelepedett, vándorló) cigányokra is kiterjesztette. 1937 február-márciusában országszerte hatalmas razziákat tartottak, melyek során más térségek mellett a tulai, rjazanki, kalugai, szmolenszki és vlagyimiri régiókban elfogott vándorcigányokat telepítették szibériai kényszerlakhelyekre. Ők viszonylag olcsón megúszták, mert utána békén hagyták őket, de ott kellett minden külső segítség nélkül – iszonyatos nyomorban – megteremteni fennmaradásuk feltételeit. A terv az volt, hogy szintén száműzött orosz mérnökök, technikusok segítségével építsenek házakat, fűrésztelepeket maguknak. Amíg azonban ezek el nem készültek, a szabad ég alatt kellett élniük. Fegyveresek felügyelték őket, hogy szökési kísérleteiket megakadályozzák-megtorolják.

A Nagy Terror idején romák életét követelő akciók jelentős része még feltárára vár. A már ismertebb ilyen események 1937-1938-ban a Kurszkban, a Marij El (Mariföld) területén, az orosz távol-keleti Magadanban és a karjalai Szandarmohban történt tömeggyilkosságok. Utóbbi helyszínen bírósági eljárás nélkül ellenséges kémnek nyilvánított oláh-cigány rézműveseket és orosz cigányokat (összesen huszonhét romát) lőtték szovjet államvédelmi különítményesek az áldozatokkal kiásatott sírgödörbe.

Megjegyzendő, hogy a sztálini nemzetiségpolitikának szerves része volt nemcsak a nemzetiségek kulturális jogainak és autonómiájának leépítése, hanem a történelmi etnikai határok önkényes átszabása, a fontosnak ítélt térségek eloroszosítása is. Teljes népcsoportokat telepítettek át a Szovjetunió egyik szegletéből a másikába. Lengyelek, azeriek, csecsenek, kurdok, irániak, zsidók, örmények, volgai németek, kozákok, krími tatárok estek nagyobb számban ilyen deportálások alanyaivá. A cigányok jó része, ha tehette, alapdokumentumai nemzetiségi rovatába – az előítéletek és megkülönböztetések elleni védekezéséért – a helyi többséghez tartozóként diktálta be magát. Ha rossz lóra tettek, az ilyen tömeges kilakoltatások, áttelepítések sem kerültek el őket.

1938-ban az ún. „lengyel művelet” keretében a belorusz és ukrán határ menti területeken élt lengyelség mellett a hadseregben, a pártban, a közigazgatásban fellelhető lengyeleket is – mint kémeket és ügynököket – családtagjaikkal együtt őrizetbe vették. Az említett területeken azonban más nemzetiségűeket is letartóztattak és szovjet Távol-Keletre munkatáborokba deportáltak. Az NKVD 1938. május 16-i utasítására etnikai összetételük alapján is összesítették az elhurcoltakat. E kimutatás szerint a közel harminchétezer áldozat között hetvenhat lengyel

nyelvű roma is volt. Az ország európai területén szervezett összes többi „néptelepítésben” is megfigyelhető volt, hogy a hatóságok nem igen válogatták külön a megcélzott népcsoportot a nyelvét beszélő helyi romáktól... és általában bármely cigány csoporttól. (A települési és területi előjárások többnyire arra is felhasználták az adódó alkalmat, hogy megszabaduljanak a számukra szociális feszültséget okozó romáktól.) A Belügyi Népbiztosság jelentése szerint 1939. január 1-jén 4308 cigány nemzetiségűként számon tartott fogoly raboskodott a szovjet kényszermunkatáborokban.

Az 1939-ben megkötött Ribbentrop-Molotov paktum (német-szovjet megnemtámadási szerződés) titkos záradéka alapján Sztálin hadigépezete tizenhat nappal a hitleri támadást követően szintén rátört Lengyelországra. Megszállta és a Szovjetunióhoz csatolta annak keleti területét, és ugyancsak elfoglalta, majd bekebelezte a balti államokat (Litvániát, Lett- és Észtországot). Területszerzési szándékkal Finnországot is megtámadta. Mindenütt azonnal megindult a korábbiakban ismertetteknél is erőszakosabb, gyors szovjetizálás. (Elég talán csak Katyúra emlékeztetni, ahol 4410 hadifogoly lengyel tisztet végeztek ki.) Nincs okunk feltételezni, hogy az új területeken indított állambiztonsági és „börtönürítési” terrorakciók során körültekintőbben, kíméletesebben bántak volna a helyi cigányokkal, mint azt korábban tették.

Németország 1941 nyarán megtámadta a Szovjetuniót. A náci Harmadik Birodalomban már 1936-tól koncentrációs táborokba zárták a szintiket és romákat, s megsemmisítésre ítélték őket. A Wehrmacht keleti frontján kiadott – az elfogott szovjet politikai biztosok és kommunista pártvezetők azonnali kivégzésére szolgáló – parancsot, az ún. komiszárrendeletet kiegészítették a hadművelleti területen elfogott zsidók és cigányok megsemmisítésének utasításával is. Az SS Einsatzgruppe alakulatok egyes fennmaradt jelentéseiből kiderül, nagy buzgalommal – és büszkén – pusztították a kezükre jutott romákat is. Zsidók százezrei mellett több ezer ellenségnek, kémnek vagy „aszociális elem”-nek minősített cigányt lőttek agyon. Olyan szovjet intézkedésről, ami erre tekintettel a katonai visszavonuláskor hátrahagyott cigánytelepek lakóinak tervszerű kimentését szolgálta volna, nem tudnak a téma orosz kutatói. A romákat sorsukra hagyták, a szerencsésebbek maguk menekültek el.

A szovjetunióbeli romák II. világháború alatti vérveszteségét fokozta, hogy a cigány nemzetiségű sorkatonák és mozgósított tartalékosok ott harcoltak a hadra kelt Vörös Hadsereg valamennyi fegyvernemében. Nemcsak a „Nagy Honvédő Háború” minden frontszakaszán, de még a partizánalakulatokban is. A legújabb kutatások szerint a korábbinál másfélmillióval több, egészen pontosan 8 millió 668 ezer 440 katonát, közöttük sok-sok romát is veszített a Szovjetunió a második világháborúban. (A cigányok is becsületesen helyt álltak, akadt közülük [Timofej Prokofjev], aki még a legmagasabb katonai érdemrendet, a Szovjetunió Hőse kitüntetését, sőt posztumusz a Lenin-rendet is megkapta.)

A háború után a cigányoknak újabb büntetőakciót kellett elszenvedniük (ezúttal ismét szovjet részről és újfent igaztalanul.) A krími tatárok 1944. évi kitelepítésekor ugyanis nemcsak a több mint százkilencven ezer tatárt (mintegy negyvenhétezer családot), hanem a félszigeten élt ún. krími cigányokat is velük távolították el otthonaikból. Szülőföldjük, megszokott életük és vagyontárgyai hátrahagyására kényszerítve őket. Az elhurcoltak kb. egytizede már az úton éhen halt.

A német megszállás alatt a krími romák – hogy a németek megsemmisítésükre irányuló akcióit elkerüljék – a megszállók összeírásain tatárnak vallották magukat. Az ellenőrzésbe bevont krími tatár vezetők (becsületükre legyen mondva!) ez ellen nemcsak nem tiltakoztak, hanem igazolták is az állításukat, sőt esetenként még sikeres akciókat is indítottak a romaként elfogottak megmentésére. A tatárokat a megszálló németekkel való együttműködés és hazaárulás okán érte a

kitelepítés kollektív büntetése, a krími cigány közösséget pedig, mivel tatárosodott nyelvváltozatot beszéltek, szokásaikban, sokan még válásukban is alkalmazkodtak a tatárokhoz, ugyanígy teljességgel erre a sorsra ítélték. (Még azokat is, akik korábban nem vallották magukat tatárnak.) A krími roma közösség háború előtti létszámát 25-30 ezerre becsülték. Közép-Ázsiába hurcolták őket, vagy hajóvontatóként az Unzsa-folyón hajtották 150-200 km-re a víz folyásával szemben az Északi mocsárvidékre, Kolovgriven túlra.⁵ A harcterekről hazatérő tatárföldi tatár és roma katonákat egyenesen utánuk, a Gulágra irányították.

A háború utáni esztendőekben az ország újjáépítése rengeteg munkáskezet kívánt. Mivel a Szovjetunióban általános munkakényszer volt, a munkára fogható embereket ebben az időszakban sokszor tömegesen vitték el otthonaikból kötelező távoli közmunkákra. A vándorlason ért nomád cigánycsoportok munkaképes tagjai gyakran szenvedték el, hogy a településekre kirótt fejkvótákat – a helyben lakó embereket, családokat mentendő (mint arra korábban már példát is adtunk) – az ő hatósági előállításukkal teljesítsék.

A leghíresebb oroszországi roma Gulág-fogoly Vagyim Kozin tenor énekes, dalszerző, zongoraművész, „tangókirály”, akit 1944-ben – a művészek elleni megfélemlítő kampány keretében – ítélték el öt évre, s jutattak a magadani lágerbe.

A szabadságot, a békét, a boldogulást és egyenlő esélyeket teremteni ígért társadalmi rend a romák túlnyomó többségének félelmeket, kényszereket, beolvasztási kísérleteket, elnyomást hozott...

Magyar romák szovjet lágerekben

A II. világháború a szövetséges hatalmak teheráni és jaltai, majd potsdami megállapodásai értelmében úgy ért véget, hogy Kelet- és Közép-Európát, valamint a Balkán nagy részét a Vörös Hadsereg szabadíthatta fel a német megszállás alól. A területet a Szovjetunió vonhatta befolyási övezetébe. A jaltai megállapodást is ismertető írásában Czettler Antal emlékeztet rá: „az angol és az amerikai delegáció tagjai nem gondoltak arra, hogy a »fasiszmus« szót a szovjetek önkényesen értelmezik majd, s mindenkire, aki meg akarja akadályozni a kommunista hatalomátvételt, ráfognak, hogy »fasiszta«. A másik ilyen kitétel »a lakosság összes demokratikus elemeit« képviselő kormányhatóságokról szól. A későbbi fejlemények bebizonyították, hogy az úgynevezett népi demokratikus országokban a hatalmat ténylegesen gyakorló kommunisták saját magukat és társaikat tekintik »demokratikus elemeknek«.”⁶ A befolyási övezetüké vált térség valamennyi országában a szovjet vezetés mindenütt úgy mozgatta a szálakat, hogy rövid időn belül – jelentős titkos vagy nyílt pénzügyi-technikai-politikai támogatást, nyomásgyakorlást, közvetlen beavatkozást, erőszakot és választási csalásokat is igénybe véve – végbemehessen a kommunista hatalomátvétel. Semmi sem történhetett Moszkva nélkül vagy Moszkva ellenében.

Magyarország helyzete több tekintetben is sajátságos volt. A Szövetségesek valamennyi országának hadat üzent és velük szemben hadat viselt (Romániával és Bulgáriával ellentétben, időben „át nem állt”), vesztes ország volt, melynek nemcsak a fel- és délvidéki hadműveletekkel visszacsatolt, hanem a diplomáciai úton, a bécsi szerződésekkel visszaszerzett területeit is kivonták a közigazgatása alól. A sztálini vezetés úgy döntött, hogy Kárpátalját nem kívánja – az azt a háború előtt birtokló – Csehszlovák Köztársaságnak visszaadni, sem Magyarországának meghagyni, hanem Kárpáton túli terület néven ukrán tagköztársaságába olvasztja. Ezért aztán, amint véget értek az ottani hadműveletek, megjelentek a szovjet belügyi szervek, hogy a lehetséges ellenállásnak elejét vegyék. Nagyszámú magyar polgári személyt, magyar ajkú cigányokat is elhurcoltak „málenkij robot” címén szovjet munkatáborok vagy büntetőtáborok felé).

Vagyim Kozin emlékére kiadott orosz postatermék, 2003

⁵ KENRICK-PUXON 2001., 79-92.p. és DUFAUD 2008., 113-119.p

⁶ CZETTLER 2004., 82.p.

A Debrecenben megalakult ideiglenes nemzeti kormány elnöke, *dálnoki Miklós* Béla már 1944. december 26-án panaszt tett emiatt a szovjet kormánynál. 1945. január 7-én ismét tiltakozott: „Bereg vármegyéből magyar férfiakat vittek el közel két hónappal ezelőtt munkaszolgálatra. Beregszász városából és a szomszédos községekből, melyek a trianoni szerződés értelmében Csehszlovákiához tartoznak, november 19-én elvitték a 18-50 év közötti magyarokat. Ugyancsak elvitték Bereg vármegye trianoni területéről, a beregszász-vásárosnaményi műúttól keletre eső községekből november 21-én a 18-50 év közötti férfiakat. Ez utóbbiak közül a papokat, ruszinokat, cigányokat, zsidó és görög katolikus vallásúakat visszaküldték Beregszászról a családjukhoz. [...] A munkaszolgálatra igénybe vett magyarok elhelyezése és étellemezése – a beérkezett panaszok szerint nagyon gyöngye. Sokan megbetegedtek, mert meleg ruha nélkül vannak. [...] A már hosszú idő óta munkaszolgálatra igénybe vett magyar férfiak hazabocsátása szükségessé vált, amiért is ezeknek a hazabocsátását kérem elrendelni.”

A dokumentum szerint tehát a cigányokat is összeszedték, és elvitték. Korántsem engedték azonban mindegyiket haza. Erre a Gulagokról visszatért – később idézendő – emlékiratírók a tanúk. Kárpátalján egyébként nem csak, és nem elsősorban a civil lakosság volt a célpont. Minden II. világháborús magyar és német hadviseltnak regisztráltatnia kellett magát az NKVD megjelent egységeinél. Ezek rögvest hadirabba nyilvánították, s rövidesen szovjet hadifogolytáborokba szállították őket. A hivatalos, NKVD-s kimutatás szerint már a legelső, 1944. november 14–16. közötti ilyen csoportban szerepelt huszonegy személy, aki magát roma nemzetiségűként jegyeztette be (talán épp a hazaengedett romák hírére tekintettel vállalva az önazonosságukat). A többi cigányt ekkor és a későbbiekben is a magyarok között tartották nyilván. A regisztrálatlanok felderítésére kétnapos hajtóvadászatot tartottak, s őket bűnelkövetőként továbbították a hátországba. (November 18-án a romák közül csak kettőt mentettek föl a hadifogságba hurcolás alól.) Az Erdélybe bevonult szovjet haderő hasonlóképp gyűjtötte, ott is málenkij robotra a magyar és szász polgárokat, illetve a hadifoglyokat, akik között szintén akadtak romák. *Benkő* Levente folyóiratcikkében például a megszólaltatottak egy legendás romára is emlékeznek. Marci (a vezetéknévét nem őrizte meg az emlékezet), a szovátai vagy sófalvi cigány katonalovász aktív közreműködésével a – közel ezer rabot őrző erdélyi – lügeti lágerből (ahonnan a magyar és német hadifoglyok mellett elsősorban észak-erdélyi magyar és német ajkú civileket zsúfoltak össze, hogy a szovjet munkatáborokba szállítsák) több magyar internálnak és hadifogolynak is sikerült hazaszöknie. A vele együtt szökők egyike, *Tüzes György* (Miklósvár) beszél a legendás romáról, így összegezve dicséretét: „Elég jó szervező volt, örökké mondta, hogy: Menjünk el, szökjünk meg, s így-úgy!... Ő gondolta ki a szökést”.⁷

Tudni kell, hogy a II. világháború idején, egészen a nyilas hatalomátvételig (1944 októberéig) hazánk cigány hadköteleseit – ellentétben a zsidókkal – nem munkaszolgálatos alakulatokba, hanem a magyar királyi honvédség reguláris egységeibe sorozták és vonultatták be. Pontosan ugyanolyan katonák voltak, mint a többiek. Sokan kerültek közülük valóságos hadiesemények során is hadifogságba. (A később híressé lett romák közül *Jakab* István és *Balogh* Mátyás mesemondók, *Orsós* Jakab író-fafaragó és *Balázs* János festőművész is ekként került szovjet lágerekbe.) Nyomorúságos, embertelen körülmények között dolgoztatták őket, de még így is összehasonlíthatatlanul jobb sorsuk volt azoknál, akiket a haditörvényszékek több évtizedre büntetőtáborokba zártak. A hadifoglyokat – bármennyire korlátozottan is – de számon tartotta, néha segélyezte is a Nemzetközi Vöröskereszt, az ott-honiak is megtudhatták: élnek. Számon is kérhette, kérte a világ közvéleménye a hadifoglyokra vonatkozó Genfi Egyezmény betartását. A hazai politikusokat is egyre sürgették a választóik mielőbbi hazaho-

⁷ BENKŐ 2011., 8.p

zatalukra. (Így is három-négy évbe telt, míg visszatérhettek.) Az 1947. május 23-án *Kruglov* belügyminiszter *Visinszkij* külügyminiszter-helyettesnek jelentett adatok szerint az „egyéb nemzetiségű” magyar állampolgárságú hadifoglyok és internáltak között 187 cigány volt.⁸ (A magukat magyarnak vallók okán ennél persze sokkal többen lehettek.)

Akit viszont bármi okból a hírhedt Gulágok rabjává tettek, az már nem hadifogoly volt, hanem bűnöző, akivel nem kellett elszámolni. (Egy 1943-ban hozott törvény lehetővé tette ugyanakkor, hogy a hadifoglyokat 15-25 év kényszermunkára is elítélhessék.) S hogy milyen kevés kellett ehhez a csaknem halálos kimenetelű, több évtizedes rab-szolgáshoz, arra álljon itt az alsószőlőki születésű *Baranyi* Ferenc egykori cigány frontkatonája példája.⁹ Harmincnégy évesen, a háború utolsó évében esett fogságba, s kötött ki egy orosz fogolytáborban. Szörnyen érezhette magát, amikor bakancsainak talpa kilukadt. A hólé, a fagyos föld, a homok és a kisebb kődarabok egyaránt meggyötörték. Lecserélni nem lehetett a lábbelit, viselni még kevésbé, ezért kereste a lehetőséget, hogy miként tudná kijavítani. Végül egy vasúti szerelvény féktömlőjéből vágott ki egy darabot, valahogy kipótolni a hiányt. Rajtavesztett. A hadbíróóság cselekedetét a vasútközlekedés elleni merényletnek, ipari szabotázsnek ítélte, amiért huszonöt év (!) kényszermunkára ítélte. Hatvanévesen szabadult volna. Szerencséjére azonban Sztálin halála után kiengedték, 1953 novemberében hazatérhetett. (A Szovjetunió szétesése után az orosz igazságszolgáltatás írásba adta, hogy politikai megtorlás áldozata volt, s valóságos bűncselekmény hiányában rehabilitálta.)

Igen jellegzetes *Berkes* András budapesti cigányprímás esete is. Őt civil emberként tartóztatták le a szovjet katonai hatóságok. Azért ítélték 15 év (!) javító-nevelő munkára, amely során több Gulag-lágerben is megfordult, mert cigányprímásként számos országot megjárt. Iratai ellenőrzésekor meglelték az útlevelét is, és a sok bélyegző s vízum alapján a szovjet hatóságok kémet kreáltak belőle. Hasonlóképpen járhatott *Rác* László budapesti prímás és a nagykanizsai születésű *Baranyai Kiss* József cigányzenész is. *Berkes* a kazahsztáni Szpasszkból szabadult a táborok felszámolása kezdetén. Nyolc évvel a háború után, 1953 novemberében térhetett csak haza... az egyik szemére megvakulva. *Baranyai Kiss* is ezzel a transzporttal érkezett meg. (Mindketten azzal a vonattal jöttek, melynek érkezési dátuma vált az emléknappá.) *Rácz*ról nem tudjuk, ott pusztult-e valamelyik lágerben, vagy ő is hazajutott, csak a mentesítés lehetséges időpontja előtt elhunyt.

Berkes András Gulag-életének egyik – a kazahsztáni Karaganda környéki – szovjet kényszermunkatáborban töltött szakaszát *R. Farkas* Magda egy huszonöt perces dokumentumfilmben (Cigányprímás a Gulágon) dolgozta fel. Ebben megemlítenek egy éhségében kenyeret lopó orosz cigányt is, aki az elbeszélővel, *Galgóczy* Árpáddal azonos lágerben raboskodott. *Berkes* András táborbeli tevékenységét *Olbitz* Ferenc is szépen méltatja. „*Berkes* Bandi, a világhírű cigányprímás [...] fülbemászó, szívhez szóló muzsikája sokunkban ültette el a reménységet, a »csak azért is« élni akarást. Játékát mindenki csodálta, és ezért tisztelték is őt. Ha a síró hegedűszo lehangoló elkeseredést, honvágyat ébresztett, ő maga is letörölte a szeme sarkában csillogó könnyet. Előfordult, hogy elkurjantotta magát, hogy »a kutyafáját, nem tarthat ez örökké, majd csak egyszer hazakerülünk innen!«”¹⁰

A túrkevei *Ramos* (vagy *Romos*) István bádogos, üstfoltozó cigánylegény volt. Leventeként tartóztatták le 1944-ben a szülőhelyén. (A Levente mozgalom a kor kötelező katonai előképzése volt, főleg iskolából kimaradt fiúk számára. Mivel a nyilas időkben utánpótlás híján, az ő alakulataikat is hadba vetették, így egységesen fasisztáknak bélyegezték őket.) Az analfabéta fiatalembert a Szovjet Hadsereg Katonai Törvényszéke tíz év javító-nevelő munkára ítélte. A szibériai (tajseti) kényszermunkatáborból 1953. december 3-án térhetett haza. A magyar

⁸ DUPKA 2014., 125.p

⁹ RÓZSÁS 2000. (Az itt és következőkben megemlített személyek alapvető adatai)

¹⁰ OLBITZ, 2017., 43.p.

hatóságok a többi – még élő – egykori Gulag-rabbal együtt 1968-ban (!) mentesítették a jogkövetkezmények alól. (Addig büntetett előéletűnek számított.) A Szovjetunió felbomlása után az Oroszországi Föderáció Legfelsőbb Katonai Ügyészsége, mint politikai megtorlás áldozatát, bűncselekmény hiányában rehabilitálta. A kaposvári születésű *Orsós István*ról jelenleg csak annyi tudható, hogy visszatért a Gulágról, s *Ramoshoz* és *Baranyai Ferenchez* hasonlóan megkapta az orosz rehabilitációról szóló okiratot. Az 1953. december 3-án hazatért túlélők között volt – a különösen rossz hírű vorkutai táborból szabadult – *Suhajda Lajos* és *Tóth László* is. Előbbi dunántúli származású, cigány nemzetiségű rab, utóbbi hajdúszoboszlói cigány család szülötte volt.

Mindössze morzsányi adatokat ismerünk, egyelőre csak egy-egy nevet, néha azokat is csonkán, a visszaemlékező rabtársak jóvoltából. Névtelen romák is akadnak számosak, akiknek valamely tettét – nekünk ellentétben – megőrizte az emlékezet.

Dupka György Csik Sándor levelét idézi, amelyben arról is ír, hogy a boriszovi Zöld Lágertől két magyarországi cigány próbált hazaszökni, a nyomukba eredt katonák azonban elfogták és szitává lőtték őket. Holttestüket intő példaként a láger bejáratánál helyezték el.¹¹

Dr. Ortutay Elemér több görög és római katolikus pap társával került Vorkutára. Emlékiratában megemlíti, hogy velük raboskodott „Suta vagy Sata debreceni cigányprímás” is, és később azt a sajnálatos megjegyzést teszi, hogy „cigány barátunk ott maradt, de mi mindnyájan hazatértünk”.¹² (*Pomogáts* Bélának adott interjújában *Suga Lajos* debreceni cigányprímásként azonosítja).¹³

A Gulágok magyar vonatkozásainak feltárása már jelentős eredményeket hozott, de további kutatásra, publicitásra vár. A málenkij robotra elhurcolt német nemzetiségűek története is egyre ismertebb – bár még mindig nem eléggé. A magyar cigányok/romák, illetve az elcsatolt területekről elhurcolt – jórészt magyar nyelvű és tudatú – Gulágot járt romák szenvedéstörténetének kutatása – mint már említettük – igencsak gyerekcipőben jár. A szovjet utódállamokban már megkezdődött a szembenézés, idehaza azonban ezzel még adósak vagyunk, így az érintettek sorsa nem válhatott az emlékezetpolitika részévé. Pedig néhány *Farkas Kálmán* Aranytollas újságíró *Cigányaink*¹⁴ című esszéjében már 2000-ben felrótta: a történetírás hallgat arról, hogy a romák is ott voltak a Gulágokon.

Néhány éve az Orosz Állami Hadilevéltár átadta a Magyar Nemzeti Levéltárnak a Vörös Hadsereg által foglyul ejtett, illetve internáltként nyilvántartott összesen 681 955 magyar nemzetiségű katona és polgári személy nyilvántartó kartonjainak digitális másolatát. A Hadtörténeti Intézet eleve rendelkezett-rendelkezik egy százazres nagyságrendű hadifogoly adatbázissal. Az ukrán levéltárak is sorra publikálták újonnan feltárt, titkosításból felszabadult dokumentumaikat. Ha roma elhurcoltak már nem is, de közvetlen hozzátartozóik, igencsak idős gyermekeik még élnek, akiktől még rögzíthetők – s a forráskritika eszközeivel hitelesíthetők – a felmenőiktől hallott történetek, begyűjthetők hátrahagyott dokumentumaik.

Küldetéstudat, vállalkozó kedv, elszánt akarat és megfelelő anyagi fedezet lenne szükséges, hogy az „ő nevük is visszatérhessen”. Nem szabad tovább késlekedni.

Hegedűs Sándor

Források:

BENKŐ Levente: Lüget–Földvár. A második világháborús foglyaltáborok történetéhez. Művelődés, 2011/7.

BERDINSZKI, Viktor: В. А. Бердинских: Спецпоселенцы: Политическая ссылка народов Советской России. Новое литературное обозрение, Москва, 2005. [Különleges telepések: Szovjet-Oroszország népeinek politikai száműzetése]

¹¹ DUPKA, 2014., 226.p

¹² ORTUTAY, 1993. 43-44.p

¹³ POMOGÁTS, 1994., 544.p

¹⁴ FARKAS 2000., 109.p

- BESSZONOV, Nyikolaj: Николай Бессонов: Цыгане в россии: принудительное оседание. In.: О. Глезер - П. Поляна (szerk.):Россия и её регионы в XX веке: территория - расселение – миграции OGI, Москва, 2005.) pp. 631-640. [Cigányok Oroszországban: kényszertelepítés]
- BESSZONOV, Nyikolaj: Николай Бессонов: Цыгане под сенью рубиновых звёзд (30 Октября, 2002/22.) [Cigányok a rubincsillagok árnyékában]
- BESSZONOV, Nyikolaj: Николай Бессонов: Цыгане: годы ссылки и побегов (30 Октября, 2002/30.) [Cigányok: a száműzetés és a szökés évei]
- CROWE, David M.: A history of the Gypsies of Eastern Europe and Russia (Palgrave Macmillan, New York, 2007) [A kelet-európai és oroszországi cigányság története]
- CZETLER Antal: Winston Churchill történelmi szerepe a második világháború alatt II. (Valóság 2004/10.)
- DEMETER, Nagyzezsda – BESSZONOV, Nyikolaj – KUTENKOV, Vlagyimir: Надежда Деметер – Николай Бессонов – Владимир Кутенков: История цыган. Российская Академия Наук, Воронеж, 2000. [A cigányok története]
- DUFAUD, Grégory: Etnocídium? A krími tatárok kitelepítése és életük a száműzetésben 1944-1956 (Valóság, 2008/ 5.)
- DUPKA György: A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátjai magyarokkal és németekkel szemben, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946 (doktori értekezés, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Budapest, 2014). Elérhető: mek.oszk.hu/13300/13340/13340.pdf
- DUPKA György – KORSZUN, Alekszej: A „Malenykij robot” dokumentumokban (Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1997)
- FARKAS Kálmán: Mosoly és párbeszéd („Oktatási és Továbbképzési Központ” Alapítvány, Szolnok-Sóstófürdő, 2000.)
- GALGÓCZY Árpád: Fények a vaksötétben (Valo-Art, Budapest, 2008.)
- HEGEDŰS Sándor: Cigányok a kommunista diktatúrák satujában (RPT, Budapest, 2016 – kézirat)
- KENRICK, Donald – PUXON, Grettan: Cigányok a horogkereszt alatt (Pont Kiadó, Budapest, 2001.)
- LOVAS István: Népiirtások a XX. században (Kairosz, Budapest, 2001.)
- OLBITZ Ferenc: A fogság évei (Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017.)
- OHOTIN, Nyikita – ROGINSZKIJ, Arsenij: Никита Г. Охотин - Арсений. Б. Рогинский: «Большой террор» 1937–1938. Краткая хроника (memo.ru/history/y1937/hronika1936_1939/hronika.html). [„Nagy terror” 1937–1938. Rövid krónika]
- ORTUTAY Elemér, dr.: „...Holnap is felkel a nap”. Emlékeim. (Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.)
- POMOGÁTS Béla: A Vigília beszélgetése Ortutay Elemérral (Vigília 1994/7.)
- RAZUMOV, A, Ja., Разумов А. Я.: Ленинградский мученик 1937-1938 годов (Центром «Возвращённые имена» при Российской Национальной библиотеке, Санкт-Петербург, 1996.). [Leningrádi Mártirológia 1937-1938]
- RÓZSÁS János: GULAG-lexikon (Püski Kiadó, Budapest, 2000.)
- SZOLZSENYICIN, Alekszandr: A GULAG szigetvilág (Európa, Budapest, 1993.)
- TÓTH Gábor: „Az eltávolítás haladéktalanul végrehajtandó” Deportálások Kárpátalján a második világháború idején (Műhelytanulmány 32., Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2008.)
- VICZIÁN János: Krími tatárok kitelepítése. In.: Diós István (főszerk.) Magyar Katolikus Lexikon, Szent István Társulat. 2004.
- ZEMSZKOV, Viktor N.: В. Н. Земсков: Спецпоселенцы в СССР 1930-1960 (Наук, Москва, 2005.). [Különleges telepések a Szovjetunióban 1930-1960]
- ZSIVJUK, Andrij, Andrii Zhyvyuk: Repressions of the OGPU-NKVD-NKGB against Gypsies 1932–1941: On newly discovered materials from Ukrainian archives (Romani Studies [ISSN 1528-0748] 2023/2.). [Az OGPU-NKVD-NKGB cigányok elleni elnyomásai 1932–1941: Az ukrán levéltárak újonnan felfedezett anyagairól]

200 éves a gyulai Szent Miklós román ortodox székesegyház

A Gyula-Nagyrománvárosi Szent Miklós román ortodox katedrális építésének 200. és újraszentelésének 30. évfordulóján megemlékezést tartottak Gyulán október 19-20-án. A temesvári (Timișoara) képzőművész, **Nicu Dărăștean** ikonfestészetét bemutató kiállítást **Siluan Mănuilă**, a Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye püspöke nyitotta meg. Vasárnap a püspöki szent liturgiát követően ebéd volt a Román Kulturális Központban, majd emléktáblát szenteltek az elmúlt 200 évben szolgált papok nevével. Az ünnepség keretében hangzott el az alábbi előadás, melyet mi is közreadunk.

Gyula várának közvetlen közelében a régmúlt időkben is éltek román nemzetiségű emberek. Máiig gondosan megőrzött történelmi dokumentumok tanúskodnak arról, hogy már négy évszázaddal ezelőtt is létezett román és ortodox közösség a gyulai vár körül. E közösség jelenlétének és folytonosságának nyomai nemcsak levéltári bizonyítékokkal igazolhatók, hanem bizonyos helyekkel is, amelyek az idők folyamán úgy a társadalmi, mint a lelki és szellemi élet jelképeivé váltak. Az itt élő románok jelentőségéről, áldozatvállalásáról és túléléséről jól tanúskodik a gyulai *Szent Miklós katedrális*, amely egyike a város térképét és építészetét tarkító lenyűgöző épületeknek. A *Nicorești nemzetség* fenséges székesegyháza, nemcsak műemlékként, kultikus hajlékként, hanem kulturális helyszíneként is ismeretes. Kultikus alatt az istenséggel való közvetlen érintkezést értjük, kultúra alatt pedig a szimbolikus kapcsolatot. Mindkettő arra hivatott, hogy teljes pompájában kibontakoztassa szemünk előtt a túlvilági életet.

A Szent Miklós katedrális magában és magával hordozza a román nép Isten iránti szeretetéből épült első istentiszteleti hajlékok emlékét. Több mint három évszázaddal ezelőtt, 1721-ben, a mai templom helyén, a gyulai vár közelében épült fel az írások által említett első román ortodox templom. Az itteni közösség szerény anyagi lehetőségei miatt ez még egy kis fatemplom volt. Hat évvel később, 1727-ben a helyén új templom épült. Az ortodox románok számának jelentős növekedését és ugyanakkor a nagyobb liturgikus hely hiányát észlelve, alig néhány évtizeddel később, 1762-ben a románok önkéntes hozzájárulásával építettek új templomot az előzőek helyére. Ez már téglából emelt, de torony nélküli épület volt. Az adakozók ígéretet tettek, hogy amint lehetőségeik megengedik, hozzáépítik a tornyot is. Tizenkét év elteltével az ígéret teljesült, elkészült, valósággá vált a templomtorony is. Egy – szinte egész Gyulát elborító – hatalmas tűzvész 1801-ben azonban a román ortodox hívek egyetlen imahelyét is elpusztította.

A régi áldozati oltár hamvaiból újat építettek, amely ma is áll. Templomukat elvesztve, és támogatást sehonnan sem kapva, 1802-ben a gyulai hívek felismerték, hogy csakis személyes áldozatvállalással teljesülhet óhajuk. Az adakozók közül kiemelkedett a *Nicorești nemzetség*, *Petru Nicoară* és felesége, *Maria Șerban* (a román hierarchia, a román nyelv és iskolaalapítás nemzeti harcosa, *Moise Nicoară* szülei), valamint *gróf Wenckheim*, akinek birtokán a legtöbb román dolgozott akkoriban. Mivel a mocsaras terep nem tette lehetővé egy jelentős kiterjedésű építmény felállítását, a tervezett új templom alapjaiban tizenhat, egyenként tíz méter hosszú oszlopot helyeztek el. Csak miután az alapok így biztonságossá váltak, kezdték el felhúzni a falakat. Tíz év folyamatos építés után a munkálatok leálltak, mivel pereskedés támadt az egyházközség és a templom építésére kölcsönt biztosító Szeghalom városa között.

A felvett jelentős összeg, valamint a magas kamatok miatt késlekedett a kölcsön visszafizetése. Két évvel később, 1812-ben indult újra a munka, és tizenkét év múlva készült el a még torony nélküli barokk stílusú új templom Gyulán. Moise Nicoară családja gondoskodott a templombelső díszítéséről, valamint a szentmisékhez szükséges kegytárgyakról.

Az új gyulai román Szent Miklós-templomot egy ortodox egyházfőnek illett felszentelnie. Abban az évben, amikor az építkezés befejeződött, az aradi egyházmegye adminisztrátora Iosif *Putnik*, *Şimand* (Simánd) településről származó szerb nemzetiségű püspök volt. 1824 tavaszán egy gyulai küldöttség felkereste őt, hogy felkérje a templom felszentelésére, ahol gróf Wenckheim Ferenc látná majd vendégül. A püspök azonban nem tett eleget a felkérésnek, Maxim *Manuilovici* archimandritát küldte maga helyett az új templomépület megáldására, ami 1824 nyarán történt meg.

Három évtizeddel a templom felépülése után (1854-ben), Gheorghe *Vasilievici* atya pásztorlása idején megépítették a templomtornyot is. A 33 méter hosszú, 14 méter széles épület a torony feletti keresztig 42 méter magas lett. Ezekkel a méretekkel a gyulai Szent Miklós ortodox székesegyház a legszebb és legimpozánsabb román ortodox templom a vidéken. Jellegzetes vonásai ma is láthatóak.

Az idők viszontagságai miatt szükségessé váltak bizonyos helyreálítási munkálatok, amelyeket ismét a hívek hozzájárulása tett lehetővé. Gyula városának híres szülöttje, Teodor *Papp* 1884-ben jelentős összeggel járult hozzá az épület felújításához.

A templom szerkezetén végzett legfontosabb és legjelentősebb beavatkozásokra a XX. században került sor. Már 1926 nyarán szóba került a torony felújítása. Egy évvel később, 1927. augusztus 14-én az egyházközség szinódusa döntött a templom felújításáról és festéséről. A szavazás során huszonnégyen a munkálatoknak még az évi megkezdését támogatták, hatvannégyen viszont arra szavaztak, hogy azok csak a következő év tavaszán kezdődjenek meg. 1928 márciusában két ajánlat érkezett a templombelső megfestésére. Az egyháztanács a budapesti *Predmerszky* Béla festőművészt fogadta el. Ő tizenhatezer pengőért vállalta, hogy megfesti a templom mennyezetét. Alkotásai, a Megváltó életének jelenetei, ma is láthatók. Az ikonosztáz előtti fődém-belsőn már a XIX. századtól volt egy freskó, amely a földgömbön álló Istent ábrázolta, akit a négy evangélista vesz körül. 1928-ig ez a jelenet volt az egyetlen a templom mennyezetén. Ekkor az egyháztanács új megbízást adott *Predmerszky*nek, hogy kétezer-hétszáz pengőért restaurálja a jelenetet, és háromszáz pengőért fesse meg a szentképekkel díszített ajtós válaszfal (az ikonosztáz) hátoldalát is. Ez az ikonosztáz egyébként nagyságával és stílusával már a bejárattól lenyűgöző látvány. A négy regiszterbe rendezett harmincnégy ikon közül kiemelkedik a négy nagyméretű királyi ikon, feltűnő módon ékesítve a templomot. Az ikonosztáz értékét növeli az ikonokat körülvevő gazdag díszítés, a faragott rózsák és az aranyszínű polikróm, valamint a négy művészien faragott oszlop is.

1928-ban felújították a templom külsejét, beleértve a tornyot is. A munkával *Pfaff* Domokos építész bízta meg. E fontos munkálatok után alig egy évvel rájöttek, hogy a Szent Oltár tetőszerkezetét is meg kell erősíteni, mivel repedések keletkeztek rajta, melyeken a víz is beszivárgott. Ezt a javítást – mellyel befejeződött a gyulai templom átfogó festése, külső és belső felújítása – *Méhes* György ácsmester végezte el. A munkálatok átvételére és a templom használatbavételére 1929 nyarán került sor.

1943. február 20-án tűzvész sújtotta az épületet, mely nemcsak a torony tetőszerkezetét pusztította el, hanem a négy harangot is megolvastotta. Az oltár feletti faburkolat is égni kezdett. A szomorú esemény után a gyülekezet tagjai azonnal felismerték, hogy sürgősen ki kell javítani a tetőt, hiszen a templom többi része is kárt szenvedhet.

Pár nappal később, 1943. március 7-én, Ioan Anca helyi vállalkozó két tervet javasolt a tetőszerkezet helyreállítására. Az első a tető régi formájának tiszteletben tartását célozta, míg a második egy kisebb, gúla alakú tető kialakítását irányozta elő. Egyhangúlag az első tervet fogadták el. Egy héttel később pályázatot írtak ki az újratetőzésre és egyéb munkálatokra. Hat mester nyújtott be pályázatot: Mihai Lutyák Nagyváradról, Ioan Lipták Békéscsabáról, Ioan Anca, Iosif Mult, Ștefan Hoffmann, valamint Ioan Pomuț Gyuláról. 1943. március 19-én az egyháztanács Iosif Mult mesterre bízta a munkát, mivel az ő ajánlata volt a legolcsóbb.

A templom híveinek ekkor sikerült egy kisebb harangot is vásárolniuk. 1948-ban két nagyobb harangot is vettek mellé. Ezeket 1970-ben az Eugen Kraszkó által vezetett cég villamosította.

Az 1960-as években további javítási és karbantartási munkálatokat végeztek. Így 1963. augusztus 12-én megkezdődött a tető festésének fáradságos munkája, amelyet Méhes György mesterre bízta. Október elejére el is készült a feladattal. Egy évvel később arról született döntés, hogy a templom északi oldalán lévő, gyakran betört ablakokra vastag drótrácsokat szereljenek. Az intézkedésre több okból is szükség volt. Egyrészt nem volt egyszerű és olcsó a törött ablakokat rendszeresen pótolni, másrészt, ha nem cserélték ki azonnal, akkor huzat keletkezett, de a templom közvetlen közelében lévő termálfürdő zenéje is zavarta az istentiszteleteket és a verebek is bejutottak. 1965-ben történt meg a ma is meglévő rácsok felszerelése az északi oldali ablakokra. Tíz évvel később a déli oldali ablakokat is ilyen rácsokkal látták el. 1968 nyarán kezdődött a külső falak és a templomtorony újabb felújítása. Korán észrevették a tető és a torony faborításainak súlyos romlását is, ezért úgy döntöttek, azokat is restaurálják. 1969 augusztusában fejeződtek be a külső munkálatok. A templom belsejének márványutánzatú festéséről is döntés született. Petru Misaroș volt az, aki ezt a munkát elvégezte. A kívül-belül felújított gyulai templom immár készen állt a felszentelésre. Mindezen munkák megáldására 1969. szeptember 28-án került sor. A több lelkész által celebrált szent mise liturgikus válaszait a körös-zakáli ortodox templom kórusa adta. Az ünnepnapot egy közös ebéd zárta, amelyet a konzisztórium ajánlott fel Petru Mândruțău püspöki helynök javaslatára.

Az idők viszontagságai miatt a székesegyházat csak 1994. október 16-án szentelték fel, a szentmisét Óboldogsága Teoctist, a Román Ortodox Egyház pátriárkája, Timotei Sevicu aradi püspök és Ioan Mihălțan nagyváradi püspök celebrálta, akik ereklyéket és a négy evangélistát ábrázoló arcképeket helyeztek el a Szent Asztal lábánál.

A gyulai román ortodox templom a jelen évszázadban is több külső és belső felújítási munkálaton ment keresztül, amelyet két felszentelés koronázott meg. A munkálatok első felszentelésére 2011. december 21-én került sor, három egyházi vezető – Sofronie, nagyváradi püspök, Siluan, magyarországi román ortodox püspök és Paisie Lugojanul, temesvári püspök-vikárius – által celebrált mise keretében. Röviddel ezután a templom ismét nagy restauráláson ment keresztül az Aradi Főegyházmegye, a Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye és a Pusztatölke Fejlődéséért Közalapítvány együttműködésében létrejött, határon átnyúló európai finanszírozású projekt keretében. A templom újabb felszentelése 2014. március 30-án történt meg. Ez alkalommal Timotei, aradi érsek, Lukian, a Magyarországi Szerb Ortodox Egyházmegye püspöke, valamint a Temesvári Szerb Egyházmegye adminisztrátora, Lucian, karánsebesi püspök, Sofronie, nagyváradi püspök, Nicodim, Severin és Strehiaia püspöke, Siluan, magyarországi román ortodox püspök és Paisie Lugojanul, a Temesvári Főegyházmegye püspök-vikáriusa celebrált.

Ez a magasztos helyszín a Magyarországi Román Ortodox Püspökség történetében két jelentős esemény otthona is volt. 1999. február

21-én itt szentelte fel és iktatta be hivatalába *Teoctist* bukaresti pátriárka a Magyarországi Román Ortodox Püspökség első vezetőjét, Sofronie *Drinsec* püspököt. Ettől a pillanattól kezdve ez a templom lett a magyarországi román ortodox hívek székesegyháza. A másik eseményre 2007. július 8-án került sor, amikor Nicolae *Corneanu* bánáti metropolita felszentelte és beiktatta új hivatalába a Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye második püspökét, Siluan *Mănuilă*t.

A székesegyházat két évszázados fennállása alatt díszítő műtárgyak jelentős részét a 2014-ben felavatott *Román Ortodox Püspökség Múzeumában* őrzik, amely Gyulán található. A kiállítóhelyen értékes kultikus tárgyak, festett ikonok, XIX. századi templomi zászlók, valamint a román ortodox földművesek és iparosok 1948-as évi zászlai láthatók.

Fennállásának két évszázada alatt a gyulai templomban olyan lelkészek szolgáltak, akiket nagy odaadás és önfeláldozás jellemzett, s akik megértették küldetésüket és jó tanúságot tettek az ortodox hitről. Az itt szolgáló lelkészek a következők voltak: Pavel *Gheorgheghevi* (1791–1830); Nicolae *Suciu* (1808–1838); Atanasie *Gheorghevi* (1817–1849); Teodor *Ilovici* (1819–1873); Moise *Ilovici* (1833); Simion *Bica* (1838–1847); *Gheorghe Vasilevi* (1847–1868); Petru *Gubaşiu* (1865–1910); Ioan *Moldovan* (1868–1871); Iosif *Beşan* (1871–1912); Alexandru *Popovici* (1910–1919); dr. Ştefan *Munteanu* (1916–1920); Toma *Ungureanu* (1923–1934); Dimitrie *Sabău* (1927–1976); *Gheorghe Negru* (1934–1964); Ioan *Magdu* (1978–1988); Pavel *Ardelean* (1988–2013); Teodor *Marc* (2014-től napjainkig).

A kétszáz éves történelmi múltra visszatekintő gyulai Szent Miklós ortodox katedrális eleitől fogva az itt élő románság és az ortodoxia világitótornya volt. Reméljük, hogy az marad a jövőben is. Egy olyan megszentelt és megszentelő liturgikus hely, mely soha nem válik egyszerű múzeummá, amely nem csupán a szemet gyönyörködteti, de történelmi ismeretekkel is gazdagít.

E sorok arra a két évszázados évfordulóra íródtak, amióta az ortodox román hívek magasztos temploma Gyula belvárosában ragyog, mindig szem előtt tartva a tegnap, a ma és a holnap alapítóit, jótevőit, lelkészeit és híveit.

Drd. Alin Florin Ciotea
(Arad, Románia)
Simon Éva fordítása

Színes képösszeállításunk a hátsó borítón látható!

Hock 100 – emlékkiállítás Dunabogdányban

A régi görögök a *techne* szót a tudás, a szakértelem meghatározásaként eltérő módon használták, különféle hivatásokra értették: orvos, iparos, mesterember, művész stb. Az iparos és művész különválasztása a középkor és a reneszánsz folyamán alakult ki. A szolid iparos szakmák a XX. század közepéig a vidéki-falusi világban elismerésben részesültek, mivel biztos jövedelemmel kecsegtettek, míg a bizonytalan, bohém művészi létet kevésbé tartották támogatásra méltónak. A dunabogdányi Hock Ferenc (1924-2012), a Magyarországi Német Írók és Képzőművészek Szövetségének (VUdAK) tiszteletbeli tagja is – a társadalmi konvencióknak megfelelően – előbb az asztalos mesterséget sajátította el édesapjától. Csak később, 1949-től tanult festészetet másik mesterétől, Szőnyi Istvántól, a Magyar Képzőművészeti Főiskolán.

Szőnyi (születési nevén Schmidt), a magyar művészettörténet legnagyobb és igen nagy hatású festői közé tartozott. Fejlődése az 1920-as években expresszív, részben monumentális stílusától a pályája középső és késő szakaszaiban a posztimpreszionista festészet irányába fordult. Oldottabbá váló, lágy és visszafogottabb színekkel dolgozó, intim, a családot, a közvetlen környezetet a középpontba helyező alkotóvá vált. Ez rányomta bélyegét több tanítványának munkásságára is. A fiatal Hock stílusában közel állt Szőnyihez, mint azt a századik születésnapja alkalmából *Dunabogdányban*, a Művelődési Házban késő nyáron rendezett emlékkiállítás néhány alkotása is szemléltette (*Körmenet*, *A preszszó*, *Cseresznyefák* stb.). A mesterség szempontjából már ebben a korai időszakban is egy, a rajztudásból felkészült és figyelemreméltó festői érzékkel megáldott tehetség körvonalazódik. Autonóm művészeti alkotóként való kibontakozása azonban csak később következett be.

Néhány művében tetten érhető a korszellem, a szocialista realizmus is, ilyen például a nagyméretű *Bányaszerecsétlenség* és a kisebb *Bányászok*. (Az előbbi kép a dunabogdányiak szempontjából fontos, sok embernek munkát adó kőfejtőből ábrázol egy jelenetet.). Vázlatosságuk miatt azonban mindkét kép részben el is tér a szocialista realizmus elvárásaitól. Az önálló festészeti világ felé vezető út első állomása-ként következett a *Kőfejtő*, amely a munkást a Hockra később jellemző expresszív kolorista módon ragadja meg. A *Duna*, a folyó, mint allegorikus női alak, már közel áll érett stílusához, amely végül a kis méretű, de annál nagyobb hatású *Összefoglalás* című művében szintézisként jelenik meg. A fák a folyó partján, a háttérben a nap vöröslő korongja, s mindez párosítva egy expresszív, szokatlan színvilággal, az elvont természet és a vízió kiváló kombinációja. Ehhez egészen közel áll a *Magyar Nemzeti Galéria* gyűjteményében található *Nap* című, nagy formátumú festménye. Hock ilyen és ehhez hasonló munkákkal vált a mesterségbeli tudásban jártas „iparosból” egy, a szó szoros értelmében alkotómunkát végző, valami újdonszerűt teremtő festőművésszé a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején. Az akkor és még ma, fél évszázad távlatából is modernnek ható stílusa nehezen vethető össze másokéval.

Jelentős műve, a *Falum*, Dunabogdány látképeként akár a tárlat címadó festménye is lehetett volna, mivel több kiállított mű is a településhez és környékéhez kapcsolódott, ahol Hock teljes életét töltötte. A szűkebb hazájához ragaszkodása ellenére szeretett szerte a világban utazni, felkészülésként a nagy megbízásokra is. Ezek közül kiemelendő a budapesti Vigadóban található *Tűztánc* című műve. (Megjelent a *Barátság* 1994/1. szám címlapján. – A szerk.) A kiállítás anyagát a család válogatta, döntő többsége a hagyatékból érkezett – a hozzátartozók akár vissza is vásárolják a művész alkotásait, mint a pl. a tárlaton szereplő *Peksi télen* című festményt. Több kiállított mű a helyszűke okán csak az augusztus eleji megnyitón és az azt követő napokban szerepelt a tárlaton. Ilyen például az a hatalmas falikép, amely évtizedek óta a kiskunhalasi iskolában látható, valamint mozaikokhoz készült tanulmányok és egyéb murális munkák.

Wolfart János

Bolgár konyha

Gombakrémleves

Hozzávalók:
 0,5 kg csiperkegomba,
 0,5 kg burgonya, 2 sárgarépa,
 1 evőkanál olaj,
 1 kisebb csokor kapor (nagyobb
 esetén fél csokor),
 1 ek. zellerlevél, feketebors.

A burgonyát meghámozzuk és nem túl nagy darabokra vágjuk, hogy pépesíthető legyen. A burgonyát és a sárgarépat megfőzzük. Közvetlenül a főzés előtt adjuk hozzá a finomra vágott gombát. Amikor a gomba megfőtt, lehúzzuk a tűzről és pürésítjük, felengedjük azzal a húslével, amelyben a zöldségeket főztük. Visszahelyezzük a tűzhelyre, és közepes fokozaton főzve, gyakran megkeverjük. Tíz perc múlva hozzáadjuk a kaptot, a zellerlevelet és az őrölt fekete borsot, majd további két-három perc múlva levesszük a tűzhelyről. A levest pirítóssal pirított kenyérkockákkal tálalhatjuk. Hidegen is fogyasztható. Sült húsokhoz szószként is használható.

(recepti.gotvach.bg)

Pástétom padlizsánnal, sajttal és tojással

Hozzávalók:
 2 db padlizsán, 20 dkg majonéz,
 3 db tojás, 2 db zöldpaprika,
 5 dkg sajt, 3-4 gerezd fokhagyma,
 1 evőkanál mustár, 1 ek. fekete bors.

A padlizsánt és a paprikát megsütjük, majd meghámozzuk. A padlizsánt lecsepegtetjük. A sajtot lereszeljük, a tojásokat keményre főzzük. A zöldségeket, tojásokat, sajtot, mustárt és borsot egy keverőtálban addig pépesítjük, keverjük, míg egynemű keveréket nem kapunk. Hozzáadjuk a majonézt és további öt-tíz másodpercig erőteljesen átkeverjük. Pirítóson, vagy tojásba, paradicsomba töltve tálaljuk.

(recepti.ezine.bg)

Marhapecsenye bolgár módra

Hozzávalók:
 80 dkg csont nélküli borjúnyak vagy
 lapocka, 40 dkg zsíros joghurt,
 4 db tojás, 2,5 dl forró víz,
 1 db vöröshagyma, 4 dkg vaj,
 2 evőkanál paszternák, 2 ek. zeller,
 2 ek. étolaj, 1-2 ek. liszt,
 1 teáskanál hajdina,
 1 tk. őrölt pirospaprika, só,
 koriander és fekete bors – ízlés
 szerint.

A paszternákot és zellert apróra vágjuk, a hagymát felkockázzuk. A húst szeletekre vágjuk, és az olajon kisütjük. Ezután adjuk hozzá a hagymát, a paszternákot és a zellert. Megszórjuk a liszttel és jól elkeverjük. Egy kis ideig tovább sütjük. Miután a liszt megsült, csökkentjük a hőt, és öntsük fel a forró vízzel. Ha szükséges, adjunk hozzá még vizet, amíg sűrű szószt nem kapunk. Sózzuk, és szórjuk meg fekete borsal és korianderrel. A húst teljesen puhára pároljuk, majd tányérra szedjük. Turmixgéppel simára pürésítjük a szószot. Adjuk hozzá a joghurtot és keverjük vele össze. Egyenként hozzáadjuk a tojásokat, és közepes lángon, folyamatos kevergetés mellett főzzük. Miután a szósz besűrűsödött, hozzáadjuk a párolt húst. Egy külön edényben megpirítjuk a vajat és a pirospaprikát. Tálalás előtt óvatosan fordítsuk az edényt tálba, s öntsük le a vajas szósszal.

(yoli-bg.com)

Csülöktál (banszki csomlek)

Hozzávalók:
 1 db sertécsülök, 1 kg burgonya,
 2 teáscsésze vörösbort, 4 db hagyma,
 4 db paradicsom, 2 db sárgarépa,
 1 gerezd fokhagyma, 4 db babérlevél,
 1 teáskanál őrölt pirospaprika,
 1 púpozott mokkáskanál őrölt
 feketebors.

A paradicsomot, a sárgarépat, a hagymát és a fokhagymát megtisztítjuk, a sárgarépat nagy darabokra vágjuk, a többi zöldséget pedig egészben hagyjuk. A csülköt a paradicsommal, a sárgarépával, a hagymával és fokhagymával együtt tepsibe tesszük. Adjuk hozzá az összes fűszert, egy csésze vizet és a kívánt vörösbort. A serpenyőt hideg sütőbe kell helyezni és 200 fokra bekapcsolni, majd kb. harminc-negyven perc múlva 180 fokra kell csökkenteni és kb. négy órán keresztül sütni. Ezután kivesszük a tepsit a sütőből, a csülköt kicsontozzuk, hozzáad-

juk a meghámozott és kettévágott burgonyát, és kb. fél órára visszatesz-
szük a sütőbe, hogy a burgonya is megsüljön.

(supichka.com)

Tojással és sajttal töltött paprika

A paprikát megtisztítjuk, kibelevjük, a magokat jól eltávolítjuk, belül
enyhén megsózzuk. A tojásokat felferjük, majd összekeverjük az elő-
zőleg lereszelt sajttal s a hámozott és apróra vágott paradicsommal. Ha
a keverék túl hígnek bizonyulna, sűrítésként a lisztet is adjuk hozzá.
Végül keverjük össze apróra vágott petrezselyemmel. Töltsük meg a
paprikát a keverékkel, és nyílásukat szórjuk meg liszttel. Kivajazott
tepsibe rendezzük őket. Kenjük meg őket olívaolajjal. 180 fokra előme-
legített sütőben kb. fél óra alatt készre sütjük. Finomra vágott petreze-
lyemmel tálaljuk.

(recepti.gotvach.bg)

Csalánkása

A húsleveskockából elkészítjük a levest. Hozzáadjuk az előmosott és
apróra vágott csalánt. Együtt melegítjük néhány percig sűrű kevergetés
mellett. Vegyük le a lángról, s adjuk hozzá a bő marék rizst. Négy-öt
perc múlva tegyük vissza a tűzhelyre, és főzzük addig, amíg a rizs
meg nem puhul. Az edény tartalmát langyos vízben kissé feloldott
liszttel sűrítethetjük. Adjuk hozzá a tojássárgája és a joghurt keverékét.
Rövid kevergetés után vegyük le a tűzről, keverjük bele az olajat. Van-
nak vidékek, ahol darált diót is kevernek bele.

(bg-nacionalisti.org)

Téli saláta

A káposztát keskeny csíkokra vágjuk, egy tálban megsóva egy órán
át állni hagyjuk, majd alaposan kinyomjuk. A répát, krumplit és cék-
lát enyhén sós vízben külön-külön megfőzzük, majd meghámozzuk, s
keskeny karikára gyaluljuk-vágjuk. Az uborkát felkockázzuk. Egy tál-
ban mindezt összekeverjük, s a tojásból, olajból, zúzott fokhagymából,
ecetből, egy-két csipet sóból és tetszés szerinti fűszerekből, (pl. frissen
őrölt fekete borsból, kaporból, őrölt köményből) készített öntettel szín-
tén átkeverjük. Hűtőgépből érleljük össze az ízeket. Hidegen tálaljuk

(recepty.bg)

Bjal muzs

A sajtot lereszeljük, a vajjal kikeverjük. A lisztet a hideg tejhez kever-
jük, majd a sajttal-vajjal összekeverjük és sózzuk. A keveréket tapadás-
mentes serpenyőbe öntjük. A tűzhelyen négy-öt percig főzzük (amíg
besűrűsödik), miközben fakanállal folyamatosan és erőteljesen kever-
jük. Mézzel vagy lekvárral tálaljuk.

(supichka.com)

Sütőtök-krémsajtos márványtorta

Alaposan összekeverjük a keményítőt, a tojást és a krémsajtot. Egy
másik tálban összedolgozzuk a sütőtökös keveréket: a felvert tojást a
sütőtökkel és a keményítővel. Adjuk hozzá a narancshéjat és keverjük
össze. Egy tortaformát nagyon jól kivajazunk. A két keveréket felváltva
öntjük egymás után. A sütőt 170 fokra előmelegítjük, és ötven percig
sütjük a sütőtökös tortát. Hűtsük le és szedjük ki egy megfelelő táltra.

(edin.bg)

Hozzávalók:

12 darab töltőnivaló vagy kápia
paprika,
35 dkg sajt tehéntejből, 4 db tojás,
1 db paradicsom,
¼ csokor petrezselyemzöld,
1 evőkanál liszt (szükség esetén),
olívaolaj, só.

Hozzávalók:

15-20 dkg csalán, ½ húsleveskocka,
1 marék rizs, 1 tojás, 1 dl joghurt,
szükség esetén 1-2 evőkanál liszt,
1 gerezd fokhagyma,
1 teáskanál olívaolaj.

Hozzávalók:

4 db burgonya, 15 dkg káposzta,
4 db savanyú csemegeuborka,
2 db tojás, 3 db sárgarépa,
2 gerezd fokhagyma, 50 ml olívaolaj,
2 evőkanál ecet, só.

Hozzávalók:

50 dkg mozzarella sajt (eredetileg:
friss lágysajt), ½ kávéscésze méz,
5 evőkanál liszt, 1 dl tej (3,5%-os),
1 ek. vaj, 1 mokkáskanálnyi só.

Hozzávalók:

25 dkg krémsajt, 1 db tojás,
1 evőkanál keményítő, 1 vaníliarúd
(vagy 1 zacskó vanílicukor).
A sütőtökös keverékhez: 1 db tojás,
25 dkg sült vagy főtt sütőtök, 2 ek.
keményítő, 2 narancs lereszelt héja.

Inhalt „Barátság”/ „Freundschaft”

Jahrgang 31. Heft 5.

Die Novemberausgabe beginnt mit einer Zusammenstellung: die Landese selbstverwaltungen der 13 Nationalitäten in Ungarn wurden gegründet, wir stellen die Mitglieder der Generalversammlung und die Amtsträger (Vorsitzende, Räte, Ausschüsse) vor, zugleich wünschen wir ihnen eine erfolgreiche Arbeit in den folgenden Jahren! In Pécs, im Zentrum Südtransdanubiens wurde das erneuerte Lenau Haus, das deutsche Kulturzentrum feierlich eingeweiht. Wir berichten über dieses Ereignis und stellen die Geschichte des Lenau Hauses vor. In der Rubrik XX. JAHRHUNDERT beschäftigt sich eine Studie mit dem Schicksal der Roma im sowjetischen Gulag. In Süd-Ungarn, in Gyula erinnerte man sich am 19. und am 20. Oktober an das 200. Jubiläum an den Bau der rumänisch-orthodoxen Kathedrale „Szent Miklós”. In einer Studie berichten wir über die Geschichte der Kathedrale und in einer Fotosammlung wird die Ikonostase vorgestellt.

Auf dem bunten Umschlag kann man die Werke des Malers Ferenc Hock aus Dunabogdány bewundern, am 100. Jahrestag seiner Geburt wurde in seinem Heimatdorf eine Ausstellung zu seinem Andenken eröffnet. Die Novemberausgabe wird mit bulgarischen Rezepten geschlossen. Die nächste Ausgabe von BARÁTSÁG erscheint am 15. Dezember.

Our November issue starts with a compilation: the national self-governments of the 13 Hungarian minorities have been established, we present the members of the general assembly and the officials (presidents, councilors, committees) one by one, and we also wish them successful work for the next five years! In Pécs, in the center of Southern Transdanubia, the renovated cultural center of the Hungarian Germans, the Lenau House, was ceremoniously inaugurated. You can read an account of the celebration and learn about the history of Lenau House. In our XX. CENTURY column, a study deals with the history of the Roma in the Soviet Gulag. On October 19-20, the 200th anniversary of the construction of the „St. Nicholas” Romanian Orthodox Cathedral was commemorated in Gyula in the South of Hungary. We publish a study on the history of the cathedral and present the iconostasis in a photo selection. On our colorful cover, you can see the works of the painter Ferenc Hock from Dunabogdány, who was commemorated with an exhibition in his native village on the 100th anniversary of his birth. Our November issue ends with Bulgarian recipes. The next issue of BARÁTSÁG will be published on the 15th of December.

Contents “Barátság”/ “Friendship”

Vol. 31. No. 5

Lapzártá: 2024. október 31.

A BARÁTSÁG következő száma 2024. december 15-én jelenik meg.

11638

30